

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΔ΄.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΑΡΙΘ. 120

Τ Ο Π Α Ρ Ε Λ Θ Ο Ν

Α΄.

Δέν θά φαινόταν νά ἐταίριαζε καί τόσο, στήν γραμμή πού ἔχει χαράξει ἡ στήλη μας, ἕνα θέμα ὅπως αὐτό πού θά μᾶς ἀπασχολήσῃ τώρα, «τὸ παρελθόν», σάν ἀξία πολιτισμοῦ, χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Μᾶς ἔχει δοθῆ εὐκαιρία, ἐδῶ καί τρία χρόνια, νά ξεκαθαρίσωμε, σέ σειρά ἀρθρῶν⁽¹⁾ τὸν προοδευτικὸ χαρακτήρα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐτονίσσαμε τότε πόσο σφαλερῆ καί ἀντιχριστιανικῆ εἶναι ἡ ἄποψις, πού ταυτίζει Χριστιανισμό καί «συντήρησι», πού δίδει στὸ παρελθόν, στὸ παλιὸ καὶ ἐν τῷ, ἀξία, ἢ τάσις πού, μὲ τὸ σύνθημα «μὴ κίνει τὰ κακῶς κείμενα», θέλει νά φράξῃ τὸ δρόμο σέ κάθε ἀλλαγῇ. Ὅσοτερά ἀπ' αὐτό, τὸ νά προβάλωμε τὸ παρελθόν σάν χριστιανικὴ πολιτιστικὴ ἀξία θά φαινόταν κάτι ἀταίριαστο, ἄτοπο, ἀντιφατικόν.

Κι' ὅμως δέν εἶναι καθόλου ἔτσι. Ὁ προοδευτικὸς χαρακτήρ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ δέν σημαίνει καθόλου, μὰ καθόλου, πὼς θά ἀγνοηθῇ ἢ ἔστω, καί μόνο θά ὑποτιμηθῇ, ἢ ἀξία πού λέγεται παρελθόν.

Βέβαια ἡ χριστιανικὴ σκέψις, δέν βλέπει τὸ παρελθόν κάτω ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο ἐκείνο πρῖσμα μὲ τὸ ὁποῖο τὸ ἀτενίζει ἢ συντηρητικῆ ἄποψις. Ὅμως, μέσα στὸ Χριστιανισμό, τὸ παρελθόν ἔχει ἐντελῶς ἰδιαίτερη σπουδαιότητα, γιατί ἀκριβῶς

ἐξασφαλίζει μιὰν ὀργανικὴ ἐνότητα μέσα στή διάσπασι πού φέρνει τὸ κύλισμα τοῦ χρόνου, ἀποτελεῖ ἕναν ἀντίλαλο τοῦ αἰωνίου μέσα στὸ πρόσκαιρο. Τὸ παρελθόν πού ἐπιζῇ μέσα στὸ παρόν, εἶναι κάτι τὸ ζώντανὸ καί ἀπαραίτητο γιὰ νά ἐπιτύχωμε, ὥστε ἡ ζωὴ μας καί ὁ πολιτισμὸς μας, νά μὴ στηριζόνται μόνο στήν παρούσα στιγμή.

Αὐτὰ ἰσχύουν ὄχι μόνο γιὰ τὸ καλόν, ἀλλὰ ἀκόμη καί γιὰ τὸ κακὸ παρελθόν. Μὲ μιὰ χριστιανικὴ θεμελίωσι τοῦ πολιτισμοῦ καί τὸ κακὸ παρελθόν ἀποτελεῖ μὲ τὸν τρόπο του, φυσικὰ, ἀξία, μὲ τὴν ἀληθινὰ θαυματουργικὴ ἰκανότητα τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος νά ἀξιοποιῇ ἀκόμη καί τὸ κακὸ καί νά τὸ μεταβάλῃ κι' αὐτὸ σὲ ὄργανο γιὰ τὸ καλόν, σὲ δάσκαλο πολῦτιμο κι' εὐγλωττο καί πειστικὸ μὲ τὴν σκληρὴ πείρα πού μᾶς δίνει.

Β΄.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς παράγοντας πού συγκροτοῦν τὴν ἀξία «παραλθόν», εἶναι ἡ παράδοσις. Παράδοσις—μὲ τὴ γενικώτερη ἔννοια τοῦ ὄρου—εἶναι ἡ χρυσὴ ἀλυσίδα πού συνδέει τίς γενεὲς μεταξὺ των. Μὲ τὴν παράδοσι ἢ γενεά μας συνδέεται μὲ τίς προηγούμενες μὰ καί μ' ἐκεῖνες πού θά ἔλθουν. Ἡ παράδοσις περιλαμβάνει τοὺς προγόνους. Καί ὄχι μόνον ἡ δύναμις καί τὰ ἐνδοξὰ κατορθώματα τῶν προγόνων, ἀλλὰ καί οἱ πόνοι καί τὰ δάκρυά των, ἀκόμα καί τὰ διδάγματα ἀπὸ σφάλματα κι' ἁμαρτήματα, εἶναι ἀξία πολιτιστικῆ.

(1) Βλ. Π. Μελλίτη: Χριστιανισμὸς καί πρόδος. «Ἀκτίνες» Ἰούλιος-Αὐγουστος 1948, σελ. 305,353 κ.έ.

Βέβαια, μπορεί ἡ παράδοσις νὰ πάρῃ τὴ μορφή μιᾶς δεσμεύσεως, ἢ ἐνὸς ἀκράτου θαυμασμοῦ, μιᾶς προγονοπληξίας. Ἄλλὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν δυνατότητα τέτοιων ἐσφαλμένων ρωπῶν, ἡ παράδοσις ἀποτελεῖ κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀξία. Ἀποτελεῖ τὴν ἴδια τὴν προϋπόθεσι γιὰ τὴν ὑπαρξί τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸ εἶναι σχεδὸν αὐτονόητο, ὅσο ὁ πολιτισμὸς μιᾶς γενεᾶς ποτὲ δὲν δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ μηδέν. Ριζώνεται στὸν πολιτισμὸ τῶν γενεῶν πού πέρασαν. Καὶ τὸ ριζῶμα αὐτὸ εἶναι ἡ παράδοσις. Ποτὲ ὡς τώρα ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶδε πολιτισμὸ, χωρὶς τὴν παράδοσι πού ἐξασφαλίζει τὴν πολιτιστικὴ συνοχὴ τῶν γενεῶν. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βοηθῆ χριστιανικὸς πολιτισμὸς, ἀν δὲν πάρῃ τὴ θέσι πού πρέπει ἡ ἀξία πού λέγεται παράδοσις. Κι' αὐτὸ, ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν εἰδικὴ σπουδαιότητα πού ἔχει γιὰ τὴν θεολογία, καὶ μάλιστα τὴν ὀρθόδοξην, ἡ παράδοσις, σάν πηγὴ ἀποκαλύψεως.

Δεύτερος, σπουδαιότατος παράγων τῆς ἀξίας πού λέγεται παρελθόν, εἶναι ἡ ἱστορία. Ἡ σχέσις τῆς μετὸν Χριστιανισμὸ εἶναι ἐξαιρετικὰ στενὴ. Πραγματικά, ὁ Χριστιανισμὸς, ἐνῶ ἐκτείνεται στὴν αἰωνιότητα, ἐνεργεῖ μέσα στὴν ἱστορία καὶ συνυφαίνεται μαζί της. Τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἀπόχρωσι βλέπομε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς στὴν Παλαιὰ Διαθήκην. Δὲν ἔχομε παρὰ νὰ ἀνατρέξωμε στὶς σελίδες τῆς, γιὰ νὰ ἰδοῦμε πόσο ἀληθινὴ εἶναι ἡ διαπίστωσις, ὅτι ἀπ' ὅλες τὶς ἀνατολικὰς θρησκείας, μόνον ἡ ἰουδαϊκὴ ἔχει νόημα ἱστορικόν. Σ' αὐτὸ ἔρχεται νὰ προστεθῆ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐπῆρε σὰρκα καὶ ὀσά σὲ ὀρισημένη ἱστορικὴ στιγμή. Οἱ διάφορες φάσεις τῆς ἐξελιξέως του συνδέονται μετ' ὀρισμένους ἱστορικὰς ἐποχὰς, ὅπως καί, ἀντίστροφα, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὁ Χριστιανισμὸς ἔκαμε τὴν ἐμφάνισί του, ἡ ἱστορία χαρακτηρίζεται ἀπὸ αὐτὴ ἢ ἐκείνη τὴν στάσι πού ἐπῆρε αὐτὸ ἢ ἐκείνο τὸ Ἔθνος ἀπέναντι στοῦ Χριστιανισμοῦ. Τέλος, μποροῦμε νὰ εἰποῦμε, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς, μ' ὄλο πού θεμέλιό τῆς διδασκαλίας του ἔχει τὴν ὑπερἱστορικὴ αἰωνιότητα, ὅμως μετ' τὴν ἀντίληψί του

γιὰ τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὠδήγησε πρῶτος στὴν φιλοσοφημένη ἱστορικὴ θεώρησι καὶ ἐθεμελίωσε τὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας. Πραγματικά, ἡ ἀντίληψις τῆς πανανθρωπίνης ἐνότητος, ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ τὴ συγκρότησι μιᾶς τέτοιας φιλοσοφίας. Πολλὸ δὲ ὀρθὴ εἶναι ἡ παρατήρησις, ὅτι κυρίως ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνου καὶ ὕστερα ἔχομε φιλοσοφία τῆς ἱστορίας.

Αὐτὴ ἡ στενωτάτη σχέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ μετ' τὴν ἱστορία, δημιουργεῖ ζήτημα ἀνάλογο μετ' ἐκεῖνο πού εἶδαμε σχετικὰ μετ' τὴν ἐπιστήμη γενικώτερα. Πῶς δηλαδὴ θὰ ἐναρμονισθοῦν ἡ ἀντικειμενικὴ ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς ἱστορίας ὡς ἀντικειμενικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὶς πνευματικὰς ἀξίας τῆς χριστιανικῆς αἰωνιότητος ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Πρέπει νὰ παρατηρήσωμε, πῶς τέτοια ἐναρμόνισις δὲν ὑπῆρξε πάντοτε. Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἱστορικῆς μελέτης σχετικὰ μετ' τὸ Χριστιανισμὸ παρουσίασε δύο σφάλματα. Τὸ πρῶτο ἦταν, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος παράγων ἐξετοπίσθη στοῦ μυαλοῦ μερικῶν εὐσεβῶν «ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» ἐρευνητῶν, ἀπὸ τὸν θεῖον παράγοντα, πού ἐθεωρήθηκε ὅτι γράφει, αὐτὸς καὶ μόνος, μ' ἓνα τρόπο ἄμεσο, κάθε στίχο τῆς ἱστορίας, ἔτσι πού γιὰ τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα δὲν μένει πιά τίποτε. Τὸ δεύτερο σφάλμα ἀπετέλεσε ἡ ταύτισις τῆς ἱστορίας μετ' τὴν ἀπιστία καὶ ἡ διεξαγωγή τῆς ἱστορικῆς ἐρευνῆς μετ' τελεία παραγνώρισι τῆς πνευματικῆς δυναμικότητος καὶ τοῦ αἰωνίου. Τὸ πρῶτο σφάλμα ἀναγνωρίζεται σήμερον ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ σκέψι. Καιρὸς εἶναι νὰ ἀναγνωρισθῆ τώρα καὶ τὸ δεύτερον.

Γ'.

Μὲ τέτοια ἐναρμόνισι ὁ χριστιανὸς ἐρευνητὴς βλέπει τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἱστορία τοῦ τὰ παρουσιάζει. Αὐτὸ ὅμως, φυσικά, δὲν τὸν ὑποχρεώνει καθόλου νὰ τὰ ἀντιμετωπίῃ ξεκάφωτα ἀπὸ κάθε ἀλληλουχία, σάν μεμονωμένα συμβάντα. Τὸ ἀντίθετο εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὅσοτερον ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐξακρίβωσι τῶν γεγονότων ὁ χριστιανὸς ἐ-

ρευνητής βλέπει σαν ένα άλλο γεγονός, σαν ένα υπεργεγονός, την αλληλουχία των γεγονότων με το πνεύμα της αιωνιότητας. Κι' αυτή ή προβολή των ἐπὶ μέρους στο πεδίο τῆς αιωνιότητος ἀποτελεῖ τὴν χριστιανική, τὴν πνευματικὴ θεώρησι τῆς ἱστορίας.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἱστορία σαν ἐπιστήμη, πρέπει νὰ ἐργασθῆ με αὐστηρὴ ἀντικειμενικότητα, πὺ δὲ χριστιανὸς ἐρευνητής πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀξίωσι νὰ βλέπῃ σὲ κάθε ἱστορικὴ ἐρευνα καὶ πὺ δὲ αὐτὴν πρέπει νὰ δείχνῃ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ χριστιανὸς μελετητής τῆς ἱστορίας θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἀσκήσῃ τὴν ὑπομονή του. Πολλὲς φορὲς στὴν ἐρευνά του, θὰ ἰδῆ τὴν πίστι του νὰ δοκιμάζεται, καὶ τοῦτο γιατί ἐνῶ θὰ περιμένῃ νὰ ἰδῆ τίς παραβάσεις τῶν πνευματικῶν νόμων νὰ ἀκολουθοῦνται ἀμέσως ἀπὸ κυρώσεις, θὰ βλέπῃ, στὴ θέσι αὐτῶν τῶν κυρώσεων, τὴν ἀδικία νὰ γεμίζῃ, ἀσύδοτη λές, τίς σελίδες τῆς ἱστορίας. Αὐτὴ ὅμως ἀκριβῶς ἡ ὑπομονή θὰ δίνῃ νόημα στὴν πίστι του. Γιατί ἀκριβῶς στίς περιπτώσεις ὅπου δὲν φαίνεται ἀμέσως, προπαρασκευάζεται ἡ μεγάλη καμπὴ, πὺ δὲ φέρῃ τὴν πανηγυρικώτερη ἐπιβεβαίωσι τῶν πνευματικῶν αὐτῶν νόμων.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καμμία ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιῆ ὁ χριστιανὸς ἐρευνητής τῆς ἱστορίας, σχήματα πὺ νὰ ὑπενθυμίζου τὴν κλίνη τοῦ Προκροῦστου. Καὶ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ συνδέσῃ τὴν πίστι του με μίαν ὀρισμένη ἱστορικὴ θεωρία. Ἡ δημιουργία τέτοιας θεωρίας εἶναι ἔργο τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ὅπως δὲν ὑπάρχει χριστιανικὴ χημεία, ἔτσι δὲν ὑπάρχει καὶ χριστιανικὴ ἱστορία. Οὔτε καὶ χριστιανικὰ ἱστορικὰ σχήματα ὑπάρχουν. Ἡ «γραμμική», ἡ «κυκλική», ἡ «ἑλικοειδής» ἀντίληψις τῆς ἱστορίας, εἶναι σχήματα πὺ τὸ καθένα, διεκδικεῖ τὴ θέσι του μέσα στὴν ἱστορικὴ, ἐπιστημονικὴ ζώνη. Κανένα ὅμως ἀπ' αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀξιώσῃ τὸ χριστιανικὸ χροῖσμα.

Ὅμως, παρ' ὅλ' αὐτά, δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι ὑπάρχουν καὶ ὀρισμένα θέματα, ὅπου, ἡ γενικώτερη ἱστο-

ρικὴ θεώρησις, μπαίνει μέσα στὴ σφαῖρα τῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ αὐτὴν. Εἶναι φανερό, ὅτι, στὴν περίπτωσι αὐτὴ, μποροῦν καὶ πρέπει νὰ δοθοῦν συγκεκριμένες λύσεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας.

Τέτοιο θέμα εἶναι τὸ κεφάλαιο τὸ σχετικὸ με τὴν πρόοδο πὺ ἀναφέραμε στὴν ἀρχή. Στὸ σημεῖο αὐτὸ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὴ ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ σκοπιὰ ἡ θέσις τῆς νομοτελείας τῆς προόδου, δηλαδή ἡ σκέψις ὅτι ἡ πρόοδος ἐρχεται μόνη τῆς καὶ ὅτι κάθε τι τὸ νεώτερο, ἐπειδὴ εἶναι νεώτερο, εἶναι ταυτοχρόνως καὶ καλύτερο.

Ἄλλο ἀνάλογο θέμα, εἶναι τὸ σχετικὸ με τοὺς γενικώτερους νόμους πὺ διέπουν τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξι. Ἐδῶ, ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις δὲν ἠμπορεῖ νὰ δεχθῆ τίς θεωρίες πὺ ὑποστηρίζου ὅτι ἡ ἱστορία γράφεται ἀπὸ μίαν τυφλὴν αἰτιότητα, πὺ ἐξαφανίζει κάθε στοιχεῖο ἀνθρωπίνης εὐθύνης. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὸ ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πλευρὰ, ὅτι τὴν ἱστορία γράφου, με μηχανιστικὴ ἀναγκαιότητα, τὸ φυσικὸ περιβάλλον, ἡ βιολογικὴ σύνθεσις, οἱ ὕλικοι καὶ οἰκονομικοὶ ὄροι διαβίωσης.

Βέβαια, οἱ παράγοντες αὐτοὶ ἀσκοῦν ἀναμφισβήτητα τὴν ἐπίδρασί τους ἐπάνω στὴν ἱστορία. Εἶναι αὐτὸ μίαν πραγματικότης, πὺ δὲν μπορεῖ ὁ χριστιανὸς ἐρευνητής, ξεκινῶντας, ἀπὸ μίαν ἀκριτὴ ἰδεοκρατία⁽²⁾, νὰ ἀγνοῆ, ἀλλὰ πὺ ἀντίθετα πρέπει νὰ ἐρευνᾷ σαν κάτι τὸ πολὺ διδακτικὸ. Ὅμως, αὐτὴ ἡ ἐπίδρασις δὲν εἶναι ποτὲ ἀναγκαστικὰ μηχανικὴ καὶ αὐστηρὰ νομοτελής. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες, πὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, ἐπιδροῦν σαν ὄργανα, πὺ τὰ χειρίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἡ χρῆσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, εἶναι πὺ προκαλεῖ τίς μεγαλύτερες ποικιλίας καὶ ἀντιθέσεις, ἀνάμεσα στὴν πιὸ ἀδιατάρακτη ταυτότητα γεωγραφικῶν ἢ φυσικῶν ὄρων, ἐνῶ μέσα στὴν πιὸ μεγάλη ποικι-

(2) Βλ. στὸ προηγούμενο φύλλο τῶν «Ἀκτίνων» τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Δ. Πυργιώτη: Ἰδεοκρατία καὶ Χριστιανισμός.

λία κλίματος ἢ λοιπῶν ὑλικῶν ὄρων μιὰ χριστιανικὴ ἐνότης, συνενώνει, ὅπως παραπονεῖται ὁ Μάξ Νορντάου, τὸν νέγρο τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὸν ἄγγλο λόρδο, ἢ ἀντίθετα, χωρίζει μὲ ἀγεφύρωτο χάσμα ἀδελφούς, πού ἐτραφῆκαν μὲ τὸ ἴδιο γάλα.

Δ'.

Σύμφωνα μὲ ὅλα αὐτά, οὐσιῶδες γιὰ τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψι τῆς ἱστορίας, εἶναι νὰ νοιώσωμε τὴν βασικὴ σπουδαιότητα πού ἔχει, σὰν ἱστορικὸς παράγων, ἡ δύναμις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ὅμως ἐδῶ, πρέπει νὰ ξεκαθαρίσωμε κάτι: δὲν ἐννοοῦμε μόνο τὴν σπουδαιότητα τῶν «μεγάλων» ἀνθρώπων. Κι' ἀκόμα, τὸ μεγαλεῖο τῆς προσωπικότητος δὲν ὀρίζεται μὲ τὰ μέτρα πού ἔβαλαν ὁ Νίτσε καὶ ὁ Σοπενχάουερ, οὔτε καὶ ἐκτιμᾶται σύμφωνα μὲ τὰ περὶ ἡρώων σχήματα πού ἐδημιούργησε ἡ ἐξωχριστιανικὴ ἱστορικὴ σκέψις. Γιὰ τὸ χριστιανὸ ἐρευνητή, ἡ ἱστορία δὲν γράφεται μόνον ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς δυνατούς. Ἐπάρχουν καὶ οἱ ἀφανεῖς πνευματικοὶ στρατιῶται τῆς. Ἡ μητέρα πού ἐγαλούχησε τὸν ἄνδρα πού ἀνεδείχθη κατόπιν «μεγάλος», διότι ἀπλῶς ἐφήρμοσε τὰ διδάγματά της, ὁ ἄσημος ἄνθρωπος πού ἐνεθάρρυνε καὶ ἐνεψύχωσε, ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἥρωες, ἔστω καὶ ἂν δὲν κατέλαβαν μεγάλες θέσεις, ὥστε ἀπ' ἐκεῖ νὰ διευθύνουν μὲ τρόπο καταφάνερο στοὺς πολλούς, τὰ πεπωμένα τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀκόμη, ἡ σπουδαιότης τῆς πνευματικῆς δυναμικότητος πού κλείνει μέσα της ἡ προσωπικότης καὶ ἡ σπουδαιότης της μέσα στὴν ἱστορία, ἐμφανίζεται καὶ μὲ μορφή ἀρνητικὴ. Τὴν ἱστορία γράφουν—καὶ πῶς τὴν γράφουν!—καὶ ἄτομα κατώτερα, ἄσημα, ἀξίες ἀρνητικῆς πού ἀπὸ τὰ πράγματα εὐρέθησαν σὲ θέσεις τέτοιες, ὥστε νὰ διαχειρίζονται ὑψηστὰ ἀνθρώπινὰ προβλήματα, καὶ τὰ διεχειρίστησαν μὲ τρόπον ἐντελῶς κατώτερο. Ἔτσι, ἡ σοβαρότης τῆς ἐπιρροῆς πού ἡ πνευματικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία τοῦ ἀνθρώπου ἀσχεῖ ἐπάνω στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξι, εἶναι κάτι πού δὲν μπορεῖ νὰ ὑποτιμηθῇ ἀπὸ τὴ σκο-

πιὰ τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας.

Εἰδικώτερα, τὴν ἱστορία γράφει καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις ἢ ἀντίθεσις πρὸς τὴν πίστι αὐτῆ, ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη θέσις ἀτόμων καὶ λαῶν ἀπέναντι στὴ θρησκεία, καὶ μάλιστα τὴν χριστιανικὴ. Καὶ ἂν χριστιανοὶ ἐρευνηταί, ὅπως ὁ Αὐγουστίνος καὶ ὁ Bossuet, ἐπροχώρησαν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θὰ ἔπρεπε στὴν μονομερῆ ὑποστήριξι τῆς ἐπιδράσεως τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἐπάνω στὴν πορεία τῆς ἱστορίας, δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀμφισβητηθῇ ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτῆ εἶναι πολὺ σημαντικὴ. Ἡ δεοντολογικὴ φροντίς νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ ἄνθρωπος σὲ μιὰ ὑγιῆ θρησκευτικότητα δὲν εἶναι μόνον τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας αἴτημα.

Ε'.

Ἐκτός ἀπ' ὅλα αὐτά, ὁ χριστιανὸς ἐρευνητής, διαβλέπει μερικῆς βασικῆς γραμμῆς πού διέπουν τὴν ἱστορία, καὶ πού ἐκεῖνος μὲν μὲ ὀδηγὸ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, βλέπει ἤδη ἐκ τῶν προτέρων, ἄλλοι ὅμως ἐρευνηταὶ τῆς ἱστορίας πού δὲν συμμερίζονται τὴν πίστι, ἔχουν ὅμως τὴν ἀπαραίτητη ἀντικειμενικότητα, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἀνακαλύψουν ἐκ τῶν ὑστέρων.

Πρώτη τέτοια διαπίστωσις, εἶναι ὅτι τὰ ἀνθρώπινα χαρακτηρίζει μιὰ ἀτέλεια πού διαποτίζει ὀλόκληρη τὴν ἱστορία. Ἡ ἱστορία δὲν γράφεται μόνο ἀπὸ τὸ μεγαλειῶδες καὶ τὸ σοφόν. Γράφεται καὶ ἀπὸ τὴν μικρότητα, ἀπὸ τὸ ἔγκλημα, ἀπὸ τὴν κακία, καὶ -σὲ καταπληκτικὴ ἔκτασι- ἀπὸ τὴν μορῆ. Σὲ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τῆς, ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἱστορία τῆς μορῆς. Ὅμως ἡ διαπίστωσις αὐτῆ τότε καὶ μόνον παίρνει νόημα καθοδηγητικόν, ὅταν τὴν συνδυάσωμε μὲ μιὰν ἄλλη. Καὶ αὐτὴ εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως τὸν βλέπομε καὶ σήμερα, βρίσκεται σὲ μιὰ κατάστασι καταπτώσεως ἐντελῶς ἀντίθετη πρὸς τίς ἰκανότητές του. Ὁ ἄνθρωπος, φαίνεται πῶς βρίσκεται χαμηλότερα ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου θὰ ἠμποροῦσε καὶ ὅπου θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι. Φαίνεται σὰν πεσμένος ἀπὸ κάπου ψηλά, ὅπου ἦταν ἡ ἀρχικὴ του θέσις. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πέ-

σει, ἀπὸ ἑνα ἕπος γιὰ τὸ ὁποῖον ἔχει δημιουργηθῆ. Αὐτὸ τὸ ξέρει ὁ χριστιανὸς μελετητὴς ἀπὸ τὴν διδασκαλία γιὰ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα. Τὸ βλέπει καὶ στὴν ἱστορία. Ἡ πῶσις τοῦ ἀνθρώπου δίνει τὸ στίγμα τῆς σὲ ὀλόκληρη τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ξέρει ὁ χριστιανὸς ἐρευνητὴς, ὅτι μόνον μὲ τὴν συμμόρφωσίν του πρὸς τὴν χριστιανικὴ πίστι γίνεται ὁ ἀνθρώπος ἄριστος. Ἐκεῖνος ποὺ ἐγκαταλείπει τὸν δρόμο αὐτό, ὁ ἠθικὰ ἀνάτηρος ἀνθρώπος γενικώτερα, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄριστος. Ἡ ἠθικὴ ἀναπηρία, ὀδηγεῖ καὶ στὴ διανοητικὴ ἀναπηρία.

Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ὁ φαῦλος ἀνθρώπος δὲν μπορεῖ, οὔτε καὶ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ συμφέρον του, νὰ κἀνὴ κάτι τὸ ἄριστο. Οὔτε καὶ εἶναι δυνατόν ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς νὰ εἶναι ἀληθινὴ μεγαλοφυΐα. Μπορεῖ νὰ ἔχη μεμονωμένες ἐκφάνσεις μεγαλοφυΐας, νὰ παρουσιάξῃ καταπληκτικὴ δρᾶσι, ποὺ νὰ στηρίζεται σὲ σειρά ὀλόκληρη ἀπὸ εὐφυστάτες ἐμπνεύσεις, στὸ τέλος θὰ διαπράξῃ ὀπωσδήποτε τὴν κλασσικὴ μορφή ποὺ θὰ τὸν καταστρέψῃ. Καὶ τὸ διαπιστώνομε αὐτὸ στὴν ἱστορία. Βλέπομε ἀνθρώπους καὶ λαοὺς μὲ κακὲς προθέσεις νὰ ἀνεβαίνουν σὲ ὑψηλὴ δυνάμει, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι διατηροῦν ὑγιεῖς ἀρχές, ἀντιμετωπίζουν τοὺς ἐγκληματίες μὲ ἀδιαφορία καὶ ἀπάθεια, ἢ ἀκόμη καὶ συμπάθεια, ποὺ πολλὰς φορὲς δὲν ἀπέχει καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν ἠλιθιότητα. Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς, ὅτι ἐσήμανε ἡ ὥρα γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἐπικράτησι τοῦ ἐγκλήματος, ποὺ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ δαμάσῃ. Καὶ ὅμως ἐκεῖνη ἀκριβῶς τὴ στιγμῇ, ὁ ἐγκληματίας κάνει τὸ ἕνα ὅστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο λάθη ἀπίστευτα, ὀλοφάνερα ἀκόμη καὶ σὲ μικρὸ παιδί, καὶ προκαλεῖ τελικὰ ὁ ἴδιος τὴν καταστροφὴ του. Τὸ κακὸ δὲν μπορεῖ νὰ κἀνὴ κάτι καλὸ οὔτε καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Μόνον του δημιουργεῖ τὸ χάος ποὺ θὰ τὸ παρασύρῃ στὴ δίνη του. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀὐτοκαταστροφὴ ἢ τοῦ κακοῦ, ποὺ ἔρχεται σὰν ἀποτέλεσμα αἰωνίων πνευματικῶν νόμων, εἶναι ποὺ λυτρώνει τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν φαυλότητα ποὺ ἐπικρατεῖ σὰν συνέπεια τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

ΣΤ'.

Ἀκόμη, βλέπει ὁ χριστιανὸς ἐρευνητὴς, μέσα στὴν ἱστορία, νὰ μαρτυρῆται ἡ δύναμις τῆς πίστεως καὶ ἀντικρύζει τὸ θαῦμα, τὸ θαῦμα τῆς πίστεως, σὰν γεγονὸς ἱστορικὸ. Βέβαια, δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότης ἱστορικῶ ἐλέγχου γιὰ κάθε ἐπὶ μέρος θαῦμα. Ἡ ἀποδοχὴ του εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ, ζήτημα μόνον πίστεως. Ὑπάρχει δὲ ἀκόμη καὶ τὸ ψεύτικο θαῦμα ποὺ εἶναι δημιουργημα πλάνης ἢ ἀπάτης. Ὅμως γενικὰ, τὸ θαῦμα, καὶ μάλιστα σὰν ἐπιβράβευσις τῶν ἠθικῶν νόμων ἐκεῖ ὅπου κάθε λογικὴ θὰ ἐπερίμενε τὸ ἀντίθετο, αὐτὸ εἶναι ὀπωσδήποτε ἱστορικὸ γεγονὸς. Καὶ ἡ ἱστορία ποὺ θὰ ἐπιμένῃ νὰ τὸ ἀγνοῇ, ἢ θὰ προσπαθῆ νὰ τὸ αἰτιολογήσῃ προβάλλοντας ἐξηγήσεις καταφάνερα βεβιασμένες, δὲν εἶναι ἱστορία, δὲν εἶναι ἐπιστήμη.

Ἡ ἐπικράτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἕνα τέτοιο θαῦμα. Ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, ἰδρυθῆκε ἐπάνω στὸ ἔργο ὀρισμένων ἀγραμμάτων ψαράδων. Καὶ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ διαδώσωμε τὸν πολιτισμὸ, εἶναι νὰ συγχροτήσωμε συνεργεῖα ἀπὸ ψαράδες. Ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἀποστολικοῦ κινήματος εἶναι ἱστορικὸ γεγονὸς, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἄλλη ἐξήγησι ἀπὸ τὸ θαῦμα. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπαναληφθῆ ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἡ ἴδια θαυματουργὸς πίσις.

Τέλος, ἡ χριστιανικὴ θεώρησις τῆς ἱστορίας, δίνει καὶ τὴν ἱστορικὴ ἔννοια τῆς λυτρώσεως, ποὺ ἀκριβῶς σήμερα ζητεῖ ἡ ἐποχὴ μας. Ἱστορικὸ γεγονὸς ἀποτελεῖ ὁ πόθος γιὰ τὴν λύτρωσι ἀπὸ τὸ κατάντημα ὅπου φθάνει κατὰ καιροὺς ὁ ἀνθρώπος. Καὶ τέτοιο γεγονὸς εἶναι καὶ ὁ πόθος γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ σημερινὸ, μοναδικὸ κατάντημα. Μέσα στὴν ἱστορία τῆς πίστεως ὁ χριστιανὸς ἐρευνητὴς κατανοεῖ τὸν πόθο αὐτὸ καὶ μπορεῖ νὰ βρῆ τὰ μέσα γιὰ τὴν ἐκπλήρωσίν του. Διαπιστώνει καὶ τὴν δυνατότητα τῆς λυτρώσεως καὶ τὰ μέσα ποὺ ὀδηγοῦν πρὸς αὐτὴν. Καὶ τὸ κέργμα τῆς ἐπιστροφῆς ἀκούγεται, μὲ μίαν ἀδιάσπαστη ἱστορικὴ ἀλληλουχία, σὲ ὅλες τῆς ἐποχάς, σήμερα ὅπως καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχαίας Νινευί.

Ζ'.

Θὰ ἔπρεπε, τὸ παρελθόν, νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παράδοσι καὶ τὴν ἱστορία, καὶ ἀπὸ μίαν ἄλλη, τρίτη πλευρά. Τὰ μνημεία πού μᾶς ἔχει κληροδοτήσει καὶ πού ἀποτελοῦν καὶ αὐτὰ πολιτιστικὸ ἄγαθὸ μὲ ἀξία ἀνεκτίμητη. Ἀνάμεσα στὰ μνημεία αὐτὰ ἐξέχουσα θέσι κατέχουν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἀλλά, γιὰ τὸ εὐρὸ τοῦτο θέμα, θὰ χρειάζοταν εἰδικὴ ἔρευνα πού δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τώρα.

Ἐκεῖνο πού θὰ θέλαμε νὰ ποῦμε εὐθύς ἀμέσως, εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκτιμηθῇ καὶ πάλι σήμερον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας ἡ μεγάλη πολιτιστικὴ ἀξία πού λέγεται παρελθόν. Εἶναι ἀλήθεια, πὼς ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἐκύτταξε τὸ παρελθόν ἄλλοτε μὲ μάτι ἐδιάφορο, σὰν κάτι τὸ νεκρὸ, τὸ ἀνίκανο νὰ ἀσκήσῃ μιὰ ζωογόνο ἐπιρροὴ πρὸς τὴν κατεύθυνσι τοῦ μέλλοντος, ἄλλοτε πάλι μὲ μάτι ἐχθρικό, σὰν τροχοπέδη, σὰν δύναμι ἀνασταλτικὴ γιὰ τὶς ἐπιδιώξεις τῆς νέας ἐποχῆς, πού τάχα, χάρις στὶς πρωτοφανεῖς της κατακτήσεις, ἔσπαζε τὴν συνέχεια τῆς παραδόσεως. Αὐτὸ ἐστέρησε τὸν νεότερο κόσμον ἀπὸ τὶς ρίζες του. Τὸν ἐστέρησε ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς, πού ἐσώρρευσαν μέσα

στοὺς αἰῶνες οἱ πνευματικὲς ἀξίες καὶ τὴν αἰωνία ἐκείνη πνοή, πού θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀξιοποιήσῃ καὶ νὰ διαμορφώσῃ δημιουργικὰ τὶς πραγματικὰ ἐξαιρετικὲς δυνάμεις, πού κατάρθωσε νὰ κινητοποιήσῃ. Αὐτὸς ἦταν ἕνας σοβαρὸς λόγος γιὰ τὴν ἦττα του. Παραβλέποντας τὶς ἀξίες τοῦ παρελθόντος ἐπέτυχε νὰ φέρῃ ἐπάνω του, κατὰ ἕνα μεγάλο ποσοστὸ, μόνον τὶς ἀθλιότητες καὶ τὰ σφάλματα πού ἀκριβῶς τὸ παρελθόν ζῶντας μέσα στὸ παρόν, ἐκληροδότησε.

Ἡ ἀποκατάστασις τῆς πολιτιστικῆς ἀξίας πού λέγεται παρελθόν, ἡ ἀνανέωσις τῶν δεσμῶν μὲ τὴν παράδοσι, ἡ ἀντλήσις πείρας καὶ δυνάμεως ἀπ' ἐκεῖ γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τοῦ μέλλοντος, ἡ διάγνωσις καὶ ἡ ὑποταγὴ στοὺς αἰωνίους πνευματικοὺς νόμους πού κυβερνοῦν τὴν ἱστορία καὶ πού χωρὶς αὐτὴν καμμία ἐποχὴ δὲν μπορεῖ ὄχι μόνον νὰ μεγαλοουργήσῃ, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ζήσῃ καν, εἶναι ἐκ τῶν «ὧν οὐκ ἄνευ» γιὰ νὰ δημιουργηθῇ ὁ γνήσιος χριστιανικὸς πολιτισμὸς, δηλαδὴ τὸ καλύτερον μέλλον πού ὅλοι ποθοῦμε καὶ πού ἀποτελεῖ τὸ βαθύτερον, ἢ μᾶλλον τὸ μοναδικὸ νόημα καθε καλοῦ ἀγῶνος.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

Η ΠΟΡΤΑ

Ἄχ, Κύριε, νᾶξερές πῶς τὸ ποθοῦμε
ν' ἀνοίξουμε σὲ Σένα τὴν καρδιά μας!...
Κι' ὅμως—τί κράμα ἀλήθεια!—δὲν μποροῦμε!
Σὲ διώξαμε—τί λάθος!—μαζουὰ μας! .

Πεντάκλειστη κι' ἀτσάλινη αὐτὴ ἡ πόρτα,
βαρειές οἱ ἀμπάρες πού τὴν ἔχουν ζώσει...
Πῶς ψήλωσαν στὰ πόδια της τὰ χόρτα
πού εἶχαν μιὰν ἄγρια νύχτα ἐκεῖ φυτρώσει!

Τὸ σκουριασμένο μάνταλο χτυπάμε
κι' οὔτε νὰ βγῆ κανεὶς γιὰ ν' ἀπαντήσῃ,
τὴν κλειδαριὰ πάντα κλειστὴ κυττάμε
κι' ἡ πόρτα ἀδιάβατη κι' ἄσπαστη μένει...

Ἄχ, Κύριε, νᾶξερές πῶς τὸ ποθοῦμε
ν' ἀνοίξουμε τὴν πόρτα τῆς καρδιάς μας!...
Δός μας τῆς Χάρης τὸ κλειδί, ζητοῦμε,
κι' ἔτσι νὰ μπῆς, νὰ γίνῃς Βασιλιάς μας!...

Φ. ΚΡΙΤΕΛΗΣ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΑΣ

Κατά τὸ τρίτον τρίμηνον τοῦ τρ. ἔτους ὁ τιμάριθμος λιανικοῦ ἔμπορίου, πού τόσοσιν σημαντικὸν ρόλον παίζει σήμερον εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς οἰκονομίας, δὲν ἐσημείωσε μὲν μεγάλας διακυμάνσεις, ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι παρέμεινε εἰς ἐπίπεδα ὑψηλά, μόλις ἀπέχοντα ἀπὸ τὰ σημειωθέντα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους, παρὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ πραγματοποιηθεῖσαν αὐξήσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τὴν μεγάλην κάμψιν τῶν τιμῶν εἰς τὴν διεθνή ἀγορὰν, σημαίνει ἔντασιν τῆς πληθωριστικῆς πιέσεως ὀφειλομένην κυρίως εἰς τὴν συνεχισθεῖσαν καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διεύρυνσιν τῶν νομισματικῶν μέσων—χαρτονομίσματος καὶ πιστώσεων.

Ἐλπίδας διὰ τὴν ἐξασφάλισιν σταθερότητος τῶν τιμῶν στηρίζουν ὡς γνωστὸν οἱ ἀρμόδιοι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ δελτίου, ἀλλ' εἰς τὴν πραγματικότητά τοῦ μέτρον τοῦτο δὲν πρόκειται νὰ φέρῃ οὐσιώδη βελτίωσιν, διότι τὸ καταρτισθὲν πρόγραμμα περιλαμβάνει διανομὴν ὀλίγων μόνον εἰδῶν καὶ εἰς ποσότητας ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν κάλυψιν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν μιᾶς οἰκογενείας. Αἱ τιμαὶ ἐπίσης εἰς τὰς ὁποίας θὰ παραχωροῦνται τὰ διὰ δελτίου διανεμηθησόμενα τροφίμα δὲν θὰ εἶναι κατώτερα τῶν ἰσχυουσῶν σήμερον, πλην τῆς ζαχαρέως ἢ ὁποία θὰ ἐξακολουθῇ νὰ πωλῆται εἰς τὴν ἠϋξημένην τιμὴν, πού καθώρισαν πρό τιμῶν ἐβδομάδων. Ἡ νέα αὕτη βαρυντὰ φορολογία ἐπὶ εἶδος ὡς ἢ ζάχαρις, τὸ ὁποῖον εἰς ὅλας τὰς χώρας θεωρεῖται ὡς ἰδιαιτέρως ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, τῶν παιδιῶν ἰδίως, ἀποτελεῖ καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς προχειρότητος μὲ τὴν ὁποίαν ἀσκεῖται ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ εἰς τὴν χώραν μας.

Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προξενεῖ ἐπίσης ἡ συνεχισθεῖσα καὶ κατὰ τὸ τρίμηνον τοῦτο ἄνοδος τῶν τιμῶν πολλῶν εἰδῶν τὰ ὁποία δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸν τιμάριθμον λιανικοῦ ἔμπορίου ὡς καὶ εἰς ἀμοι-

βάς ὑπηρεσιῶν. Καὶ τὸ γεγονός τοῦτο, ὀφειλόμενον τόσοσιν εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ πληθωρισμοῦ ὅσον καὶ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἀρμοδίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὀμαλοτέρας διάρθρωσεως τῆς οἰκονομίας, δημιουργεῖ δικαιολογημένως σοβαρὰς ἀνησυχίας διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ νομισματικοῦ μας προβλήματος εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον. Διότι ἤδη τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τιμῶν ἔχει κατὰ πολὺ ὑπερβῆ τὰ ὄρια πού καθορίζονται ἀπὸ τὴν ἐπίσημον τιμὴν συναλλάγματος καὶ διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῆς προκύπτουσαν ἀσφυξίαν δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον νὰ καταφύγουν καὶ πάλιν εἰς τὸ πρόχειρον μέτρον τῆς ἀναπροσαρμογῆς τῆς δραχμῆς, πρῶγμα πού θὰ φέρῃ νέαν ἀναστάτωσιν εἰς τὴν οἰκονομίαν.

★

Ὅ,τι ὅμως ἐναργέστερον παντὸς ἄλλου χαρακτηρίζει τὴν κακὴν διάρθρωσιν τῆς οἰκονομίας μας εἶναι ὁ κατατεθεὶς κατὰ τὰ μέσα π. Ἰουλίου εἰς τὴν Βουλὴν προϋπολογισμὸς τοῦ τρ. οἰκ. ἔτους 1951-52.

Κατὰ τὴν εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ τὰ ἐξ ἐγγχωρίων πηγῶν ἔσοδα τοῦ δημοσίου θὰ ἀνέλθουν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος εἰς 5.087 δισεκατομμύρια δραχμῶν καὶ διὰ τοῦ ποσοῦ τούτου μόλις καλύπτονται—λέγει ὁ ἀρμόδιος ὑπουργός—αἱ δαπάναι διοικήσεως τῶν πολιτικῶν ὑπουργείων καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, ἐνῶ αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι ἀποτελοῦν τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Αἱ ἐκ φορολογίας εἰσπράξεις, εἰδικώτερον, θὰ ἀνέλθουν εἰς 4.662 δισεκατομμύρια δραχ., καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγούμενον ἔτος, θὰ εἶναι ἀνώτερα κατὰ 700 περίπου δισεκατομμύρια. Ἡ αὐξήσιν αὕτη ὀφείλεται τόσοσιν εἰς τοὺς ἐπιβληθέντας νέους φόρους ὅσον καὶ εἰς τὴν προσδοκωμένην μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν τῶν ἰσχυόντων.

Εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς ἐκθέσεως ἀναφέρεται ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν χώραν ἕνας τε-

ράστιος ἀριθμὸς ποικιλονύμων ὀργανισμῶν—1564 ἐν συνόλῳ—ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἔχουν ἐπιβληθῆ διὰ νόμου κοινωνικοὶ πόροι ὑπὸ διαφόρους μορφάς φόρων, εἰσφορῶν, δικαιωμάτων, κλπ., μὲ συνολικὸν ποσὸν εἰσπράξεων ἀνερχόμενον εἰς 1.500 δισεκατ. δραχ. ἐτησίως.

Κατὰ τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν πάντοτε, τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τῶν τρίτων εἰσπραχθέντων φόρων κατὰ τὸ 1950-51 ἀνῆλθεν εἰς 5.400 δισεκατ. δραχ. κατὰ δὲ τὸ τρ. ἔτος ὑπολογίζεται ὅτι θὰ ἀνέλθῃ εἰς 6.300 δισεκατ. περίπου, ἥτοι εἰς τὰ 27% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον προβλέπεται ὅτι θὰ αὐξηθῆ κατὰ 10% ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1950-51. Τὸ ἀντίστοιχον ποσοστὸν διὰ τὸ 1938 εἶναι 22%. Ἐὰν ἐπομένως ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, συμπεραίνει ὁ κ. Ὑπουργός, ὅτι κατὰ κάτοικον εἰσόδημα ὑπολείπεται εἰσέτι τοῦ προπολεμικοῦ, προκύπτει αὐξήσις τῆς φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως κατὰ 25%.

Ἐν τούτοις ἡ ἐπελθοῦσα ἀνατροπή, ἐν σχέσει πρὸς τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν, εἶναι κατὰ πολὺ δυσμενεστέρα ἐκείνης τὴν ὁποῖαν μᾶς παρουσιάζουν εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν.

Πρῶτον ἡ φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις δὲν ηὐξήθη μόνον κατὰ 25% ἀλλὰ κατὰ ποσοστὸν πολὺ μεγαλύτερον, καθόσον προπολεμικῶς ἓνα σημαντικὸν τμῆμα τῶν ἐκ φόρων ἐσόδων—τὰ 20 περίπου ἑκατοστά—ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ δημοσίου χρέους καὶ κατὰ συνέπειαν ἓνα σημαντικὸν μέρος τοῦ ποσοστοῦ τούτου ἐπανερχεται εἰς τὴν οἰκονομίαν διὰ τῶν κατ' ἔτος πληρωνομένων ὑπὸ τοῦ δημοσίου τοκομεριδίων.

Δευτέρα ἐξ ἴσου σημαντικὴ διαφορά εἶναι ὅτι προπολεμικῶς ἐνηγοῦντο ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἀξιόλογοι παραγωγικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἐπενδύσεις παρὰ τὸ ὅτι ἡ φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις ἦτο σημαντικῶς κατωτέρα τῆς σημερινῆς. Κατὰ τὸ τρ. οἰκ. ἔτος, ἀντιθέτως,—ὅπως καὶ καθ' ὅλην τὴν μεταπολεμικὴν περιόδον—παρὰ τὴν μεγάλην φορολογικὴν ἀφαιμαξίην καὶ τὴν μὴ ὑπαρξίν δημοσίου ἐπιχειρηματικοῦ χρέους, οὐδεμίαν παραγωγικὴν ἐπένδυσιν ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ δημοσίου τὸ δὲ μεγαλύτερον τμῆμα

τῶν ἐσόδων τῶν 1.564 ὀργανισμῶν ἀναλίσκονται διὰ τὰ βασικὰ ἔξοδα τούτων, δηλαδὴ ὑπὸ μορφήν μισθῶν.

Τὸ ἐκ τῶν ἀδιαφύεστων αὐτῶν συγκρίσεων συμπεράσμα εἶναι ὅτι ἡ προπολεμικὴ παρασιτικὴ μορφή τῆς οἰκονομίας μας ἔχει μεταπολεμικῶς διευρυνθῆ καὶ ἀντὶ τὰ καταβάλλονται προσπάθειαι βελτιώσεως, συνεχῶς χειροτερεύουσα. Ἐκδήλως γίνεται τοῦτο φανερὸν ὅταν βλέπωμεν ὅτι ἡ ἐντὸς ἔτους γενομένη τεραστία αὐξήσις τῆς φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως διατίθεται ὀλόκληρος εἰς σκοποὺς μὴ παραγωγικοῦς. Καὶ μόνον τὸ γεγονός τοῦτο καταδεικνύει ὅτι ἡ οἰκονομία μας βαδίζει κατὰ τρόπον μὴ παρέχοντα ἐλπίδας αὐτοδύναμου συντηρήσεως.

★

Ἡ βαρυντὰ φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις ἔχει, ἐξ ἄλλου, δυσμενεστάτον ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς ὅλης οἰκονομικῆς διαρθρώσεως, διότι τελικῶς ἐπιπίπτει εἰς τὰ πωλούμενα εἰς τὴν ἀγορὰν ἀγαθὰ. Δημιουργεῖται οὕτω ἓνας φαῦλος κύκλος, ὁ ὁποῖος ἐμποδίζει τὴν ὁμαλὴν κίνησιν τοῦ οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ καὶ τελικῶς τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομίας. Εἰς τὰς ὑψηλὰς τιμὰς ποῦ δημιουργοῦνται οὕτω ἀφείλεται, ὅπως λεπτομερεστον ἀνεπτύξαμεν εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Ἰουλίου, κατὰ μέγα μέρος τὸ ὑψηλὸν παραγωγικὸν κόστος, ἄμεσος συνέπεια τοῦ ὁποίου εἶναι αἱ μικρότεραι ἐξαγωγαὶ καὶ τὰ χαμηλὰ ποσὰ συναλλάγματος, τὰ ὁποῖα εἰσρέουν ἐκ τῶν ἀδήλων πόρων. Καὶ περαιτέρω συνέπεια εἶναι ἡ μείωσις τῶν εἰσαγομένων ἀγαθῶν, πρᾶγμα ποῦ ἐν τελικῇ ἀναλύσει σημαίνει εἰσόδημα κατώτερον τοῦ δυναμένου νὰ ἐπιτευχθῆ, ἐὰν ἀλλοῖα ἦτο ἡ σύνθεσις τῆς οἰκονομίας.

Καὶ ὁ φαῦλος αὐτὸς κύκλος ἐπιτείνεται διὰ τῶν φόρων τοὺς ὁποίους ἀναγκάζονται νὰ ἐπιβάλουν διὰ νὰ τοὺς διαθέσουν ὑπὸ μορφήν πριμοδοτήσεως τῶν ἐξαγομένων προϊόντων, διὰ τὴν ἀνακούφισιν δηλαδὴ τῶν παραγωγῶν, οἱ ὁποῖοι μαστιζοῦνται ἀπὸ τὰς χαμηλὰς τιμὰς τῆς διεθνούς ἀγορᾶς. Τοῦτο ὅμως ἐν ἐλαχίστῳ μέτρῳ ἐπιτυγχάνεται διότι τὸ ὑψηλότερον εἰσόδημα τῶν παραγωγῶν ἐξαγωγίμων προϊόντων ποῦ δημιουργεῖται ἐκ τῆς πριμοδο-

τήσεως μειοῦται αὐτομάτως ἀπὸ τὴν συνεχῆ ἄνοδον τῶν τιμῶν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν.

★

Εἰς τὸν τομέα τῆς ἀνασυγκροτήσεως τὸ ἔργον συνεχίζεται, ἀλλὰ μὲ ρυθμὸν βραδύτατον. Εἶναι τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιοικονομικῆς συνθέσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν ὑπερόγκων, διὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν, στρατιωτικῶν δαπανῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐξέλιξις εἰς τὸν τομέα τοῦτον στενώτατα συνδέεται μὲ τὰς καταβαλλομένας προσπάθειάς πρὸς ἐπιβίωσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, σκόπιμον εἶναι νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ βελτίωσις τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν κάθε χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν ἐπενδουμένων ἐτησίως κεφαλαίων ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ τῶν ιδιωτῶν. Ὅσον συνεπῶς μεγαλύτερον εἶναι τὸ ποσοστὸν τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος πὺν διατίθεται εἰς παραγωγικὰς ἐπενδύσεις, τόσον περισσότεραι εἶναι καὶ αἱ ἐλπίδες διὰ τὴν αὔξησιν τῆς ποσότητος τῶν παράγομένων ἀγαθῶν, αὔξησιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ μόνον πρέπει νὰ ἀναμένεται ἡ ἐνίσχυσις τοῦ εἰσοδήματος ὅλων τῶν διαβιούντων εἰς τὴν χώραν αὐτόμων.

Διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰδικώτερον, ἡ ἐπένδυσις σημαντικοῦ μέρους τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος εἶναι εἴπερ ποτε ἀναγκαία, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἐν τέταρτον περιόπου τῶν διαθεσίμων σήμερον ἀγαθῶν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴν βοήθειαν, ἡ ὁποία προφανῶς δὲν πρόκειται νὰ συνεχισθῇ ἐπ' ἄπειρον.

Μὲ τὴν σημερινὴν ὁμως σύνθεσιν τῆς οἰκονομίας, ἐνῶ ἕνα τεράστιον ποσοστὸν ἐκ τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος—τὰ 27 καὶ πλέον ἑκατοστὰ ὅπως εἶδαμεν ἀνωτέρω—ἀφαιρεῖται ὑπὸ μορφὴν φόρων ἢ εἰσφορῶν, οὐδὲν μέρος τούτου διατίθεται εἰς παραγωγικὰς ἐπενδύσεις. Ἀναλυόμενον τὸ γεγονός τοῦτο σημαίνει ὅτι φορολογούμενα βαρύτερα τὸ εἰσόδημα ἐνὸς ἐκάστου τῶν πολιτῶν καὶ ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ ἐκ τῆς φορολογίας αὐτῆς προϊόν τὸ διαθέτομεν εἰς μισθολογία καὶ ἄλλης μορφῆς ἀποδοχάς, διὰ τὴν συντήρησιν δηλαδὴ ἐνὸς μεγάλου τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ, μέρος τοῦ ὁποίου ὁμως δὲν ἐργάζεται παραγωγικῶς καὶ συνεπῶς οὐδόλως συμβάλλει

εἰς τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα καταναλίσκει, μειουμένης ταυτοχρόνως καὶ τῆς δυνατοῦτος αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Ἐάν, ἀντιθέτως, ἐκ τῶν 6.300 δισεκατομ. δραχ. τὰ ὁποῖα ἀφαιροῦνται ἐτησίως διὰ τῶν φόρων, 500 ἔστω δισεκατομ. προσετιθέντο εἰς τὰ ἐπενδουόμενα κεφάλαια τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας, πολλὰ παραγωγικὰ ἔργα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελεστοῦν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, καί, ἂν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐπεβάλλοντο νέοι φόροι, ἢ μὲν φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις θὰ ἦλαττοῦτο αὐτομάτως, λόγῳ τῆς γοργοτέρας αὐξήσεως τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος, ἢ δὲ ἐλπίς διὰ τὴν αὔξησιν τῶν εἰσοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἁσφαλῶς.

Οὕτω τὸ ἔργον τῆς ἀνασυγκροτήσεως περιορίζεται εἰς τὰς ἐπενδύσεις αἱ ὁποῖαι γίνονται ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐνὸς τμήματος τῶν κεφαλαίων τὰ ὁποῖα μᾶς παραχωροῦνται ὑπὸ τῆς Ἀμερικῆς βάσει τοῦ σχεδίου Μάρσαλ. Τὰ ἀναλισκόμενα ὁμως ὑπὸ τῶν ιδιωτῶν κεφάλαια εἶναι πολὺ μικρὰ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀπαιτούμενα, καθόσον ἡ ἐν τῇ χώρᾳ δημιουργουμένη ἀποταμίεσις εἶναι πολὺ χαμηλὴ, πρῶτον διότι τὸ μικρὸν ἔθνικὸν εἰσόδημα δὲν ἀφίνει μεγάλα περιθώρια καὶ ἐν συνεχείᾳ, διότι καὶ τὸ χαμηλὸν αὐτὸ εἰσόδημα πλήττεται ὑπὸ τῆς βαρυντάτης φορολογίας.

Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐπενδύσεις πὺν γίνονται διὰ τῆς βοήθειας ἀπορροφοῦν μόνον τὸ 1/2 περιόπου τῶν δραχμῶν αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦνται ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν λαμβανόμενων δολλαρίων. Τὸ ὑπόλοιπον ἦμισυ διατίθεται διὰ τὴν κάλυψιν τοῦ ἑλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἐν τῇ οὐσίᾳ δηλαδὴ διὰ τὰ στρατιωτικὰ ἔξοδα.

Κατὰ τὸ τρέχον οἰκ. ἔτος τὸ ἑλλεμμα τοῦτο, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀρμοδίων θὰ ἀνέλθῃ εἰς 1.200 δισεκατομμύρια δραχμῶν. Τὸ ἐναπομένον συνεπῶς ποσὸν δι' ἀνασυγκροτήσιν δὲν θὰ ὑπερβῇ τὰ 1.300 δισεκατομμύρια δραχμ. Καὶ ὁ ὑπολογισμὸς αὐτὸς θὰ ἰσχύσῃ ἀναμφιβόλως ἐάν τὰ ἔσοδα καὶ αἱ δαπάναι τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐξελιχθοῦν συμφώνως πρὸς τὰς προβλέψεις. Περὶ αὐτοῦ ὁμως πολλαὶ γεν-

νῶνται ἀμφιβολία διότι, ὡς πληροφοροῦμεθα, τὰ ἔξοδα κατὰ τὸ πρῶτον τρίμηνον εἶναι μεγαλύτερα τῶν προϋπολογισθέντων καὶ ἐὰν αὐτὸ συνεχισθῇ καὶ εἰς τοὺς ἀμέσως προσεχεῖς μῆνας τὸ ἀναλωθησόμενον τελικῶς ποσὸν δι' ἀνασυγκρότησιν θὰ εἶναι πολὺ κατώτερον τοῦ ἀναφερθέντος ἀνωτέρω. Κίνδυνος ἔτι περαιτέρω μειώσεως ὑφίσταται ἐπίσης ἐὰν εἰς τὴν περικοπὴν τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας πρὸς τὰς συμμετεχούσας εἰς τὸ σχέδιον Μάρσαλ χώρας περιληφθῇ καὶ ἡ Ἑλλάς.

Τεράστιον μειονέκτημα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν βιωσίμου οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἐπίσης τὸ ὅτι τὸ μεγαλύτερον τμήμα τῶν γενομένων μεταπολεμικῶν ἐπενδύσεων ὑπὸ τῶν ιδιωτῶν καὶ τοῦ κράτους διὰ τῶν κεφαλαίων τῆς βοήθειας ἀφορᾷ ἀποκατάστασιν πολεμικῶν ζημιῶν ἐνῶ ἡ ἐξασφάλισις αὐτοδυνάμου οἰκονομίας προϋποθέτει τὴν διάθεσιν παραλλήλως σημαντικοῦ ποσοῦ κεφαλαίων εἰς νέας παραγωγικὰς ἐπενδύσεις, εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν δηλαδὴ τῶν νεκρῶν πόρων τῆς χώρας.

Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας μας εἶναι ἀναμφιβόλως ἀπογοητευτικὴ καὶ ἂν δὲν ἐπέλθῃ κάποια ριζικότερα διαρρυθμίσεις, παρὰ τὴν σχετικὴν εὐημερίαν ποὺ παρουσιάζεται σήμερον εἰς τινὰς, ἐλαχίστους ἄλλωστε τομεῖς, δὲν θὰ βραδύνωμεν νὰ εὐρεθῶμεν πρὸ σοβαρᾶς χειροτερεύσεως ἡ ὁποία καὶ θὰ ἐνταθῇ περισσότερο, ἐὰν ὁ σημερινὸς βραδὺς ρυθμὸς εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνασυγκροτήσεως περιορισθῇ ἀκόμη. Ἀπωτέρα συνέπεια τούτου θὰ εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀνεργίας καὶ ἄλλαι κοινωνικαὶ διαταραχαί.

Τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν ἡμποροῦμεν, νομίζομεν, νὰ προλάβωμεν ἐὰν ἀπὸ τὸν μορφωμένον κόσμον τῆς χώρας, ὅπως καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τῶν ιδίων στηλῶν ἐτοισίαμεν, ἀναληφθῇ συστηματικὴ καὶ ἔντονος δρᾶσις με σκοπὸν τὴν διαφώτισιν τοῦ λαοῦ περὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς τακτικῆς, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφαρμόζεται ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα.

ΓΕΩΡΓ. ΔΙΑΜΑΝΤΙΚΟΣ

ΤΟ ΠΛΗΓΩΜΕΝΟ ΠΟΥΛΙ

Τὸ χρυσὸ πουλί πληγώθηκε
Στὴ βαθειὰ τοῦ τὴν καρδιά,
Τῆς ροδιάς ἀνθὸς ἀπλώθηκε
Στὴ λευκὴν ἀκρογιαλιά.
Τὸ πουλί ποὺ λαχταροῦσε
Νὰ μᾶς φέρῃ τὴν αὐγή,
Βόλια τῶβραν ὡς πετοῦσε
Καὶ τὸ κύλησαν στὴ γῆ.
Καὶ μαδήσαν τὰ φτερά του
Κι' ἄστραψεν ὁ κόσμος γύρω
Φῶς θαμπωτικὸ.

Πάνω στὴ χρυσοῦ ὁμορφίαν του
"Ὅλα τ' ἄνθη μου θὰ ριζώ
Γιὰ στερεὸ χαιρετισμό.

Τὸ χρυσὸ πουλί τὸ μάγεψε
Τῆς ἀγάπης τοῦ ἡ ὁρμῆ,
Τὸν παράδεισὸ του ἄφησε,
Ξεπλανεύτηκε στὴ γῆ.
Καὶ οἱ ἄγγελοι τὸ κύτταζαν
'Απ' τὶς φωτεινὲς κορφές,
Μέσα στὰ φτερά τους λίκνιζαν
Τὶς ἐξοτατικὰς μορφές

"Ὅταν χερουβίμ με τρῶμο
Ἔσυρε τῆς διπλῆς πύλης
Ἄσβεστη φωτιά.

"Αχ, χρυσὸ πουλί μου, μόνο
Γιατί κίνησες νὰ φύγης
Τόσο μακριά;

Τώρα ποὺ ἔτσι μοῦ ξεφύλλισες,
Σὰν ἀνθὸς ἀπ' τὴ βροχή,
Καὶ μικρὸ πετράδι κύλησες
Στῶν κυμάτων τὴ βοή,
Τὰ φτερά σου ποὺ μαδήσανε
Καὶ τὰ πῆραν τὰ νερά,
Τὰ βαθειὰ νερὰ ποὺ σβύσανε
Κάθε τῆς ζωῆς χαρὰ
Κι' ἀπ' ἀγάπη μοῦ πληγώθης,
Ἦρθα τὴ νεκρὴ μορφή
Τῆς ζωῆς μου ν' ἀσπαστώ.

"Ἔτσι ποὺ μοῦ παρεδόθης,
Πληγωμένο μου πουλί,
Πόσο σ' ἀγαπῶ!

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΟΝ(*)

Β'.

Ματαίως θά άνεζητούμεν εις τὰς επι-
στολάς του 'Αποστόλου Παύλου' κατι πού
νά προδίδη, ότι έδωσε προσοχήν εις τήν
τέχνην του ειδωλολατρικού κόσμου. 'Αλλ'
όταν συνδυάσωμεν προσεκτικά τὰς επιστο-
λάς εύρίσκομεν αρκετά χωρία, όπου ή αρ-
χαιολογία και ή μελέτη του αρχαίου βίου
συμβάλλει εις τήν διαφώτισιν ώρισμένων
μικρών ζητημάτων. 'Εκτός τούτου μολο-
νότι δέν ήμπορούμεν νά περιμένομεν καλ-
λιτεχνικάς ή αρχαιολογικάς έδηλώσεις
πού νά άναφέρουν ή νά δοξάζουν τόν ή-
σημον αυτόν Ιουδαϊόν Ιεροκήρυκα χαμέ-
νον εις τήν μάζαν τής κοσμοπολιτικής αυ-
τής πόλεως, όπως οι σύγχρονοι Ιεραπόστο-
λοι χάνονται μέσα εις τὰς σημερινὰς πό-
λεις, υπάρχουν άνακαλύψεις εις τούς χώ-
ρους των άμερικανικών άνασκαφών πού
άξιζει τόν κόπον νά έξετασθούν εκ του
πλησίον αφού μäs δίδουν άνάγλυφον τήν
Ιστορικήν αυτήν έπίσκεψιν των μέσων του
πρώτου μετά Χριστόν αιώνος.

** Ηλθεν εις Κόρινθον.*

Μόνον τὰς τρεις αυτές λέξεις μäs δι-
δουν αί Πράξεις διά τήν είσοδον του 'Α-
ποστόλου. Φυσικά διερωτάται κανείς από
ποιόν δρόμον έγινεν αυτή ή είσοδος. Κα-
τά πᾶσαν πιθανότητα από τήν πύλην, τὰ
ίχνη τής οποίας υπάρχουν ακόμη και πού
ονομάζεται πύλη των Κεγχερών και από
τήν οποίαν κάθε ταξειδιώτης ερχόμενος
από τήν διεύθυνσιν των 'Αθηνών εισήρ-
χετο εις τήν πόλιν. "Όταν έγινεν ή έξου-
χιστική μελέτη των τειχών και των πυ-
λών τής πόλεως από τόν τότε διευθυντήν
τής 'Αμερικανικής Σχολής Rhys Carpen-
ter οι παρακείμενοι εις τήν πόλιν αυτήν
άγροι έξητάσθησαν εις τὸ έδαφος τής

ιδίας τής πόλεως διά νά άνευρεθούν τὰ
ίχνη του δρόμου, ο οποίος θά έφερε τούς
ταξειδιώτας από τήν περιφέρειαν εις τὸ
κέντρον τής πόλεως. 'Από τὸ ένα μέρος
τὸ αποτέλεσμα έφερην εις άμηχανίαν' ούτε
τὸ ελάχιστον ίχνος αρχαίου δρόμου. 'Α-
σφαλώς είχεν έξαφανισθῆ τελείως, έπει-
τα από τήν μεγάλην πολεοδομικήν μετα-
βολήν τής πόλεως εις τὸ σημεῖον αυτό
(Εικ. 5). Πράγματι τὸ άνατολικόν αυτό
άκρον τής πόλεως, παραπλευρώς εις μίαν
από τὰς κυριωτέρας πύλας, είχε μετατρα-
πῆ εις τούς βυζαντινούς χρόνους εις συνοι-
κίαν, κατά πᾶσαν πιθανότητα εκκλησιαστι-
κήν και μοναστικήν. Εύρέθη μεταξύ άλλ-
λων μία από τὰς τραπέζας εκείνας εις
σχῆμα πετάλου, τής οποίας ή χρῆσις συν-
δέεται με τόν βίον των μοναχών. 'Αλλ'
ή μεγαλύτερα έκπληξις ήτο ή άνακάλυψις
μιας χριστιανικής βασιλικῆς, πού έκτίσθη
κατά τὰ έτη των συνόδων τής 'Εφέσου
(421) και τής Χαλκηδόνας (461) και
πού έκτίσθη εκ νέου δις τήν τελευταίαν φο-
ράν κατά τήν εποχήν των Σταυροφορι-
ών. Τήν στιγμήν πού έγινεν ή άνακάλυ-
ψις ήσαν ακόμη πολύ ορατά τὰ σημαντι-
κά μέρη τής άψίδος, του χοροῦ, τής 'Αγί-
ας Τραπέζης, των έσωναρθήκων κλπ. 'Ε-
κείνο πού προσείλκυε περισσότερον τήν
προσοχήν ήτο μία οικοδομή εις σχῆμα
φύλλου τριφυλλίου, πού θά ήτο δυνατόν
νά συσχετισθῆ με τὰς τιμάς πού αποδί-
δονται εις τήν μνήμην των μαρτύρων.
Γνωρίζομεν πράγματι ότι ή πόλις τής Κο-
ρίνθου δύναται νά υπερηφανεύεται δι' ώ-
ρισμένον αριθμόν μαρτύρων, όπως ο Κο-
δράτος και οι σύντροφοί του, ο Λεωνίδας,
ή Έλικονίς, ή Ειρήνη και άλλοι, οι οποίοι
ψάλλονται εις τούς ύμνους τής ελληνικής
εκκλησίας, αλλά των οποίων τήν ιστορι-
κήν πραγματικότητα συσκοτίζουν συχνά
οι θρύλοι πού έπλέχθησαν γύρω από τήν

(*) Συνέχεια εκ του προηγουμένου.
«'Ακτίνας» τ. 119, σελ. 344 έπ.

ὑπαρξίν των. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁμως, μολονότι θεωροῦμεν, ὅτι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας ὁ τόπος αὐτὸς ἔγινε τόπος προτιμῆσεως διὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, δύναται νὰ διερωτηθῇ κανεὶς μήπως ἡ χριστιανικὴ κοινότης τῆς Κορίνθου δὲν ἠθέλησε νὰ τιμῆσῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὴν πόλιν τῆς, ἀφιερώνουσα εἰς αὐτὸν παραπλεύρως πρὸς

φάγον ἀπὸ μόλυβδον, εἶναι μία κατάρα διὰ τὸν νεκρὸν, τὸν ὁποῖον κατηγορεῖ ὡς προικοφάγον.

Ἄν αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις δὲν ἐπιβεβαιοῦν τὰ ἴχνη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, πλησίον τῆς πύλης τῶν Κεγχρεῶν, δυνάμεθα νὰ τὰ ἐπανεύρωμεν εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Πράγματι αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ κεντρικὴ πλατεῖα, ἡ

Εἰκὼν 5.

Ἀποφῆς τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τοῦ ὑψιπέδου εἰς τοὺς πρόποδας ὅπου ἦτο ἡ ἀρχαία πόλις. Ἀριστερὰ ὅπου τελειώνει τὸ ὑψίπεδον εἶναι εἰς τὸ βάθος ἡ τοποθεσία τῆς πρὸς Κεγχρεῶν πύλης καὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς.

τὴν πύλην, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔγινεν ἡ εἰσοδὸς του εἰς τὴν πόλιν, τὴν μεγάλην βασιλικήν. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καμμία ἔνδειξις δὲν ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Αἱ ὀλίγαι ἐπιγραφαί, πού εὑρέθησαν, δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὰ σχέδια τῶν χριστιανῶν. Ἡ μία ἀπὸ αὐτὰς ἐξαιρεῖ ἓνα παιδί πού ἐκέρδισε τὸ βραβεῖον τῆς ὀρθογραφίας, ἡ ἄλλη, ἐπιγραφὴ ἐπάνω εἰς εἰδωλολατρικὴν σαρκο-

ἀγορὰ τῶν ἀρχαίων χρόνων, αἱ δύο ἀγοραὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἦτο προσιτὴ μόνον ἀπὸ τρεῖς πλευράς: Ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν (ἐστραμμένην πρὸς τὴν εἰσοδὸν διὰ τῆς πύλης τῶν Κεγχρεῶν) ἡ πλατεῖα ἦτο κλειστή. Ἐπειδὴ εἶναι φανερόν, ὅτι ἦτο τελειῶς ἀπίθανον νὰ δυνηθῇ κανεὶς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πλατεῖαν ἀπὸ τὸν δυτικὸν δρόμον καὶ ὅτι ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἀπὸ τὰς Ἀ-

θίνας ἐρχόμενος ταξειδιώτης ἐπήγαινε πρῶτον εἰς τὸν βόρειον λιμένα τοῦ Λεχαιῶν ἢ ὅτι ἔπαιρνε τὴν μεγάλην λεωφόρον, πού ὠδηγοῦσε ἀπὸ τὸν βορεινὸν λιμένα εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, μία μόνον δυνατότης ὑπάρχει: ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦλθε εἰς τὸ κέντρον τῆς Κορίνθου ἀπὸ τὸν μεσημβρινὸν δρόμον (Εἰκ. 6). Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς

σχεδὸν ἐγγίζων τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον αὐτῆς τῆς συγκλήτου ὁ μεσημβρινὸς δρόμος μετὰ τὴν πλακόστρωσιν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Εἰκὼν 6, (2))=οἶκος τῆς βουλῆς ἢ συγκλήτου— (1)=μεσημβρινὸς δρόμος πού ὀδηγεῖ εἰς τὸ πολιτικὸν (forum): Ἐδῶ λοιπὸν ἀνευρίσκονται ἀσφαλῶς τὰ ἴχνη τοῦ Ἀποστόλου ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μίαν ἐξαί-

Εἰκὼν 6.

Ἀποψὶς τῶν ἐρειπίων τῆς ἀγορᾶς τῆς Κορίνθου ἀπὸ μεσημβρίας 1: ἡ νοτιὰ ὁδὸς 2: κτίριον τῆς «συγκλήτου» 3: βῆμα τοῦ ἀνθυπάτου 4: κεντρικὸς λόφος τῆς πόλεως μετὰ τὰ ἐρεῖπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ 5: τόπος ὅπου εὗρέθη ἡ ἐπιγραφή τῆς συναγωγῆς τῶν Ἑβραίων (περίβολος τοῦ Ἀπόλλωνος).

στοᾶς, ἢ ὁποία περιέβαλλε τὴν ἑλληνικὴν ἀγορὰν ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἀνοικοδομήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγνωρίζει κανεὶς μερικῶς πολιτικὸν προορισμὸν (ἓνα ἀπὸ τὰ κτίρια εἰς σχῆμα πετάλου διεπιστώθη ὅτι εἶναι ἢ σύγκλητος τῆς πόλεως, ὅπου οἱ συγκλητικοὶ ἢ δεκυρίωνες (decuriones) ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν duoviri, γνωστῶν ἀπὸ τὰ κορινθιακὰ νομίσματα, συνεζήτουν τὰς ὑποθέσεις τῆς πόλεως) ἀνευρέθη ἐκ νέου

σίαν θεάν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς ἰσθμικῆς πόλεως δεσποζομένης ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ναὸν ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ λόφου (Εἰκ. 6, 4). Ἐκεῖ εἶδε ἐπίσης τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῶν δύο ἀγορῶν (ἴδε κατωτέρω) τὸ κεντρικὸν δικαστήριον (Βῆμα) ὅπου ἐπρόκειτο νὰ διαδραματισθῇ 18 περίπου μῆνας βραδύτερον ἢ δίκη μετὰ τοὺς Ἰουδαίους ἐνώπιον τοῦ νέου ἀνθυπάτου Γαλλίωνος (Εἰκὼν 6: δικαστήριον=3) καὶ τὸ ὁποῖον εὗρίσκεται σχεδὸν εἰς εὐθείαν γραμμῆν, ὅταν τὸ

βλέπη κανεὶς ἀπὸ τὸν μεσημβρινὸν δρόμον, μὲ τὴν εἴσοδον τῶν Προπυλαίων.

Ὅπως ἡ πλακόστρωσις τοῦ μεσημβρινοῦ δρόμου, διετηρήθη καὶ ἡ πλακόστρωσις τῆς μεγάλης λεωφόρου μὲ τὰ πεζοδρομιά της. Εἰς τὸν μεγάλον δρόμον τοῦ Λεχαιοῦ δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐβάδισε, ὅτι περιεπάτησε πολλάκις καὶ ἂν ἦτο δυνατόν νὰ ὑ-

Ἡ συναγωγή καὶ ἡ ἰουδαϊκὴ παροικία τῆς Κορίνθου

Ὁ τόπος ὅπου ἦτο κτισμένη ἡ συναγωγή δὲν ἀνεκαλύφθη ἢ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ ποῖος ἦτο. Ἡ ἐπιγραφή τῆς συναγωγῆς καὶ ὁ τόπος, ὅπου εὑρέθη τὸ 1898, δὲν μᾶς διαφωτίζουν περισσότερο, ἀφοῦ εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τμη-

Εἰκὼν 7:

Βορειοδυτικὴ ἄποψις τῶν ἐρειπίων τοῦ Βήματος εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Κορίνθου μὲ τὸ δυτικὸν «δωμάτιον ἀναμονῆς» καὶ ὀπίσω τὰ ἐρεῖπια τῆς «πολιτικῆς ἀγορᾶς». Ἡ νοτιὰ εἴσοδος καὶ ὁδὸς τῆς ἀγορᾶς εἶναι δεξιὰ τῆς φωτογραφίας.

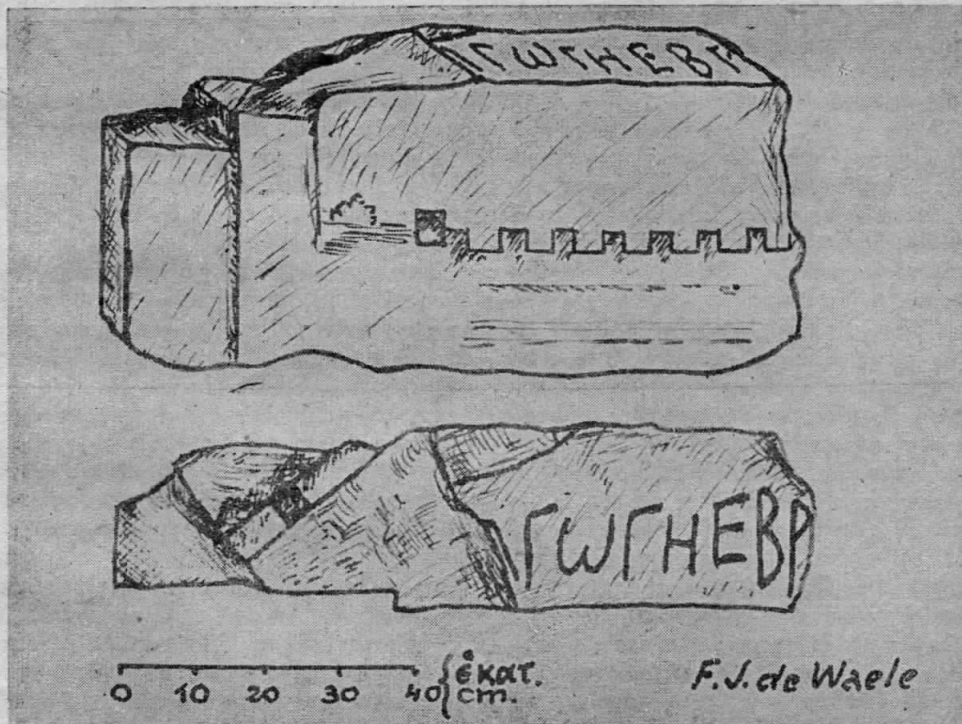
ποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἐπιγραφή τῆς συναγωγῆς πού εὑρέθη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς κλίμακος, ἡ ὁποία ὠδήγει τὸν ἐπισκέπτην ἀπὸ τὰ Προπύλαια εἰς τὴν ἀγορὰν, δεικνύει ὅτι ἡ παλαιὰ συναγωγή δὲν ἀπεῖχε —πράγμα τὸ ὁποῖον καμμία λεπτομέρεια δὲν ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ—ὁ δρόμος τοῦ Λεχαιοῦ πρέπει νὰ ἦτο ὁ δρόμος πού θὰ προετίμα νὰ διασχίξῃ ὁ ἱεροκέρυξ, ὅταν ἐπήγαιεν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ ἐσύχναζεν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Τίτου Ἰούστου, πού ἦτο πλησίον πρὸς αὐτήν.

ματα τῆς οἰκοδομῆς κλπ. εὑρίσκονται κάποτε εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ κτίριον εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκαν. Ἄς ἐξετάσωμεν πλησιέστερον τὴν ἐπιγραφὴν. Εἶναι τεμάχιον ἀρχιτεκτονικῆς (μὲ ὀδοντωτὰς τομάς) τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἐπιγραφὴν, ἀφοῦ ἀπερρίφθη ὡς τμημα οἰκοδομῆς (εἰκ. 8). Εὐκόλα ἀναπληρώνει κανεὶς τὰ χάσματα τῆς ἐπιγραφῆς γραμμῆς μὲ στοιχεῖα ὅχι ἐπιμελημένα. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ τεμάχιον αὐ-

τὸ ἀνήκει πράγματι εἰς τὴν συναγωγὴν εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκήρυξε κατὰ τὰ μέσα τοῦ πρώτου αἰῶνος; Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ συναγωγὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε πολὺ πτωχὴν ἐμφάνισιν—πρᾶγμα ποῦ ἤρχετο πιθανὸν εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὴν πολυτέλειαν ποῦ ἐδείκνυε τὸ πολεοδομικὸν σχέδιον τῆς ῥωμαϊκῆς πόλεως—καὶ θὰ ἐπρόδιδε τὴν ὑπαρξίν ἀρ-

σιος λειτουργῶς τὸν ὁποῖον μία ἐπιγραφὴ ἀναφέρει ὡς «ἀρχισυνάγωγον» δὲν εἶναι ὑποχρεωτικῶς ὁ πρόεδρος τῆς συναγωγῆς, ἀφοῦ ἄλλα ἑλληνιστικὰ σωματεῖα γνωρίζουν αὐτὸ τὸ λειτουργημᾶ. Τοιοῦτοτρόπος τὸ σωματεῖον τῶν κουρέων τῆς Περίνθου διευθύνεται ἀπὸ ἀρχισυνάγωγον. Τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα τὰ κείμενα καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ μᾶς γνωρίζουν δὲν μᾶς λέγουν πολλὰ

Εἰκὼν 8.

Ἐπιγραφὴ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἑβραίων εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου.

κατὰ πτωχῆς ἰουδαϊκῆς παροιίας. Ἡ ἐκ νέου χρησιμοποίησις τεμαχίου ῥωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς φαίνεται μᾶλλον ὅτι δεικνύει χρονολογίαν τῶν μεταγενεστέρων αἰῶνων, ἔστω καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους.

Δὲν ὑπάρχουν ἄλλα μνημεῖα σχετικὰ μετὰ τὴν ἰουδαϊκὴν κοινότητα τῆς Κορίνθου κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Ὁ δημό-

ἀφοῦ πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἔπαιρναν ὀνόματα ἑλληνολατινικά. Μεταξὺ τῶν ὀνομάτων ποῦ εἶναι γραμμένα ἐπάνω εἰς τὰς ἐπιτυμβίους πλάκας τοῦ Γ', Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνος καὶ ἴσως καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ὑπάρχει νεκρὸς μετὰ τὸ ὄνομα Σολομών. Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι μεταξὺ τῶν ἐπιγραφῶν χριστιανικῶν τάφων οἱ ὁποῖοι εὐρέθησαν κατὰ μέγα μέρος κατὰ

τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἀσκληπείου τῆς Κορίνθου ὑπάρχουν μερικά ἀναφερόμενα εἰς νεκρούς, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἦτο Παῦλος. Ὑπάρχει ἐπίσης ἕνας μικρὸς πολύτιμος λίθος παριστάνων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸν Σεράπιδα μετὰ τὴν ἐπεξηγήσιν ΠΑΤ—ΛΟΥ. Εἶναι ἴσως χρήσιμον νὰ ἀναφέρω ἐδῶ τὰς τρεῖς ἐβραϊκὰς ἐπιγραφὰς ποῦ εὑρέθησαν εἰς τὴν Κόρινθον, ἡ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀναφέρει τὴν ἀφιέρωσιν τῆς ἑπταφώτου λυχνίας. Πρόκειται δι' ἐπιγραφὰς τῆς μεσαιωνικῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητος τῆς Κορίνθου ἡ ὁποία, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Ἑβραῖον ταξειδιώτην Βενιαμὶν de Tudela, ἦτο τότε ἀρεκτὰ μεγάλη.

Ὁ ἀναγινώσκων προσεκτικὰ τὸ χωρίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ὅσον ἀφορᾷ τὴν στάσιν τοῦ Γαλλίωνος ἔναντι τῶν Ἰουδαίων διερωτᾷται διὰ ποῖον λόγον ὁ ρωμαῖός διοικητὴς ἐπέτρεψε νὰ ὑβρισθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ὁ προεξάρχων Ἰουδαῖος τῶν τόσον ἐπιδεικτικῶς. Ἄς φαντασθῶμεν ζωηρῶς τὴν ὀχλαγωγίαν καὶ τὴν δίκην. Ἐνα πλήθος Ἰουδαίων ὑπεχρέωσε τὸν ἀπόστολον Παῦλον νὰ τὸ ἀκολουθήσῃ εἰς τὸ δικαστήριον ἐνώπιον τοῦ ἀνθυπάρχου ποῦ μόλις εἶχεν ἀναλάβει τὸ ἀξίωμα του. Μετὰ ποῖον τρόπον ἠδυνήθησαν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ὑποχρεώσων ἢ νὰ ὀδηγήσων ἐκεῖ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον δὲν εἶναι σαφές. Ἐνδέχεται εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν ὅπου τὰ ρωμαῖα ἦθῃ ἐπεκράτουσαν νὰ ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν «*vocatio in jus*», τὴν κλήσιν πρὸς ἐκδίκασιν, τὴν «*editio actiois*» τὴν κοινοποίησιν τῆς κατηγορίας εἰς τὸν Παῦλον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν, ποῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἠρνήθη, νὰ ἔγινεν ἐφαρμογὴ τῆς «*antestatio*» (κλήσεως μαρτύρων ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τοῦ κατηγορουμένου). Ἄφ' ἑτέρου ἐνδέχεται ἡ ιδιότης τοῦ Ρωμαίου πολίτου, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θὰ ἐπεκαλεῖτο καὶ πάλιν ἀργότερον, νὰ ἔπαιξε κάποιον ρόλον εἰς τὴν στάσιν τοῦ Ἀποστόλου καὶ ἄφ' ἑτέρου τὸ ὄραμα τῆς θείας ἐνισχύσεως νὰ τὸν ὤθησε εἰς τὸ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐκθέσῃ τὴν νέαν διδασκαλίαν ἐνώπιον τοῦ ἀνθυπάρχου. Πράγματι, ἠμποροῦμεν νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἐκεῖνος

ποῦ ὀμίλησε τόσον συχνὰ ἐνώπιον τῶν «Ἑλληνιστῶν» καὶ τῶν Ἰουδαίων μέσα εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ ἄλλου εἰς τὰς πόλεις ποῦ ἐπισκέφθη, ποῦ ἐξεφώνησε τὸν ὑπέροχον λόγον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας (Πράξ. 13, 16), ποῦ προσεπάθησε νὰ κάμῃ τοὺς σοφοὺς τῶν Ἀθηνῶν νὰ ἐνοήσων τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου μετὰ φιλοσοφικὰ ἐπιχειρήματα, δὲν θὰ ἄφινε νὰ τοῦ διαφύγῃ ἡ πρώτη εὐκαιρία διὰ νὰ ὀμιλήσῃ διὰ τὴν νέαν διδασκαλίαν εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἤξευρεν, ὅτι ἦτο ὁ ἀγαπημένος ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου ρωμαίου φιλοσόφου Σενέκα. Διὰ τὸν διοικητὴν αὐτὸν ἡ κατηγορία δὲν εἶχεν ὡς ἀντικείμενον μίαν ἀδικίαν ἢ ἕνα πταίσμα, ἀλλὰ ἦτο μία ἀπλῆ ἔρις ἐπάνω εἰς μίαν λέξιν, εἰς μίαν ὀνομασίαν, εἰς τὸν ἰουδαϊκὸν νόμον. Τὸ τί ἐννοεῖ μετὰ αὐτὰ, τὸ ἠκούσαμεν ἤδη νὰ λέγεται: ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας, ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ.

Ἀναπαριστῶμεν ζωηρὰ εἰς τὴν φαντασίαν τὰ πάθη τοῦ ρωμαϊκοῦ πλήθους: ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ πρώην ἡμοθρήσκου τῶν δὲν θὰ εἶναι ὀλιγώτερον βιαία ἀπὸ ἄλλας περιπτώσεις. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀπολογηθῇ οὔτε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸν τίτλον τοῦ ὡς Ρωμαίου πολίτου οὔτε νὰ ἐκθέσῃ ὅ,τι εἶχεν ἐκθέσει ἄλλου πολλάκις καὶ ὅ,τι θὰ ἐπανελάμβανε καὶ πάλιν μετὰ τόσῃν πεποίθησιν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Ἀγρίππα (Πράξ. 26). Δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι ὁ Γαλλίων εἶχεν ἤδη γνωρίσει τὸν Ἀπόστολον Παῦλον καί, ἂν ἠρνήθη νὰ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν, ἐνδέχεται ἡ ἐβραϊκὴ ὀχλαγωγία καὶ ἡ χωρὶς οὐσίαν κατηγορία ἐγκλήματος νὰ τὸν ἔκαμαν νὰ ἀηδιάσῃ διὰ τὴν δικαστικὴν αὐτὴν ἔριδα. Ἄλλ' εἶναι ἀκόμη πιθανώτερον ὁ Γαλλίων νὰ εἶχε κοινὴν μετὰ τὸν ἀδελφόν του Σενέκαν τὴν ἀποστροφὴν διὰ τοὺς Ἑβραῖους. Πράγματι αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχεν ἐκφρασθῇ πολλάκις μετὰ τρόπον πολὺ ὀλιγον κολακευτικὸν διὰ τὸ ἔθνος αὐτὸ καὶ ἐγελοιοποίησε τὰ ἦθη του. «Ὁ τρόπος ζωῆς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ φορτωμένου ἀπὸ ἐγκλήματα (*sceleratissima gens*) εἶναι ἤδη τόσον διαδεδομένος ὥστε νὰ ἀνευρίσκειται ἤδη εἰς ὅλας τὰς χώρας: οἱ ἠττημένοι ἐπέβαλον τοὺς νόμους τῶν εἰς τοὺς νικη-

τὰς» εἶναι ὁ τύπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ἐκθέτει ἐν περιλήψει τὰ αἰσθήματα τοῦ Σενέκα. Περιπαίξει τὴν ἀποχὴν τῶν ἀπὸ τὴν κρεωφαγίαν καὶ ἀλλοῦ ἀκόμη καὶ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς του συμβουλεύει «να ἀπαγορευθῆ τὸ ἄναμμα τῶν λύχνων τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀφοῦ οἱ θεοὶ δὲν χρειάζονται τὸ φῶς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἀρέσει ὁ καπνός». Ὅταν ἄλλωστε μελετήσωμεν πάλιν ἄλλους Λατίνους συγγραφεῖς, ὅπως τὸν Τάκιτον, εἰς τὰς ἀτελειώτους διηγήσεις του διὰ τοὺς Ἑβραίους, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἐκπληττώμεθα διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος γραμμάτων καὶ μορφώσεως πού ἦτο ὁ ἀδελφός τοῦ Σενέκα, Γαλιλίων, δὲν ἠσθάνετο οὔτε αὐτὸς συμπάθειαν διὰ τοὺς Ἑβραίους, πού ἴσως διὰ πρώτην φορὰν ἔμαθε νὰ τοὺς γνωρίζῃ εἰς τὴν Κόρινθον εἰς τὴν δίκην, πού ἤγειραν κατὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰς τὸ κήρυγμά του διὰ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην εἰς τὴν πρώτην πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν ἐνεθυμήθη ἴσως τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν διὰ μακρῶν ὠμίλησε διὰ τὴν δικαστικὴν μανίαν τῶν Κορινθίων καὶ συνεβούλευσε τοὺς χριστιανούς νὰ μὴ καταφεύγουν εἰς τὸ δικαστήριον διὰ κάθε μικροδιαφορὰν πού τοὺς χωρίζει (Α' Κορινθ. 6, 1-9).

Τὸ δικαστήριον (Βῆμα) καὶ τὸ μάκελλον (macellum).

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς Κορίνθου ἀπεκάλυψαν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι μηχανικοὶ ἐχώρισαν μὲ μίαν παράταξιν κτιρίων τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν εἰς ἓνα ἄνω τμήμα πρὸς τὴν μεσημβρίαν μὲ ἔκτασιν 4 στρεμμάτων καὶ εἰς ἓνα τμήμα πρὸς τὸν βορρᾶν εἰς ἐπίπεδον 2.55 μέτρων κάτω ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν ἀγορὰν καὶ μὲ ἔκτασιν 10 περίπου στρεμμάτων. Αἱ δύο αὐταὶ ἀγοραὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μικροτέρα ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸν πολιτικὸν βίον, ἐνῶ ἡ μεγαλυτέρα ἐχρησίμευε διὰ τὸ ἐμπόριον, χωρίζονται ἀπὸ ἓνα ἀρχιτεκτονικὸν φράγμα συνιστάμενον εἰς μίαν κεντρικὴν μᾶζαν, ἡ ὁποία περιβάλλεται εἰς τὰς δύο τῆς

πλευρὰς ἀπὸ δύο δωμάτια μὲ μαρμάρινα ἐδῶλια, ἀπὸ κλίμακας πού ἐξουδετερῶνουν τὴν μεταξὺ τῶν ἀγορῶν διαφορὰν ἐπιπέδου καὶ ἀπὸ μίαν μακρὰν σειρὰν μικρῶν καταστημάτων. Ἡ κεντρικὴ αὐτὴ μᾶζα, μήκους 15 μέτρων καὶ πλάτους 8,5 μέτρων, εὐρίσκετο εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τὴν μεσημβρινὴν ἀγορὰν πρὸς τὴν ὁποίαν ὠδήγει ἀπὸ μίαν σειρὰν στηλῶν, τῶν ὁποίων ὁ στυλοβάτης ὑπάρχει ἀκόμη. Πρὸς τὸν βορρᾶν ἡ μᾶζα αὐτὴ ἀνήρχετο 2 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴν ἀγορὰν. Ἡ ὑπόθεσις πού διετύπωσε ὁ κ. Brooner εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολίαν, καὶ ἡ ἀληθινή: εἶναι τὸ θεμέλιον τοῦ βήματος τοῦ δικαστηρίου ὅπου διεδραματίσθη ἡ σκηνὴ μεταξὺ τοῦ Γαλιλίου, τῶν Ἑβραίων καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Δύναται κανεῖς νὰ συμπεράνῃ ὅτι οἱ κατήγοροι καὶ τὸ πλῆθος μὲ τὸν Ἀπόστολον ἔφθασαν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν, ἐρχόμενοι ἐπομένως ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἀγορὰν. Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ δικαστήριον ἐξηκολούθησε νὰ λειτουργῇ ἕως τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὅτι πάντως ἡ συνδεδεμένη μὲ τὸ μνημεῖον αὐτὸ χριστιανικὴ ἀνάμνησις δὲν ἔσβυσε εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Εἰς τὸν Θ' ἢ Ι' αἰῶνα οἱ Βυζαντινοὶ ἔκτισαν εἰς αὐτὸ τὸ μέρος τὸ ὁποῖον εἶχε χρησιμεύσει ὡς τόπος ταφῆς, μίαν μικρὰν ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας ὁ μεσημβρινὸς διάδρομος κατελάμβανε μέρος τοῦ χώρου τῆς ἀγορᾶς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιήθη ἐν μέρει ὡς πλακόστρωμα ὁ στυλοβάτης καὶ ἡ κιονοστοιχία τοῦ βήματος.

Μικρὰ ἐνθύμια δύνανται νὰ ἀπεικονίσουν ὠρισμένας περικοπὰς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἰδοῦ, εἰς ἓνα μαρμάρινον ὄγκον πού ἀνῆκεν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς αἰθούσας ἀναμονῆς πού ἦσαν εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ βήματος, ὑπῆρχε μία ἐπιγραφὴ πού ἀνέφερε φίλους (εἰς πληθυντικόν) μιᾶς ἢ πολλῶν «κυριῶν» μεταξὺ τῶν ὁποίων μία Εὐφροσύνη. Δὲν διστάζομεν νὰ ἀναγνώρισωμεν εἰς αὐτὴν ἓνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνεβούλευε ὁ Παῦλος τοὺς Χριστιανούς νὰ φυλάσσονται (Α' Κορινθ. 6, 15) καὶ ἴσως τὸ πρόσωπον αὐτὸ εἶναι μία ἀπὸ τὰς

ιεροδούλους τῆς Ἀφροδίτης, πού ἤσκουν τὴν πορνείαν.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν ἐξετάζεται ἐπίσης τὸ ζήτημα τῆς κρεωφαγίας καὶ ἰδίως τῆς χρησιμοποίησεως κρεάτων προερχομένων ἀπὸ θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς (εἰδωλοθύτων). Ἡ κρεωφαγία νὰ εἶναι ἐλευθέρη, λέγει, ἀλλὰ ἀπ' ἐτέρου δὲν πρέπει οἱ χριστιανοὶ νὰ μαινῶνται μὲ κρέας ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα (Α' Κορ. 8, 1 κ.ε.). Ἄν προσκληθῇ ὁ χριστιανὸς εἰς τὸ σπῆτι ἐθνικοῦ δύναιται νὰ φάγη κρέας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀπέχη, ἂν ὁ ἐθνικὸς ἀναφέρῃ ὅτι τὸ κρέας εἶναι εἰδωλόθυτον (Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή, 10, 28). Τότε ἀναφέρει ἕνα κτίριον τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν ποῖον εἶναι εἰς ἄλλους τόπους εἴτε ἀπὸ τὰ ἐρείπια, ὅπως εἰς τὴν Πομπηϊαν, εἴτε ἀπὸ τὰς παραστάσεις ἐπάνω εἰς νομίσματα, ὅπως ἡ ἀναπαράστασις εἰς τὰ dipondia νομίσματα τοῦ Νέρονος εἰς τὴν Ρώμην. Εἶναι τὸ macellum, ὄνομα πού εὐρίσκεται ἐπίσης ἐπάνω εἰς μίαν τεμάχισμένην λατινικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Α' μ.Χ. αἰῶνος πού εὐρέθη εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ὅπου ἡ ἀφιέρωσις ἀναφέρει ἐπίσης τὸ (forum) piscarium, τὴν ἰχθυαγορὰν. Πού ἦσαν αὐταὶ αἱ ἀγοραὶ, ἡ καθεμία ἀπὸ τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι εἶχεν εἰδικὸν προορισμόν, ὅπως τὴν πώλησιν κρεάτων, ἰχθύων, λαχανικῶν κλπ.; Εἰς τὰς κεντρικὰς ἀνασκαφὰς τῆς πόλεως τοῦ Ἰσθμοῦ εὐρέθησαν ἤδη περισσότεραι τῆς μᾶς ἀγοραὶ καὶ αὐτὰ τὰ μέρη τῆς πόλεως εἶναι συνήθως συγκεντρωμένα γύρω ἀπὸ τὸν κεντρικὸν λόφον, ὅπου ὑψοῦται ὁ ναός. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προσετέθη ἡ σειρὰ τῶν καταστημάτων τῆς μεσημβρινῆς στοᾶς, συνόρου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ νότου καὶ διετυπώθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν σειρὰν δωματίων ἐφωδιασμένων μὲ φρέατα τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὴν διατήρησιν τῶν κρεάτων, ἰχθύων κλπ. θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοποθετήσῃ κανεὶς τὸ macellum. Ἡ πειστικὴ ἀπόδειξις δὲν ἔχει προσαχθῆ ἀκόμη καὶ ἀγνοοῦμεν ποῦ εὐρίσκειτο τὸ macellum, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔκαμε ὑπαινιγμὸν εἰς τὴν πρώτην του ἐπιστολὴν.

Τὸ Στάδιον.

«Οὐκ οἶδατε ὅτι οἱ ἐν τῷ σταδίῳ πάντες μὲν τρέχουσιν, εἰς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; οὕτω τρέχετε ἵνα καταλάβητε. Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεῦται, ἐκείνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἀφθαρτον. Ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω ὡς οὐκ ἀδήλως, οὕτω πυκτεύω ὡς οὐκ ἀέρα δέρω» (Α' Κορ. 9, 24-26). Οἱ λόγοι αὐτοὶ εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολὴν ἐφάνη ὡς νὰ εὐρίσκουν κάποια ἀπεικόνισιν, ὅταν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Κορίνθου τὰ κοῦλα, ὅπου οἱ δρομεῖς ἐστήριζαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, πρὶν ἢ δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως. Αὕτη ἡ διπλῆ γραμμὴ κοῖλον διὰ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας εἶναι ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἀλλ' ἡ ἴδια διάταξις τοῦ Δ' αἰῶνος εὐρέθη εἰς χαμηλότερον στρώμα. Δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοιοῦτο «στάδιον» ὑπῆρχεν ἀκόμη εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἀγορὰν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αἰῶνας. Τὸ θέαμα τοῦ ἀγωνίσματος τοῦ δρόμου ἠδύνατο βεβαίως νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς εἰς τὰ διάφορα στάδια τῆς Ἑλλάδος—ἀς σημειώσωμεν τὰ διασημότερα εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τοὺς Δελφοὺς, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον—ἀλλὰ ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Κορινθίους του ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὑπεθυμίζει εἰς αὐτοὺς μίαν εἰκόνα εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν ἐξοικειωμένοι καὶ ἀσφαλῶς ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην των τὸ θέαμα τῶν Ἰσθμίων, πού ὁ ἴδιος ἴσως παρηκολούθησε κάποτε ὡς θεατῆς. Εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἰδίας Κορίνθου δὲν ἤλθεν ἀκόμη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας κανὲν ρωμαϊκὸν στάδιον.

Τοιοτοτρόπως ὁ καθημερινὸς βίος ὅπως τὸν δεικνύουν τὰ μνημεῖα μόνον πολὺ σποραδικῶς ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Εἰς τὸ ὄραϊον του ἔργου διὰ τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀποστόλου ὁ Joseph Holzner εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναφέρῃ καὶ ἄλλας ἀκόμη λεπτομερεῖας εἰς τὰς ὁποίας ἀντικατοπτρίζεται ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος, πού ἦτο ὁ ρωμαῖος πολίτης (civis Romanus) τῆς Ταρσοῦ. Θὰ ἠμποροῦσε νὰ προσθέσῃ

κανείς καὶ μερικός ἄλλας. Ὅταν ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὸν ὕμνον τῆς Ἀγάπης θὰ ἤθελε νὰ συγκρίνη ἐκεῖνον πού ζῆ χωρίς ἀγάπην μὲ τὸν χαλκὸν τὸν ἠχοῦντα καὶ τὸ κύμβαλον τὸ ἀλαλάζον, δυνατὸν νὰ ἔκαμε ὑπαινιγμὸν εἰς θρησκευτικὰ συνηθείας, ὅπως εἰς ἐκείνας, πού ἐπεκράτουν εἰς τὴν Δαδώνην, ὅπου ἦδη τὸν Δ' αἰῶνα π.Χ. προέλεγον τὸ μέλλον ὑπὸ τοὺς ἤχους χαλκείου, τὸ ὁποῖον θὰ ὠμοίαζε πρὸς τὸν ἠχοῦντα χαλκόν. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἡ παροιμία συγκρίνει ἕνα φλύαρον ἀνθρώπον πρὸς αὐτὸ τὸ χαλκεῖον πού ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ματαιότητα ἐκεῖνου πού δὲν ἔχει ἀγάπην. Καὶ ὅταν εἰς τὸν ὕμνον λέγει ὅτι «βλέπομεν γὰρ δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» τονίζων τὸ ἀκαθόριστον σχῆμα πού βλέπομεν εἰς τὸν καθρέπτην, μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι ὁ ἀρχαῖος καθρέπτης ἀπὸ στιλπνὸν χαλκὸν δὲν δίδει ἀκόμη τὴν σαφῆ καὶ εὐδιάκριτον εἰκόνα, πού μᾶς δίδουν οἱ σύγχρονοι καθρέπται.

Ἡ χριστιανικὴ κοινότης τῆς Κορίνθου μετὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον.

Γνωρίζομεν μερικός λεπτομερείας τῶν μετέπειτα αἰῶνων σχετικὰς μὲ τὴν ζωὴν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τῆς Κορίνθου, πού ἴδρυσεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Λυπούμεθα ὅμως πού δὲν γνωρίζομεν περισσότερας. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Α' αἰῶνος, ὅπως ἀνεφέρομεν ἤδη, ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἔγραψε μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου, ἡ ὁποία ἀποδεικνύει τοὺς στενοὺς δεσμοὺς πού ἤνωναν τὰς δύο αὐτὰς κοινότητας, τῶν ὁποίων ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὑπῆρξεν ἕνας ἐνδοξὸς πατήρ πού συνέβαλεν εἰς τὴν πρόοδόν των. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπάρχον 14 ἐπίσκοποι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Διονύσιος καὶ ὁ Βάκχολος χαίρουν δικαίας φήμης κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ Β' αἰῶνος. Ἀνεφέρθη ἤδη, ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου ἐσφράγισε μὲ τὸ αἷμα πολλῶν μαρτύρων τὰ χριστιανικὰ θεμέλια, πού ἔβαλεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τελευταίαν περιόδον τῆς κλασικῆς ἐποχῆς αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ἀσκλη-

πιείου εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀρχαίας πόλεως μᾶς ἀπεκάλυψαν σημαντικὸν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς Κορίνθου. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Γ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος ἔγινε μία γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῶν κτιρίων τῶν ἐθνικῶν. Δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας, ὅτι ἡ ὀργὴ τῶν Χριστιανῶν ἐστράφη ἐν πρώτοις κατὰ τοῦ Θεοῦ, πού ἔκαμε θαύματα μὲ τὴν βοήθειαν τῶν δαιμόνων. Τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ-ιατροῦ ἐξηφανίσθη τελείως, οὕτως ὥστε νὰ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον. Εἰς τὸν λόφον ὅπου ἄλλοτε ἦτο ὁ ναός, εἰς τὴν κοιλάδα ὅπου εἶχαν κτίσει εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους τὸ ἀναπαυτήριον πού ὀνομάζεται Δέρνα καὶ εἰς τοὺς πέριξ ἀγρούς, οἱ χριστιανοὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς τῶν τῶν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα καὶ ἴσως καὶ βραδύτερον. Ἡ συνήθεια τῶν ἐπιτυμβίων δώρων καὶ ἐπιτυμβίων στηλῶν ἐξέλιπε σχεδὸν τελείως καὶ μόνον ἐπάνω εἰς ἐρείπια κτιρίων, εἰς πλάκας ἀπὸ σπασμένον μάρμαρον οἱ χριστιανοὶ ἐχάραζον μίαν ἐπιγραφὴν πολὺ περὶ πού ἀνέφερε μόνον τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος καὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ θανάτου του. Σπανίως προσέθετον κάτι μὲ χαρακτηριστὰ ποιητικώτερον. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις προσθέτον τὴν κατάραν δι' ὅποιον θὰ παρεβίαζε τοὺς τάφους: ἡ κατάρα τοῦ Ἄννα καὶ τοῦ Κατάρφα νὰ πέσῃ ἐπάνω του, εἶναι τὸ τέλος μῆς ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς αὐτὰς.

Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ κοινότης τῆς Κορίνθου διεκρίθη δι' ἀξιοσημειώτους ἐκδηλώσεις καλλιτεχνικῶν ἔργων. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς αἰῶνας, ὅτε τὸ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα βαθμηδὸν ἐμειοῦτο, φαίνεται ὅτι οἱ πνευματικοὶ υἱοὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἠκολούθησαν τὸν πνευματικὸν των πατέρα, παραμελοῦντες τὴν ἀξίαν τῆς ἐκφράσεως διὰ τῶν μορφῶν τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Μόνον ἕνα ἔργον ἀξιόλογον διεσώθη: ὁ καλὸς Ποιμὴν τοῦ Βυζαντινοῦ μουσείου, πού εὐρέθη εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἔγινε γνωστὸς ἀπὸ τὸν Γεώργιον Σωτηρίου πρό τινων ἐτῶν. Ὁ καλὸς αὐτὸς Ποιμὴν πού ἐνθυμίζει τὴν ὑπέροχον περιχοπὴν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (10, 1-6) δὲν ἀναφέρεται εἰς

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Α'.

Πολὺς θόρυβος ἔγινε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀποκαλύψεως τῶν κρυστάλλων— ἰῶν, συνισταμένων ἐκ νουκλεοπρωτεϊδῶν καὶ παρουσιάζοντων ιδιότητάς τινας τῶν ζώντων ὀργανισμῶν. Καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ περισσότεροι βιολόγοι δὲν ἀποφασίζουν νὰ δώσουν εἰς αὐτοὺς θέσιν μεταξὺ τῶν ζωντανῶν μορφῶν ἢ τῶν νεκρῶν σωμάτων. Ἡ δυσκολία δὲ αὐτῇ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ἔχει ἀποσαφηνισθῆ ἔννοιολογικῶς τὸ περιεχόμενον τῆς λέξεως ζωῆ.

Διὰ τοῦτο τὰ ἄρθρα αὐτά, ὡς προπαρασκευαστικά δι' ἓν ἄλλο τὸ ὅποιον θὰ ἀσχοληθῆ μετὰ τὴν σύγχρονον θέσιν τοῦ προβλήματος τῆς φύσεως τῶν διηθητῶν ἰῶν, θὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἀποσαφήνισιν τῆς ἔννοιαι ταύτης πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ διευκολύνουν τὴν συνεννόησιν κατὰ τὴν συζητήσιν τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς, ὡς αὕτη τίθεται σήμερον ὑπὸ τὸ πρῶτον τῶν νέων ἀποκτημάτων τῆς ἐπιστήμης ἐν σχέσει μετὰ τὰς κρυσταλλικὰς νουκλεοπρωτεΐδας (Stanley, Bawden).

Ἐπεστηρίχθη βεβαίως ὑπὸ πολλῶν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀρισθῆ ἡ ζωῆ. Τοῦτο ὅμως εἶναι ὑπερβολή. Ἀσφαλῶς ἢ βαθυτέ-

ρα οὐσία, ἢ «ὕπόστασις» (Substantia) ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθ' αὐτὸ ὄντος (das Ding an sich) τοῦ Kant, διαφεύγει τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν ὅπως ἄλλωστε διαφεύγει αὐτὴν ἢ ὑπόστασις τῆς ἕλης ἢ τῆς ἐνεργείας.

Ἐννοιολογικῶς ὅμως δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν τὴν «οὐσίαν» (essentia) τῆς ζωῆς διὰ τῆς ἐξακριβώσεως τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων τὰ ὅποια διακρίνουν τὰ ζῶντα ἀπὸ τὰ νεκρὰ ὄντα. Διὰ τῆς συνενώσεως κατόπιν ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους οὐσιωδῶν γνωρισμάτων δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν μετὰ ἐπαρκῆ σαφήνειαν τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς.

Ὁ ὀνοματικὸς ὀρισμὸς τῆς ζωῆς ὡς ἀποτελοῦσης τὸ «σύνολον τῶν φαινομένων τὰ ὅποια παρατηροῦμεν εἰς τὰ ἔμβια ὄντα» οὐδόλως ἱκανοποιεῖ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ βαθύτερον σκεπτομένου ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ προχωρεῖ οὗτος πάντοτε ἀνθρομήτως πρὸς τὸν «πραγματικόν» ὀρισμὸν τῆς ζωῆς. Εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι ὁ ὀρισμὸς αὐτὸς ὑπὸ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν βιολογικῶν μας γνώσεων εἶναι τελείως ἀδύνατον νὰ εἶναι «συνθετικὸς» (γενετικὸς). Μόνον λοιπὸν ὁ «ἀναλυτικὸς» ὀρισμὸς ἀπομένει, ὡς παράστασις τῆς οὐσίας διὰ τῆς

τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν, ὅπου ὁ Χριστὸς περιγράφεται ὡς ὁ μέγας ποιμὴν τῶν προβάτων ποὺ ἀνεστήθη μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τῆς Εἰρήνης.

Ὅταν εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Κορίνθου ἀναπολώμεν τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἡ ἀνάμνησις αὐτῆ φέρει πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μας τὸν καλὸν αὐτὸν Ποιμένα τοῦ ἀγαματίου τῆς Κορίν-

θου καὶ ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὸ ἐδάφιον: «ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν» (Ἑβρ. 13, 20).

Dr Ferdinand Joseph de Waele

Καθηγητῆς τῆς ἀρχ. ἱστορίας, κλασσικῆς ἀρχαιολογίας καὶ νεοελληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Nymegen.

ἀναπτύξεως τῶν ἐν τῇ ἔννοιά τοῦ πράγμα-
τος περιεχομένων γνωρισμάτων.

I

Διὰ τὸν ἀναλυτικὸν τοῦτον καθορισμὸν τῆς ἔννοιᾶς τῆς ζωῆς, δεόν νὰ ἀνευρεθῶν τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διαστέλλουν καὶ διακρίνουν τὴν ζῶσαν ὕλην ἀπὸ τῆς νεκρᾶς. Τὸ τοιοῦτον ἐθεωρήθη ὑπὸ πολλῶν μέχρι τοῦ ἀδυνάτου δύσκολον. Ἄλλὰ τὸ σφάλμα τῶν ἦτο βασικόν. Παρεγνώριζαν τὸ γεγονὸς ὅτι κάθε ἔννοια, πλὴν τοῦ «εἰδικωτάτου εἶδους» εἶναι γένος ὡς πρὸς τὰ ὑποκείμενα αὐτῷ «συνάλληλα εἶδη». Ἐπέμενον δὲ νὰ συγκρίνουν τὰ ἀσύγκριτα· δηλαδή χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα γενῶν ὑπαλλήλων, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν ὅτι ταῦτα διεχωρίσθησαν ἢδη ὀξέως διὰ σειρᾶς ὅλης «εἰδοποιῶν διαφορῶν» (*differentia specifica*).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργεῖτο κυκεῶν παραλόγων σοφιστειῶν καὶ καθίστατο οὕτω πως ἀνέφικτος ὁ σαφὴς καθορισμὸς τῆς ἔννοιᾶς τῆς ζωῆς. Θὰ δοκιμάσωμεν ἐδῶ νὰ κάμωμεν ἀντιληπτὸς τοὺς παραλογισμοὺς διὰ μιᾶς συστηματικῆς καὶ ὅσον τὸ δυνατόν προσεκτικωτέρας ἀναλύσεως τῆς οὐσίας τῆς ζωῆς.

Διὰ νὰ γίνωμεν σαφέστεροι θὰ προχωρήσωμεν δι' ἑνὸς διχοτομικοῦ πίνακος ἀπὸ τοῦ «γενικωτάτου γένους»: ὄν, μέχρι τῆς ἔννοιᾶς τοῦ ζῶντος ὄντος.

Ὄν—ὄν ὕλικόν—ὄν νοητικόν.

Ὄν ὕλικόν = ἀνοργάνωτον — ὠργανωμένον.

Ὄν ὠργανωμένον = νεκρόν—ζῶν.

Τὸ «ὕλικόν ὄν» εἶναι εἶδος διακρινόμενον ἀπὸ τὸ συνάλληλόν του «ὄν νοητικόν» διὰ τῶν ἐξῆς γνωρισμάτων: α) μάζης, β) ἐκτάσεως, γ) ἀδιαχωρήτου, δ) ἐλαστικότητος, καὶ ε) ἀδρανεῖας. Μὲ τὴν σειρὰν του τώρα τὸ ὕλικόν ὄν γίνεται γένος εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάγονται δύο εἶδη. Ἐκ τῶν δύο τούτων εἰδῶν τὸ «ὄν ὕλικόν ὠργανωμένον» διακρίνεται τοῦ ἀνοργάνωτου διὰ τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικῶν (εἰδοποιῶν διαφορῶν): α) χημικῆς συστάσεως (ὀργανικαὶ οὐσίαι), β) κυτταρικῆς κατασκευῆς καὶ γ) ἰδίας στατικῆς ὀργανώσεως. Τέλος εἰς τὴν

ἔννοιαν τοῦ ὕλικου ὠργανωμένου ὄντος, ὡς γένους θεωρουμένης, ὑπάγονται δύο ἄλλα εἶδη ἐκ τῶν ὁποίων τὸ «ὄν ὕλικόν ὠργανωμένον ζῶν» εἶναι τὸ ζητούμενον. Τοῦτο διαστέλλεται ἀπὸ τοῦ συναλλήλου του διὰ τῶν ἀκολουθῶν προσθέτων εἰδοποιῶν διαφορῶν: α) διεγερσιμότητος (ἐρεθιστότητος) προϋποθετούσης τὴν λεπτεπίλεπτον δυναμικὴν ὀργάνωσιν ἢ τῶν κυττάρων εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ συντονισμένη λειτουργία δι' ἀναβολισμοῦ καὶ καταβολισμοῦ, ἐκδηλουμένη ὡς θρέψις, αὐξήσις, κινήσις δι' ἐναλλαγῆς ὕλης καὶ ἐνεργείας, β) συνεχοῦς ἀντιδράσεως πρὸς τοὺς παράγοντας ἀποργανώσεως καὶ γ) δυνατότητος ἀναπαραγωγῆς (αὐτοκατασκευῆς διὰ τῆς κληρονομικότητος).

II

Τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα ἐπιτρέπουν νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι χρειάζεται πολλὴ τόλμη διὰ νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν γεφύρωσιν τοῦ μεταξὺ ζῶντων καὶ νεκρῶν ὄντων ὑπάρχοντος χάσματος. Ἄλλὰ θὰ ἐξετάσωμεν καὶ λεπτομερέστερον τὰς ὑπαρχούσας διαφορὰς καὶ δι' ἁπλῶν τὰς μεταξὺ ὠργανωμένων ὕλικων ὄντων καὶ ἀνοργάνωτων.

α) Χημικὴ σύστασις. Ὄργανικαὶ οὐσίαι οὐδαμοῦ τῆς φύσεως ἀπαντῶνται πλὴν τῶν ὠργανωμένων ὄντων. Ἡ διὰ παρεμβάσεως τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργικῆς ἐνεργείας δι' «ἀβιωτικῶν» ὀδῶν παραγωγή ὀργανικῶν οὐσιῶν ἐξ ἀνοργάνων, οὐδόλως μειώνει τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος ὅτι ἀφ' ἑαυτῶν ὀργανικαὶ οὐσίαι εὐρίσκονται καὶ παράγονται μόνον ἐντὸς τῶν ὠργανωμένων ὄντων. Πρέπει ὅμως, ἐκτὸς τούτου, νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ὀργανικαὶ οὐσίαι δὲν εἶναι κατὰ τὸ ταυτόσημον μὲ τὴν «ζωὴν» (εἶναι γνωστὸν δι' αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ νεκρὰ ὠργανωμένα ὄντα), ἀλλὰ μόνον συνθήκη ἀπαραίτητος καὶ προϋπόθεσις διὰ νὰ ἐκδηλωθῶν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Ἐπομένως τὸ γνώρισμα τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν δὲν εἶναι εἰδοποιὸς διαφορὰ διαστέλλουσα τὴν ζῶσαν ἀπὸ τῆς νεκρᾶς ὕλης, ἀλλὰ τὸ ὠργανωμένον ὕλικόν ὄν, εἴτε νεκρόν εἶναι τοῦτο εἴτε ζῶν, ἀπὸ τὸ ἀνοργάνωτον. Ἡ παρανό-

ησις ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν συνήθως εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, γίνεται εὐκόλως ἀντιληπτὴ κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων. Δέγουσιν λοιπόν: Οἱ ζῶντες ὀργανισμοὶ παρέχουν ὀργανικὰς οὐσίας. Ἄλλὰ καὶ οἱ νεκροὶ ὀργανισμοὶ παρέχουν ὀργανικὰς οὐσίας. Ἐπομένως διὰ τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰ νεκρὰ σώματα ἀπὸ τὰ ζωντανά. Δυνάμεθα ὅμως νὰ διακρίνωμεν εὐκόλως τὰ ὑλικά ἀνοργάνωτα ὄντα ἀπὸ τὰ ὀργανωμένα καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ζητούμενον.

β) **Κυτταρικὴ κατασκευὴ.** Εἶναι χαρακτηριστικὸν κάθε ὀργανωμένου ὑλικοῦ ὄντος. Οὐδαμοῦ τῆς ἀνοργάνου ὑλῆς ἀπαντᾷται αὕτη. Τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς ἀντιλέγεται. Ἐπιδιώκεται ὅμως ἡ ἐξασθένις τῆς σημασίας τοῦ γεγονότος τούτου διὰ τεχνικῆς παραγωγῆς ὁμοιομάτων κυττάρων διὰ καταλλήλου ἀλληλεπιδράσεως διαλυμάτων ἀνοργάνων ἀλάτων. Ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη ἀντὶ νὰ ἐπιτύχη τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ καταλήγει εἰς τὸ νὰ καταδείξη ἔτι ἐναργέστερον τὸ ἀγεφύρωτον χάσμα τὸ ὁποῖον διαχωρίζει τὰ τεχνητὰ κύτταρα ἀπὸ τῶν φυσικῶν⁽¹⁾. Πράγματι τὸ κύτταρον δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἀσκίδιον μικροσκοπικῶν διαστάσεων, περικλειῶν ὑπὸ τὴν μεμβράνην του ὁμοιογενές τι ὑγρὸν τὸ «πρωτόπλασμα», ὡς ὑπετέθη κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀναπτύξεως τῆς κυτταρολογικῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ παρουσιάζει ἀφάνταστον φυσικοχημικὴν ἀνομοιογένειαν καὶ δυσεξερευνήτων διάρθρωσιν τῶν ἐπὶ μέρους συστατικῶν πρὸς ἀποτελεσιν τοῦ συμπλοκοῦ μορφώματος τοῦ κυτταρικοῦ συνόλου.

γ) **Ἰδιόζουσα στατικὴ ὀργάνωσις.** Εἶναι ἡ τρίτη εἰδοποιὸς, διαφορὰ ἡ ὁποία διακρίνει τὰ ὑλικά ἀνοργάνωτα ὄντα ἀπὸ τὰ ὀργανωμένα. Ἡ ἰδιόζουσα στατικὴ ὀργάνωσις νοεῖται ὄχι μόνον ὡς συναρμογὴ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν συστημάτων ὀργάνων πρὸς ἀποτελεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἐμφανῶς πολυπλόκως ὀρ-

γανωμένων ἐμβίων ὄντων, ἀλλὰ καὶ ὡς ὀργανικὴ σύνδεσις τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων ἐκάστου κυττάρου, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον μορφολογικῶς ἀλλὰ καὶ μικροχημικῶς παρουσιάζεται κατὰ τὰς σήμερον κρατούσας ἀντιλήψεις ἐπίσης πολυπλόκως ὀργανωμένον. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἐπαρκῶς ἀπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐνδοκυτταρικῶν διαμορφώσεων καὶ ἐκ τῆς παρουσίας μιᾶς ἀτελειώτου σειρᾶς χημικῶν ἐνώσεων ἐντὸς αὐτοῦ. Παρὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν ἡ ὄψις καὶ ἡ σύστασις τοῦ νεκροῦ κυττάρου νὰ μεταβάλλεται διὰ τῶν προσηλωτικῶν μέσων θανάτωσεως ὡς καὶ τῶν τῆς προπαρασκευῆς καὶ χρώσεως τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦμεν κατὰ τὴν ἐργαστηριακὴν τεχνικὴν πρὸς μικροσκοπικὴν καὶ μικροχημικὴν ἐξέτασιν αὐτῶν, ἔχομεν τὸν τρόπον νὰ ἐξακριβώσωμεν καὶ νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον ἐμφανιζομένη ὀργάνωσις, διὰ τῆς ἐργαστηριακῆς τεχνικῆς, δὲν ἀφίσταται, τοῦλάχιστον εἰς τὰς γενικὰς αὐτῆς γραμμάς, ἀπὸ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ζῶντος κυττάρου. Οὕτω ἀπαντῶμεν ὡς εἰδικὰ μορφώματα ἐντὸς τῶν κυττάρων τὰ ἐξῆς: Κυτόπλασμα, μιτοχόνδρια, πλάστας, ἐξειδικευμένα χυμοτόπια, κεντρόσωμα, κεντρώλιον, διαμορφωμένον παράπλασμα, πυρῆνα, χρωματίνην, ἑτεροχρωματίνην, καρυοσωμάτια, πλασμοσωμάτια (πυρηνίσκους) καὶ πυρηνικὸν χυμὸν. Πρὸ τῆς ἀνεξιχνίαστου αὐτῆς καὶ πολυπλόκου ὀργανώσεως κάθε ζωικῆς μονάδος, δηλαδή κάθε κυττάρου, παρ' ὅλα ταῦτα ὅσοι θέλουν νὰ ἀγνοήσουν τὴν σημασίαν τῆς ὀργανώσεως ὡς εἰδοποιοῦ διαφορᾶς συλλογίζονται τὰ ἐξῆς:

Τὰ νεκρὰ σώματα δὲν ἔχουν ὄργανα.

Αἱ ἀμοιβάδες δὲν ἔχουν ὄργανα(;).

Ἐπομένως: Αἱ ἀμοιβάδες... δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰ νεκρὰ σώματα.

Εἶναι φανερόν ὅτι συλλογισμοὶ ὡς ὁ ἀνωτέρω δὲν εἶναι καθόλου σοβαρὸν νὰ διατυπώνωνται μὲ ἀξιώσεις ἐπιστημονικῆς ἐνημερότητας, ὅταν ληφθῶν ὑπ' ὄψιν ὅσα ἀνωτέρω ἀνεφέρθησαν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς λεπτῆς ὀργανώσεως τοῦ οἰοῦδήποτε κυττάρου, ἡ ὁποία θὰ φανῆ πολὺ καλύτερον κατὰ τὴν ἀνάλυσιν καὶ τῆς δυναμικῆς αὐτῶν ὀργανώσεως.

(1) Ἴδε Ἀκτίνες—Τεῦχος 44—Ἰούλιος 1944, σελ. 157-162. Τὸ πρόβλημα τῆς προελεύσεως τῆς ζωῆς.

III

Προχωροῦμεν κατόπιν τούτου εἰς τὸ δεύτερον τμήμα τῆς ἐννοιολογικῆς ἀποσαφήνσεως τῆς ζωῆς, διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν διαφορῶν αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὸ ζῶν ὀργανωμένον ὕλικόν ὄν ἀπὸ τὸ νεκρόν. Ἡ στατική ὀργάνωσις, περὶ τῆς ὁποίας ὠμλήσαμεν προηγουμένως διαφαίνεται ἀπὸ τὴν μορφολογικὴν καὶ μικροχημικὴν διαφοροποίησιν τοῦ κυττάρου. Δὲν εἶναι ὁμως δυνατόν νὰ ἐξιχασθῇ διὰ τῶν ἐν χρήσει μεθόδων ἐρευνῆς εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας ἢ δυναμικὴ ὀργάνωσις τοῦ κυττάρου. Μόνον διὰ τοῦ θαυμασίου λειτουργικοῦ συντονισμοῦ ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἐμφάνισίν του εἰς ὅλας τὰς ἐντὸς τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ ἐπιτελουμένας διεργασίας, αἱ ὁποῖαι μὲ ζηλευτὴν ἀκριβείαν καταλήγουσιν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς συντηρήσεως ἀπ' ἐνὸς καὶ τῆς διαιωνίσεως τοῦ εἴδους ἀπ' ἑτέρου εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐν μέρει. Αἱ λειτουργαὶ λοιπὸν αἱ ὁποῖαι ἀποσκοποῦν εἰς τὴν αὐτοσυντήρησιν καὶ τὴν διαιώνισιν τοῦ εἴδους, προϋποθέτουσαι ἀπαραιτήτως τὴν ὑπαρξίν τῆς ὀρισμένης χημικῆς συστάσεως, τῆς κυτταρικῆς κατασκευῆς καὶ τῆς στατικῆς ὀργανώσεως, θὰ ἀποτελέσουν τώρα τὸ ἀντικείμενον τῆς περαιτέρω μελέτης μας, ὡς διακρίνουσαι τὰ ζῶντα ἀπὸ τὰ νεκρὰ ὀργανωμένα ὄντα.

α) Διεγερσιμότης ἢ ἐρεθιστότης. Οἷοσδήποτε ζῶν ὀργανισμὸς ἔχει τὴν δυνατότητα τῆς αὐτορρυθμίσεως κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν ρύθμισιν τῆς θέσεως ἰσορροπίας μιᾶς ἀμφιδρόμου χημικῆς ἀντιδράσεως. Τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν μεταβαλλομένων ἢ θέσις ἰσορροπίας μετατοπίζεται μέχρις ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας εἰς νέαν τινα θέσιν. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεθιστότητος εἶναι καὶ ἡ μεταβλητότης μὲ σκοπὸν τὴν προσαρμογὴν τῶν ζῶντων ὀργανισμῶν. Τὸ σύστημα αὐτορρυθμίσεως τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ παραμένει μέχρι σήμερον ἀνεξερεύνητον καὶ ὁμολογουμένως μυστηριῶδες, συνδεόμενον στενῶς, προκειμένου περὶ τῶν ἀνωτέρων ζῶων, μετὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν ἀδένων ἔσω ἐκκρίσεως.

Πλὴν ὅμως καὶ αἱ ἐπὶ τούτου γερόμεναι ἐπίμονοι ἐρευνητικαὶ ἐργασίαι περιορίζονται πρὸς τὸ παρὸν εἰς ἐπιφανειακὰς μόνον διαπιστώσεις ἀφίνουσαι τελείως ἄθικτον τὸ δαιδαλώδες σύμπλοκον ποῦ συνίσταται εἰς τὴν διὰ συνεργασίας ἐνὸς συμπλέγματος ἄλυσωτῶν αἰτιωδῶν σειρῶν (Causal nexus) αὐτορρυθμισιν τοῦ ὀργανικοῦ συνόλου. Οἷαδῆποτε μεταβολὴ τῶν ἐξωτερικῶς ἐπιδρόντων παράγοντων διεγείρει τὸν ὀργανισμὸν δι' ἐρεθισμοῦ. Οὕτος προκαλεῖ τὴν ἄμεσον ἀντίδρασιν τοῦ ὀργανισμοῦ, μὲ σκοπὸν τὴν μεταβολὴν του πρὸς νέαν αὐτορρυθμισιν καὶ μὲ κατεύθυνσιν ἐξυτηροῦσαν καλύτερον τὰς ἀνάγκας τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ ὑπὸ τὰς νέας αὐτὰς ἐξωτερικὰς συνθήκας (προσαρμογὴ).

Ἡ διεγερσιμότης δύναται νὰ ὀρισθῇ ὡς ἰκανότης ἀντιδράσεως τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ ἐναντι τῶν μεταβολῶν τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδρασῶν συνθηκῶν περιβάλλοντος (ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ) δι' αὐξήσεως, ἐλαττώσεως ἢ καὶ ἀναστολῆς τῶν ζωϊκῶν φαινομένων. Ἡ ἀντίδρασις τοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι κατ' ἔντασιν δυσαναλόγως μεγάλη ἂν συγκριθῇ πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ ἐρεθίσματος.

Ζητοῦν ὅμως νὰ μειώσουν τὴν σημασίαν τῆς διεγερσιμότητος καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐκτὸς τῆς μεταβολῆς τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνει χώραν ἢ χημικὴ ἰσορροπία, ἀναφέρουν καὶ τὴν διαστολὴν καὶ συστολὴν τῶν μετάλλων διὰ τῆς ἀξομειώσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος ἐν συσχετισμῷ μὲ τὸ ἔργον ποῦ εἶναι δυνατόν νὰ παραχθῇ κατὰ τὰς μεταβολὰς αὐτάς. Λησμονοῦν προφανῶς ὅτι ἐὰν ὑπάρχη κάποια ἀναλογία μεταξὺ τῶν φαινομένων ποῦ ἐκδηλοῦνται εἰς τοὺς ζῶντας ὀργανισμοὺς λόγῳ ἐρεθιστότητος, μόνον τότε θὰ ἐπετρέπετο ἡ σύγκυσις ἂν τὰ νεκρὰ σώματα παρουσιαζοῦν σύγχρονως καὶ τὰς εἰδοποιούς διαφορὰς αἱ ὁποῖαι διαχωρίζουν πολὺ καλὰ τὰ «ὕλικα ἀνόργανα ὄντα» ἀπὸ τὰ ὀργανωμένα, δηλαδή: τὴν εἰδικὴν χημικὴν σύστασιν, τὴν κυτταρικὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ἰδιάζουσαν στατικὴν ὀργάνωσιν.

Ἀκόμη καλύτεραν ἀναλογίαν νομίζουν ὅτι εὐρίσκουν ὅταν ἀντικρίζουν τὴν τε-

ρασίαν δυσαναλογίαν μεταξὺ τοῦ ἐναύσηματος (θεωρουμένου ὡς ἐρεθίσματος) καὶ τῆς ἀναπτυσσομένης κατὰ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν τῆς πυρίτιδος δυνάμεως. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ διὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς ἀνω λόγους εἶναι σύγχυσις ἀτυχῆς.

Ἡ εἰκὼν τοῦ δέκτου ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων (ραδιοφώνου) εἶναι ἀσφαλῶς πολὺ ἐπιτυχετέρα. Ἡ διέγερσις αὐτοῦ γίνεται μὲν διὰ μιᾶς ἀσθενεστάτης ἠλεκτρομαγνητικῆς κυμάνσεως, λόγῳ ὅμως ἐιδικῆς ὁργανώσεως, ὅχι μόνον ἐπιτυχάνεται ἢ ἐνίσχυσις τῆς κατὰ πολὺ, ἀλλὰ καὶ ἢ μετατροπὴ τῆς κυμάνσεως αὐτῆς εἰς φαινόμενα διαφόρου φύσεως, δηλαδὴ εἰς κύματα ἠχητικὰ πολλᾶκις ἐκκωφαντικά. Καὶ τὸ ζῶν κύτταρον εἶναι πράγματι εἰς θαυμάσιος μετασχηματιστὴς ἐνεργείας. Ἄλλὰ καὶ ἡ παρομοίωσις αὐτῆ δὲν δύναται νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα διότι ἡ εἰκὼν ἔχει ληφθῆ ἀπὸ ἀντικείμενον τοῦ ὁποίου ἢ ὑπαρξίς προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὴν παρέμβασιν τῆς ἐφευρετικῆς διανοίας καὶ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ τοιοῦτον ὅμως εἶναι σκόπελος. Διότι παρέμβασις οἰαδῆποτε πλὴν τῶν τυφλῶν φυσικοχημικῶν δυνάμεων ἀποκλείεται διαρρήδην ἀπὸ τοὺς ὑλιστὰς ἐπιστήμονας ὅταν ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τῆς ὁργανώσεως τῶν ἐμβίων ὄντων. Ἐκτὸς τούτου δὲν δύναται οὔτε καὶ αὐτὸ νὰ δημιουργήσῃ σύγχυσιν περὶ τῆς ἐννοίας, διότι οὔτε τὴν εἰδικὴν χημικὴν κατασκευὴν τοῦ ὁργανωμένου ὄντος ἔχει τὸ ραδιόφωνον, οὔτε κυτταρικὴν κατασκευὴν, οὔτε τὴν ἰδιάζουσαν στατικὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐμβίων ὄντων. Τοιοῦτου εἶδους λογικὰ σφάλματα διαπράττονται συχνὰ ὅσοι ζητοῦν ὅπωςδήποτε νὰ ἐξουδετερώσουν τὰς διαφορὰς αἱ ὁποῖαι διακρίνουσι τὰ ζῶντα ἀπὸ τὰ νεκρὰ σώματα.

Θαυμαστὴ ἐκδήλωσις διεγερσιμότητος εἶναι καὶ ἡ «δι' αὐτοῦ τροφή» τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐκδηλωμένη ὡς ὄρεξις καὶ αὐτοματικὴ κίνησις (τακτισμός), πρὸς τὴν τροφὴν τὴν ὁποίαν ὁ ζῶν ὁργανισμὸς προσλαμβάνει εἴτε δι' ὀλοκλήρου τοῦ σώματος, εἴτε δι' εἰδικῶν κυττάρων ἢ δι' εἰδικῶν ὁργάνων. Ἀποτελεῖ δὲ αὕτη ἐν ἐκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν φαινομένων τῆς

διεγερσιμότητος τῶν ζῶντων ὁργανισμῶν, τὸ πρῶτον μιᾶς μεγάλῃς σειρᾶς λειτουργικῶν περιλαμβανομένων ὑπὸ τὸν ὄρον ἐναλλαγῆς ὕλης καὶ ἐνεργείας. Ὁ ὄρος αὐτὸς παρὰ τὸ ὅτι θεωρεῖται ἀτυχῆς ὑπὸ τινῶν νεωτέρων εἶναι ἐν τούτοις πολὺ χρήσιμος διότι ἀντιπροσωπεύει μίαν ἐννοίαν εὐρύτεραν τῆς τοῦ μεταβολισμοῦ τὴν ὁποίαν καὶ ὑπερχαλύπτει, ὅπως φαίνεται εἰς τὸν ἀμέσως κατωτέρω πίνακα.

Ἐναλλαγῆς ὕλης καὶ ἐνεργείας: ὄρεξις — πρὸςληψις τροφῆς, μεταβολισμὸς, ἤτοι:

α) ἀφομοίωσις ἢ ἀναβολισμὸς (θρέψις, αὔξησις).

β) ἀνομοίωσις ἢ καταβολισμὸς (θερμότης, κίνησις).

Ἀπέκκρισις (ἀπομάκρυνσις ἐπιβλαβῶν προϊόντων καταβολισμοῦ).

Ἡ θρέψις καὶ μάλιστα ἡ «δι' αὐτοῦ τροφή» οὐδαμοῦ τῆς νεκρᾶς φύσεως ἀπαντᾶται. Ἄν ληφθῆ δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν αὔξησιν γίνεται ἀφομοίωσις καὶ ὅχι ἀπλή παραθέσις αὐτουσίαν στοιχείων ἀντιλαμβανόμεθα πόσον ἀτυχῆς εἶναι ἡ παρομοίωσις τῆς αὔξεσεως τῶν ὁργανισμῶν πρὸς τὴν διὰ παρενθήσεως αὔξησιν τοῦ ὄγκου τῶν ὕδρων διὰ προσθήκης νέων μορίων μεταξὺ τῶν ὑπαρχόντων.

Ἀκόμη: Οἱ ζῶντες ὁργανισμοὶ παρουσιάζουν ἐναλλαγὴν ὕλης καὶ ἐνεργείας. Ἄλλὰ καὶ αἱ ἀτμομηχαναὶ καὶ αἱ μηχαναὶ ἐσωτερικῆς καύσεως λειτουργοῦν διὰ συνεχοῦς ἀνταλλαγῆς ὕλης καὶ ἐνεργείας, χωρὶς βεβαίως τὴν παρέμβασιν φαινομένων ἀφομοιώσεως καὶ ἀνομοιώσεως. Τοῦτο ἐν τούτοις δὲν ἐμποδίζει ἀπὸ τὸ νὰ διατυπωθῆ ὁ συλλογισμὸς ὅτι οἱ ζῶντες ὁργανισμοὶ δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰς ἀτμομηχανὰς καὶ τὰς μηχανὰς ἐσωτερικῆς καύσεως!... Λησμονοῦνται καὶ ἐδῶ ἡ εἰδικὴ χημικὴ σύστασις, ἡ κυτταρικὴ κατασκευὴ, ἡ εἰδικὴ στατικὴ ὁργάνωσις, ἡ ἐρεθιστότης καὶ ὅσαι ἀκόμη εἰδοποιοὶ διαφοραὶ πρόκειται νὰ ἀναφεροῦν ἐν συνεχείᾳ.

Ἀνεφέρθη ὡς ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἡ κίνησις τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν νεκρὰ τινὰ σώματα λαμβάνοντα ἐκ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς σπονδυλικῆς στήλης τοῦ βατράχου κειμένων ὠχρῶν μαζῶν, ἐφ' ὅσον τοποθετηθῶν ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Ἄλλὰ

σήμερον οὐδεμία πλέον προσοχή δίδεται εἰς τὸ φαινόμενον αὐτό, διότι πρόκειται ἀπλούστατα περὶ κινήσεως Brown, ὀφειλομένης εἰς ἀνισόμετρον ὄθησιν ἐκ κρούσεως τῶν μορίων τοῦ ὕδατος ἐπὶ τῶν σωματίων τούτων λόγῳ τῆς ἀτάκτου θερμικῆς αὐτῶν κινήσεως. Ἡ ὄθησις μεταβάλλει συνεχῶς κατεύθυνσιν λόγῳ τοῦ ὅτι καὶ ἡ συνισταμένη τῶν κρούσεων μεταβάλλει διευθύνσιν εἰς ἐκάστην στιγμὴν χρόνου. Πρόκειται ἀπλούστατα περὶ ἑνὸς καθαροῦ φυσικοῦ φαινομένου. Τέλος τὰ ἀκίνητα λόγῳ ἀπουσίας κινητηρίων ὀργάνων ἔμβια ὄντα ἢ κύτταρα, οὐδόλως δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶν ὡς στερούμενα κινήσεως, ἀφοῦ κατορθῶνουν νὰ ἐπιτελοῦν ἐπιτυχῶς τὰς τόσον πολυπλόκους λειτουργίας τῆς δι' αὐτῶν τροφῆς, ἀφομοιώσεως, ἀνομοιώσεως καὶ ἀπεκκρίσεως, λειτουργίας αἱ ὁποῖαι ἀφ' ἑνὸς μὲν προϋποθέτουν μίαν εὐαίσθητον διεγερσιμότητα ἀφ' ἑτέρου δὲ μαρτυροῦν περὶ μίας ζωηρᾶς πρωτοπλασματικῆς δραστηριότητος.

Ταύτην δυνάμεθα εἰς πολλὰς περιπτώσεις νὰ διαπιστώσωμεν ὡς συνεχῆ μετακινήσιν τοῦ κυτοπλάσματος ὑπὸ μορφήν ρευμάτων ἢ καὶ ὡς μετατόπισιν τοῦ πυρήνος πρὸς τὰ σημεῖα μελλόντος δράσεως τοῦ κυττάρου.

β) Ἀντίδρασις πρὸς τοὺς παράγοντας ἀποργανώσεως.

Τὸ δεῦτερον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα ἔχει μίαν γενικὴν ἰσχὺν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φυσικῆς πραγματικότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγινεν ὁ ἔλεγχός του. Ἀναποφεύκτως λοιπὸν οἱ νεκροὶ ὀργανισμοὶ ὑπόκεινται εἰς τὰς συνεπείας τοῦ ἀξιώματος τούτου. Αἱ συνέπειαι αὗται ἐκδηλοῦνται διὰ μίας συνεχοῦς ἀποσυνθέσεως τῶν μεγαλομοριακῶν ὀργανικῶν ἐνώσεων, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὰ ὄργανα καὶ τοὺς ἰστούς τοῦ νεκρωθέντος ὀργανισμοῦ. Ἡ ἀποσύνθεσις αὕτη προχωρεῖ μέχρις ὅτου τὰ ἐντὸς τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν ὑπάρχοντα χημικὰ στοιχεῖα ἀποδοθῶν εἰς τὴν νεκρὰν φύσιν ὑπὸ μορφήν ἀπλουστάτων χημικῶν ἐνώσε-

ων ἢ καὶ ἀπλῶν στοιχείων μὲ πολὺ ὀλίγον περιεχόμενον εἰς ἐνέργειαν.

Ἡ ἀποσύνθεσις αὕτη εὐρίσκει τὴν αἰτιολογίαν τῆς εἰς τὴν γενικὴν τάσιν, ἢ ὁποία παρατηρεῖται εἰς ὅλην τὴν γύρω μας φύσιν. Τὴν τάσιν τῆς ἐξισώσεως τῶν ὑπαρχουσῶν, ἢ τῶν δημιουργημένων τεχνητῶς, διαφορῶν συγκεντρώσεως ὕλης καὶ ἐνεργείας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι παρὰ μία ἄλλη ἔκφρασις τῶν ἀναγκαίων συνεπειῶν μιᾶς τυχαίας, χωρὶς ἀλλοίωσιν ἐκ παρεμβάσεώς τινος, πορείας τῶν γεγονότων. Δηλαδή εἶναι ἀναγκαῖα συνέπεια τῶν νόμων τῶν πιθανοτήτων ἐφηρμοσμένων ἐπὶ γεγονότων μὴ κατευθυνομένων.

Οὐσίαι λοιπὸν μὲ ὑψηλὸν ἐνεργειακὸν περιεχόμενον τείνουν νὰ μεταπέσουν εἰς οὐσίαις μὲ χαμηλότερον ἐνεργειακὸν περιεχόμενον. Κατὰ τὴν μετάπτωσιν αὐτὴν ἐκλύεται ἐνέργεια, ἢ ὁποία χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ὀργανισμῶν τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν, διὰ τὴν διατήρησίν αὐτῶν ἐν ζωῇ.

Ἀποσύνθεσις ὀργανικῶν οὐσιῶν (πρωτεϊδίων, λιπιδίων, γλυκιδίων) παρατηρεῖται βεβαίως καὶ ἐντὸς τοῦ ζώντος ὀργανισμοῦ. Ἀλλὰ αὕτη ὑπόκειται πάντοτε εἰς τὸ ρυθμιστικὸν σύστημα τῶν συμπλόκων ἐνζυματικῶν ἀντιδράσεων τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐνεργείας, ἢ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐν λειτουργίᾳ.

Ὁ ζῶν ὀργανισμὸς ἀντιδρᾷ ἐπιμόνως εἰς κάθε διείδυσιν καὶ παραμονὴν ἐντὸς αὐτοῦ οἰουδήποτε παράγοντος ἀποσυνθετικοῦ. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται δι' ἀμυντικῶν συστήματος ποικίλλοντος εἰς τὰ διάφορα εἶδη ζῶων καὶ φυτῶν. Πάντως πρέπει νὰ ἀποσαφηνίσωμεν ὅτι ὑπὸ τὸν ὄρον «ἀποσυνθετικὸς παράγοντα» ἐννοοῦμεν καὶ κάθε ἀποργανωτικὸν παράγοντα, δηλαδή κάθε παράγοντα τείνοντα νὰ καταστρέψῃ τὴν δυναμικὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κυττάρου, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὴν συνέχειαν.

ΜΙΑ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ: ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Αυτό είναι τὸ θέμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται τὸ μεγάλο ἀμερικανικὸ περιοδικὸ «Collier's» (τ. 31 Μαρτίου 1951), πού θέλει μ' αὐτὴ τὴν ἔρευνα νὰ δώσῃ στοὺς ἀναγνώστας του μιὰν ἰδέα τῆς πνευματικῆς προσπάθειάς καὶ τάσεως, πού ὑπάρχει στὴ σύγχρονη Ἀμερικὴ.

Πολλοὶ ξένοι δημοσιογράφοι ἀπὸ πολλὰς χώρες, ὅταν μιλοῦν γιὰ τὴν Ἀμερικὴ, ὅπως ἄλλως τε καὶ γιὰ ἄλλες χώρες, δὲν κάμνουν λόγο γιὰ τὴν πνευματικὴν προσπάθεια, γιὰ τὴν πνευματικὴ δίψα τοῦ λαοῦ, καὶ δίδουν μιὰν ἐντελῶς ἐσφαλμένη ἰδέα τῆς συγχρόνου καταστάσεως.

Καὶ ὅμως ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ στὶς ἡμέρες μας εἶναι μιὰ ζωντανὴ πραγματικότης σὲ ἅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, πού πρέπει ὁ σύγχρονος διανοούμενος νὰ τὴν προσέξῃ, ὅπως τῆς ἀξίζει.

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἀκτίνων» ἐζητήσαμε τὴν ἄδεια, τόσον ἀπὸ τὴν διεύθυνσι τοῦ περιοδικοῦ, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ ἄρθρου κ. Howard Whitman, νὰ μᾶς ἐπιτρέψουν τὴν ἀναδημοσίευσιν. Ἡ ἄδεια, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἀπὸ τὴ θέσι αὐτὴ εὐχαριστοῦμε θερμῶς, ἔφθασε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, καὶ ἰδοὺ τὸ ἄρθρον (ἐκτὸς μερικῶν σημείων, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰδικῶς τὶς ἀμερικανικὰς συνθηκὰς ζωῆς καὶ δὲν ἔχουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη):

«Ξέρω πῶς θὰ λυθοῦν τελείως τὰ παγκόσμια προβλήματα» μοῦ εἶπε ὁ μηχανουργός, εἰς ἓνα μικρὸ γκαράζ τῆς Νέας Ἀγγλίας, πού μὲ τὰ χέρια γεμάτα γράσσο καὶ μὲ τὸ κεφάλι γεμμένο ἐργαζόταν κάτω ἀπὸ ἓνα αὐτοκίνητο πού εἶχε σηκωθῆ μὲ ὑδραυλικὸ ἀνυψωτήρα.

«Πῶς; θὰ λυθοῦν τελείως...;» ἀπόρησα.

«Ναί», μοῦ εἶπε, πετώντας ἓνα κομμάτι γράσσο πάνω στὴ σύνδεσι ἑνὸς ἐλατηρίου. Βγῆκε ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸ αὐτοκίνητο, ἴστωσε τὸ κεφάλι του καὶ εἶπε. «Πρέπει νὰ παραιτηθῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ ν' ἀφήσῃ τὸ Θεὸ νὰ κυβερνᾷ».

Ἐγραψα τὰ λόγια αὐτὰ στὸ σημειωματάριό μου. Πῆραν τὸ μέρος τους κοντὰ σὲ τόσα ἄλλα παρόμοια λόγια πού εἶχα ἀκουσεῖ ἀπὸ τὰ χεῖλη πολλῶν ἀμερικανῶν παντοῦ.

Μιὰ μέρα στὸν Ἅγιο Φραγκίσκο μιὰ γυναικὰ πού καθόταν δίπλα μου εἶπε: «Οἱ ἄνθρωποι τὰ ἔκαμαν θάλασσα. Πόσο θὰ ἤθελα νὰ ἔπερνε ὁ Θεὸς στὰ χέρια Του τὸν κόσμο γιὰ νὰ τὸν κυβερνήσῃ».

Ἐνας ἐπιχειρηματίας πάλι στὴν Πενσυλβανία ἐδήλωσε: «Ἡ ἀνθρωπότης δὲν μπόρεσε νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς εὐκαιρίας πού τῆς ἐδόθη». Κι' ἓνας γέρος ἀγροκτῆμων

στὸ Ὀχάιο εἶπε λακωνικὰ: «Μόνον ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον».

Παντοῦ οἱ Ἀμερικανοὶ στρέφονται τώρα πρὸς τὸν Θεὸ, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Πολλοὶ ὅπως ὁ μηχανουργός θέλουν νὰ παραιτηθοῦν καὶ ν' ἀφήσουν τὸ Θεὸ νὰ κυβερνήσῃ. Ἄλλοι πάλι θέλουν ἀπλῶς νὰ σώσῃ ὁ Θεὸς τὴν περίστασι. Ἄλλοι κατατρομαγμένοι ζητοῦν νὰ ἐξασφαλισθοῦν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλοι πάλι ποθοῦν εἰλικρινὰ νὰ βροῦν τὸ Θεὸ καὶ νὰ μείνουν μαζύ Του.

Ἀλλά, ὁποιοδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ κίνητρο, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἑκατομμύρια Ἀμερικανοὶ, οἱ ὁποῖοι πρῶτα οὔτε ἦσαν βέβαιοι οὔτε τοὺς ἐννοίαζε κὰν ἂν ὑπῆρχε Θεός, τώρα στρέφονται πρὸς Αὐτόν. Οἱ ναοὶ γεμίζουν. Καθίσματα πού εἶχαν χρόνια νὰ χρησιμοποιηθοῦν ξεσκονίζονται. Ὁλόνα καὶ περισσότερα μέλη γράφονται στὶς ἐκκλησίες. Πολλές, ὅπως π.χ. ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία τοῦ Oak Park εἰς τὸ Cansas City τῆς πολιτείας Μισσοῦρι, βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νὰ διπλασιάσουν τὶς ἀκολουθίες γιὰ νὰ ἐπαρκέσουν στὸ πλῆθος. Ὁ κόσμος καταπίνει τὰ θρησκευτικὰ βιβλία σὰν νὰ ἦταν χάπια κατὰ τοῦ πνευματικοῦ πονοκεφάλου. Ὁ Geor-

ge W. Lucas ἐκ Daiton τοῦ Ὀχάιο ὀνομάζει τὸ αἶσθημα πὺν κατέχει σήμερα τοὺς περισσότερους ἀνθρώπους: «πείνα τῆς καρδιάς». «Κάθε ἄνθρωπος, μοῦ εἶπε, ζητᾷ νὰ αισθανθῆ, ν' ἀκούσῃ κάτι, ν' ἀρπάξῃ ἓνα μέρος ἀπ' αὐτὸ τὸ κάτι καθὼς περνάει ἀπὸ μπροστά του».

Σὲ μιὰ ἰατρικὴ σχολὴ τῆς Μεσοδυτικῆς Ἀμερικῆς, συνήντησα ἓνα νέο φοιτητῆ, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τὴ σχολὴ στὸ τελευταῖο ἔτος τῆς φοιτητέως του. Εἶχε ἀποφασίσει νὰ γίνῃ γιατρός. Ἄλλὰ ἔλλαξε γνώμη καὶ ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἱερεὺς. «Γιατί»; τὸν ρώτησα.

Ὁ νέος, ψηλός, σὲ στὺλ Λίνκολν, μὲ πυκνὰ μαῦρα φρυδιὰ ἀπήντησε. «Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἀσχολήθηκα μὲ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλὰ δὲν εἶναι τὸ σῶμα ἐκεῖνο πὺν ζητοῦσα' εἶναι ἡ ψυχὴ». Ἐνας ἐπιχειρηματίας εἰς τὸ Lebanon τῆς Πενσυλβανίας ὀνόματι Harold U. Landis διευθυντῆς τῶν Ἐταιρειῶν Πετρελαίων καὶ Ἐυλείας τοῦ Penn μοῦ εἶπε: Ὁλοένα καὶ περισσότεροι ἄνθρωποι θέλουν νὰ καθίσουν γιὰ ν' ἀκούσουν πράγματα πὺν δὲν τὰ ἤξευραν. Ὅλοι καταλαβαίνουν, ὅτι ζωὴ δὲν σημαίνει μόνο ὅ,τι βλέπει τὸ μάτι μας».

Καὶ σεῖς χωρὶς ἄλλο θὰ ἔχετε δῆ καὶ αισθανθῆ τὴν τάσι αὐτῆ γιὰ τὴν ἀναζήτησι τοῦ Θεοῦ. Σὰν καλὸς δημοσιογράφος ἔλαβα κ' ἐγὼ μέρος στὴν ἀναζήτησι αὐτῆ. Γύρισα χωριά καὶ πολιτείες, ἐργαστάσια καὶ ἀγροκτίματα, τοὺς ἀνοικτοὺς δρόμους καὶ τίς σκοτεινὲς γωνιὲς τῆς Ἀμερικῆς—ὅπουδῆποτε ἡ ἔρευνα αὐτῆ μποροῦσε νὰ μὲ ὀδηγήσῃ.

Κι' αὐτῆ ἐδῶ εἶναι ἡ πρώτη μου ἀνταπόκρισις. Οἱ ἐπόμενες ἀνταποκρίσεις σχετικὲς μὲ τὴν ἔρευνα γιὰ τὸ Θεὸ θ' ἀναφέρονται στὶς ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἔννοια πὺν αὐτῆ ἔχει σὲ μιὰ ἐποχὴ τόσο κακῆ, καὶ ἡ ἔρευνα αὐτῆ θὰ προχωρήσῃ σὲ χιλιάδες καρδιὲς ἴσως καὶ στὴ δική σας. Ἡ δημοσιογραφικὴ περιέργεια θὰ προχωρήσῃ στὶς βασικὲς δοξασίες τῶν ἐπιστημόνων, τῶν φυσιολατρῶν, τῶν διανοουμένων, ἀκόμη καὶ τῶν ἀθεϊστῶν καὶ τῶν πῶ ἰδιορρυθμῶν τύπων ἀνθρώπων. Ἐπειτα ὁ δημοσιογράφος θὰ προχωρήσῃ

ἀκόμη καὶ στὰ δύσκολα θέματα ὅπως ἡ ἀξία τῆς προσευχῆς, τὸ ζήτημα τῆς τύχης καὶ τὸ ζήτημα τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς.

Ἄλλὰ σ' αὐτῆ τὴν πρώτη ἀνταπόκρισις θέλω νὰ βάλω τὰ πράγματα στὴ σειρά τους. Θὰ ἐξετάσω πρώτα γιατί οἱ ἄνθρωποι στρέφονται πρὸς τὸ Θεὸ. Τί ἐννοοῦμε λέγοντας «Θεός»; Πῶς θὰ τὸν φθάσῃ κανεὶς; Πῶς θὰ τὸν καταλάβῃ;

«Οἱ ἄνθρωποι στρέφονται πρὸς τὸ Θεὸ», εἶπε ὁ ἐπίσκοπος Henry Knox Sherrill, «ἐπειδὴ ἡ ἱστορία τοὺς ἐδίδαξε ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἠμπορεῖ νὰ σωθῆ μόνῃ της».

Αὐτὰ μοῦ εἶπε ὁ ἐπίσκοπος, καθὼς ἐκαθόμαστε εἰς τὸ σπουδαστήριό του ἐπὶ τῆς τετάρτης λεωφόρου τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ἐβλέπαμε τοὺς θαυμασίους ἀτσαλένιους καὶ πέτρινους πύργους, πὺν ἡ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ εἶχε κτίσει. Θυμήθηκα ὅτι ἐκεῖνο τὸ πρῶν εἶχα δῆ ἓνα πολυάσχολο μικρὸσωμο ἄνθρωπο νὰ κολλᾷ χαρτὰ μὲ ὀδηγίεσ ἐν περιπτώσει καταρρεύσεως ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πύργους αὐτοὺς.

Ὁ ἐπίσκοπος Sherrill ἐξακολούθησε: «Μέχρι σήμερα ὁ κόσμος ἐνόμιζε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ μόνος του νὰ κάμῃ τὸ πᾶν. Ἡ πρόοδος, ἦταν ἡ ἀπάντησις σὲ ὅλα τὰ προβλήματα του. Νομίζεις πῶς βρισκόταν ἐπάνω σὲ μιὰ κινητῆ σκάλα. Δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο νὰ κάμῃ ἀπὸ τὸ νὰ μαθαίνῃ περισσότερα, νὰ ἐξευθίσκῃ περισσότερα, νὰ προοδεύῃ περισσότερο καὶ ὁ κόσμος θὰ γινόταν γι' αὐτὸν ὀλοένα καὶ καλύτερος. Τώρα καταλαβαίνει, ὅτι καὶ εἶχε παραλείπει. Καὶ τὸ κάτι αὐτὸ ἦταν ὁ Θεός».

Καὶ βαθύτερο μέσα στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων φαίνεται νὰ τοὺς τὸ λένῃ, καὶ γι' αὐτὸ τὸν ζητοῦν. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος Sherrill, πὺν εἶναι ὁ προεδρεύων ἐπίσκοπος τῆς Προτεσταντικῆς Ἐπισκοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ πρόεδρος τοῦ νέου Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, τελιώνει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐκαιρία τοῦ Θεοῦ».

Ἄλλὰ βέβαια, ὁ ἄνθρωπος βρέθηκε σὲ δύσκολῃ θέσι καὶ προηγουμένως, καὶ μάλιστα πολλὰς φορὲς. Κατὰ τί διαφέρει λοι-

πὸν ἢ σημερινὴ ἐποχὴ, ἀπὸ τὶς προηγούμενες;

Ἡ διαφορὰ εἶναι, νομίζω, ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ οἱ ἄνθρωποι βρίσκονται σὲ πραγματικὰ ἀπελπιστικὴ θέσι. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶχαν ἔλθει σὲ τέτοια κατάστασι. Πάντοτε εἶχαν κάτι τι ὡς καταφύγιο: τὴν ἐπιστήμη, τὴν τεχνολογία, τὴ μαζικὴ παραγωγή, τὴν ἰατρικὴ, τὴν ψυχιατρικὴ, τὴν παιδεία, τὴν κυβερνήσι, τὴν Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν, τὰ Ἠνωμένα Ἑθνη.

Ἄλλὰ νομίζουν πιά οἱ ἄνθρωποι ὅτι μπορούν νὰ σωθοῦν ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀπὸ αὐτά;

«Ὅχι», μοῦ εἶπε κάποιος, στὸν ὁποῖο ἔκαμα αὐτὴ τὴν ἐρώτησι. «Ἐχομε ἐξαντλήσει ὅλα αὐτὰ τὰ μέσα».

Κι' ἔτσι, οἱ ἄνθρωποι στρέφονται πρὸς τὸ Θεό. Ἄλλὰ ἡ στροφή αὐτὴ δὲν μοιάζει μ' ἐκείνες πού γίνονται σὲ στιγμὴ ἀπογνώσεως. Ἐχει μέσα της αὐτὴ τὴν εὐκρινὴ «πεῖνα τῆς καρδιάς», πού μᾶς εἶπε ὁ αἰδεσ. Lucas ἀπὸ τὸ Daiton. Οἱ ἄνθρωποι ἄρχισαν πραγματικὰ νὰ ἐρευνοῦν.

Ὅταν τὸν περασμένο Νοέμβριο ἰδρύνετο τὸ Ἑθνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ αἰδεσ. Ralph W. Soekman, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ στὴ Νέα Ἰόρκη, ἐδήλωσε: «Ποτὲ ἄλλοτε ἀπὸ τὸ πρῶτο χριστιανικὸ αἰῶνα δὲν ὑπῆρξαν συνθήκες πῶ ὠριμες γιὰ μιὰ νέα ἀποστολικὴ ἐποχὴ. Οἱ κίνδυνοι πού ἀπειλοῦν τὸν κόσμον, ἡ ἐπιθυμία γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀδελφωσύνην στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων, οἱ δραματισμοὶ περὶ ἐνότητος τῶν ἐκκλησιῶν—ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓνα ἐκπληκτικὸ παραλληλισμὸ πρὸς τὶς συνθήκες πού εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν οἱ πρῶτοι μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ».

Ἄλλὰ οἱ ἄνθρωποι πού ζητοῦν κάτι, ζητοῦν ἀρὰ γε τὸ Θεό; Ὅλοι ἐκείνοι πού ρώτησα, παντοῦ, στὰ ἐπαρχιακὰ μαγαζιά, στοὺς πολυσύχναστους δρόμους, στὰ ἀγοκρήματα καὶ στοὺς οὐρανοξύστες—ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἀναφέρουν τὴ λέξι «Θεός» χωρὶς ἀμφιβολία. Ἄλλὰ τί ἔννοοῦν ἀρὰ γε μετ' τὴ λέξι «Θεός».

Στὶς δημοσιογραφικὰς μου περιουδεῖς συνήνητσα πολλοὺς ὁρισμοὺς τῆς λέξεως Θεός, ὅλες ἴσως ὅμοιες. Ἐνας ἐκπαιδευ-

τικὸς μοῦ εἶπε: «Θεὸς σημαίνει σοφία». Ἐνας ἐπιχειρηματίας: «Θεὸς σημαίνει φύσις». Πολλοὶ ἄλλοι εἶπαν: «Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη». Ἄλλοι πάλι: «Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια», «ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἔλεος», «ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργός», «ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ὑπέρτατον Ὄν», «ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Πατέρας».

Ὁ Abbert D. Betts, ἓνας πάστορ τῶν Μεθοδιστῶν ἀπὸ τὸ μικρὸ χωριουδάκι τοῦ Travelers Rest τῆς Νοτίου Καρολίνας, μοῦ ἔδωσε ἓνα πλούσιο περιεκτικὸ ὄρισμό. Μοῦ εἶπε: «Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργός καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ σύμπαντος, ἡ παντογῶσις, πανδικαία, παντοδύναμος, ὑπερτάτη διάνοια. Ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη».

Μιὰ ἐβδομάδα ἀργότερα ἦμουν στὸ Καθολικὸ Κέντρο τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀττάβας στὸν Καναδᾶ. Ὁ William E. O'Meara, μέλος τοῦ προσωπικοῦ, μοῦ εἶπε: «Ἐπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ νὰ γνωρίζη κανεὶς περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ νὰ γνωρίζη τὸν Θεόν».

Αὐτὴ ἡ παρατήρησις, μετ' ὠδήγησε εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῆς ἐρεύνης μου. Εἶτε μπορεῖ νὰ ὀρισθῇ εἶτε ὄχι, ὁ Θεὸς ὑπάρχει. Ἄλλὰ πῶς μποροῦμε νὰ Τὸν προσεγγίσωμε;

Ἐπάρχει κάτι πού λέγεται «θηροσκεία». Τί θέσι ἐλάβαμε ἀπέναντι τῆς θηροσκείας κατὰ τὰ τελευταῖα 25 χρόνια; Πόσες φορές τὴν μεταχειρισθήκαμε σὰν ἓνα παλὸν σμόκιν, πού δὲν μᾶς ταιριάζει πιά καὶ μᾶς εἶναι μᾶλλον στενόχωρο, ἀλλὰ ἀπαραίτητο διὰ νὰ φορεθῇ εἰς ὠριμμένες περιπτώσεις;

Ἀκόμη σὲ μερικὰς περιπτώσεις ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, πού ἐντρέποντο νὰ φαίνονται ὅτι θηροσκεύουν. Ἡ κυνικότης ἐθεωρεῖτο ὡς ἐξυτηνάδα. Ποιὸς ἀπὸ τοὺς λεγομένους «ἀνθρώπους τῆς πιάτσας» θὰ ἤθελε νὰ φανερωθῇ ὅτι πιστεύει; Μπορεῖτε νὰ φαντασθῆτε ἓνα πολυάσχολο διευθυντὴ νὰ λήη στὸν γραμματέα του: «Δὲν θὰ δεχθῶ τηλεφωνήματα γιὰ μερικὰ λεπτά. Πάω νὰ προσενηθῶ»;

★

Ἡ ἀπλότης ὑπῆρξε πάντοτε καὶ εἶναι ἀκόμη, τὸ λαμπρότερο ἔνδυμα τῆς ἀληθεί-

ας. Γιὰ τοὺς κληρικούς ἢ θρησκευτικὴ ἀλήθεια μπορεῖ νὰ εἶναι τελείως σαφὴς παρ' ὅλη τὴν ἀρχαϊκὴ γλῶσσα καὶ τοὺς σκοτεινοὺς ὑπαινιγμούς. Ἀλλὰ ὁ μέσος ὄρος τῶν ἀνθρώπων, πού δὲν παρακολούθησαν σεμινάρια οὔτε ἐσπουδάσαν θεολογία, δὲν εἶναι περισσότερο ἐξοικειωμένοι μὲ τὴν εἰδικὴ θρησκευτικὴ γλῶσσα ἀπ' ὅ,τι εἶναι μὲ τὴ γλῶσσα τῶν νομικῶν ἢ τῆς πυρηνικῆς φυσικῆς.

Ἡ θρησκεία ὑπῆρξε τὸ κίνητρο μερικῶν ἀπὸ τὰ πιὸ ἀκατανίκητα ρεύματα τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ πολλές φορὲς περιέπεσε σὲ ἀδράνεια.

Ὅταν ἡ θρησκεία εἶναι δυναμικὴ μπορεῖ νὰ σαρώσῃ τὸ πᾶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι. Κατήντησε πολὺ στατικὴ. «Ἀσχολεῖται μὲ τὸ νοικοκυριό», μοῦ εἶπαν. «Ὁ κλῆρος ἀσχολεῖται πολὺ μὲ τὰ ἐπουσιώδη θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐνῶ αὐτὰ δὲν βοηθοῦν τὸν κόσμον, ἀλλὰ μόνο τὰ οὐσιαστικὰ ζητήματα».

Τὸ κομμάτιασμα τῆς θρησκείας σ' εἶνα πληθὸς δοξασιῶν καὶ ὁμολογιῶν, πολλές φορὲς μὲ μεγάλες ἀντιθέσεις, δὲν ἐβοήθησε εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ ὁ κόσμος τὴν οὐσία.

Ὁ Θεὸς εἶναι κοινὸς Πατέρας καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοί. Ἐνα κοινὸ σημεῖο ὄλον τῶν κυριωτέρων ὁμολογιῶν εἶναι ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης, πού ἐνώνει τὸ ἀνθρώπινο γένος μὲ τὸ Θεό. Αὐτό, ὅπως παραδέχονται οἱ περισσότεροι Θεολόγοι, εἶναι ἡ οὐσία τῆς θρησκείας. Ὅταν κανεὶς αἰσθάνεται τὴ θέρη, τὴ δύναμι καὶ τὴν παντοτεινὴ ἀσφάλεια αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ, τότε ἔχει πείρα τῆς θρησκείας. Τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς, ὅτι ἐκεῖνο πού εἶναι γιὰ μᾶς ἀδιαπέραστο, ὑπάρχει πράγματι καὶ φανερῶνεται σὰν ὑψίστη σοφία καὶ σὰν ἀπαστράπτουσα ὠραιότης, τῆς ὁποίας τίς πιὸ πρωτογενεῖς μορφές οἱ πτωχές μας αἰσθήσεις μόλις μποροῦν νὰ συλλάβουν—αὐτὴ ἢ γνώσις, αὐτὸ τὸ αἶσθημα εὐρίσκεται στὸ κέντρο τῆς πραγματικῆς θρησκευτικότητος».

Τὸ κλειδί τῆς ὑποθέσεως εἶναι ἡ θρησκευτικὴ πείρα. Ὅχι νὰ εἶναι κανεὶς ἄλως θρησκευτικός, ἀλλὰ νὰ αἰσθάνεται τὴ θρησκεία. Κάποτε συζητοῦσα περὶ τῆς ἀν-

θρωπίνης εὐτυχίας μὲ ἓνα ἱερέα στὸν Καναδά, τὸν πατέρα Ἀνδρέα Γκαγ, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀνέφερε τὸ ρητὸ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς φιλοσόφους: «Ἡ χαρὰ εἶναι ἡ ἡχώ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ μέσα μας». Αὐτὸ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος. Ὅταν κανεὶς μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ τὸ Θεό, νὰ ζῆ μέσα του, τότε ξεύρει τὴν ἀληθινὴ θρησκεία. Τότε γνωρίζει τὸ ξεκούρασμα—τὴ χαρὰ ὅπως εἶπε ὁ φιλόσοφος—πού φέρνει ἡ ἐσωτερικὴ παρουσία τοῦ Θεοῦ.

Ἔτσι φθάνει κανεὶς στὸ Θεό. Αὐτὸς εἶναι ὁ θεϊκὸς παράγων μέσα στὰ ἀνθρώπινα ὄντα. Χωρὶς τὸν θεϊκὸ αὐτὸ παράγοντα τὸ παίξιμο τοῦ βιολοῦ δὲν σημαίνει τίποτ' ἄλλο παρὰ ἓνα τρίψιμο ἀλογίστων τριχῶν ἐπάνω σὲ χορδὲς ἀπὸ ἔντερο. Μαζῆ μὲ τὸν παράγοντα αὐτὸν σημαίνει μουσικὴ. Ὁ ἀείμνηστος Βρετανὸς φυσικὸς Sir James Jeans, εἶπε κάποτε ὅτι τὸ σύμπαν δὲν ὁμοιάζει τόσο μὲ ἓνα μαθηματικὸ τύπο ἢ μὲ ἓνα νόμο τῆς μηχανικῆς, ὅσο μὲ μιὰ «μεγάλη σκέψη». Ἡ ἐτυμολογικὴ σημασία τῆς λέξεως «σύμπαν» δὲν σημαίνει τίποτ' ἄλλο παρὰ ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἓνα, ἓνα φυσικὸ σύστημα, ἓνας κόσμος καί, ἂν προσθέσωμε καὶ τὸ θεϊκὸ παράγοντα, εἶναι ἓνα ποίημα.

Στὶς περιοδεῖες μου ἀνεκάλυψα ὅτι ἐκείνοι πού ἀναζητοῦσαν τὸ Θεὸ δὲν ἦταν ἱκανοποιημένοι ἀπλῶς μὲ τὸ νὰ προσπαθήσουν νὰ ὀρίσουν ἢ ἀκόμα καὶ νὰ τείνουν πρὸς τὸ Θεό. Ἦθελαν καὶ νὰ τὸν καταλάβουν.

Στὸ κολλέγιο τοῦ Heidelberg στὸ Tiffin τοῦ Ὁχάιο, μερικοὶ φοιτηταὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐννοήσουν τὴν πρόθεσι τοῦ Θεοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν αἱματοχυσία τῆς Κορέας. Αὐτὸ συνέβη σὲ μιὰ ἐβδομάδα σκληρῶν μαχῶν. Μιὰ ὁμάς φοιτητῶν μαζεύτηκε ἓνα Κυριακάτικο βραδυνὸ γύρω ἀπὸ τὸ τζάκι ἐνὸς μέλους τοῦ προσωπικοῦ τῆς σχολῆς ὅπως εἶχαν τὴ συνήθεια νὰ κάμνουν τακτικά. Αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ ἐρωτήσεις τῶν ἔγιναν πρὸς τὸν πρόεδρο τοῦ κολλεγίου, τὸν κ. Terry Wickam.

«Γιατί ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς ν' ἀλληλοσκοτώνονται οἱ ἄνθρωποι;» ἤθελαν νὰ γνωρίζουν. «Γιατί ἀφίνει νὰ γίνονται τόσο φοβερὰ πράγματα; Γιατί ἐπιτρέπει ὥστε ἀν-

θρώπινες υπάρξεις νὰ πέφτουν σὲ τέτοιες παγίδες;»

Ὁ κ. Wickam ἀκούμπησε στὴν καρέκλα του καὶ ἀπάντησε ἀργά: «Ὁ Θεὸς δὲν πρόκειται νὰ λύσῃ προβλήματα ποὺ μπορούμε νὰ λύσωμε ἐμεῖς». Καὶ κατόπιν προχώρησε στὴν ἐξήγησι μερικῶν πραγμάτων:

«Ὅταν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπο δὲν τὸν ἔκαμε ἀπλῶς ἓνα ρομπότ. Ἴσως τὸ πιὸ θαυμάσιο πρᾶγμα στὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς ἐκράτησε λίγο τὸ καθοδηγητικὸ Του χέρι. Ἐκαμε τὸν ἄνθρωπο ἓνα αὐτοδιοικούμενο ὄν. Μᾶς ἔδωσε κάποια ἐλευθερία ἐκλογῆς. Εἴμαστε ἐλεύθεροι νὰ ἐργασθοῦμε εἴτε μαζὺ μὲ τὸ Θεὸ εἴτε ἐναντίον Του. Μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε τὴν ἡγεσία τοῦ Θεοῦ ἢ νὰ τὴν ἀπορρίψωμε. Καὶ ἐπειδὴ ἔχομε αὐτὴ τὴν εὐθύνη, δὲν ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ αἰτιώμεθα τὸ Θεὸ κάθε φορὰ ποὺ ἀπὸ δική μας ὑπατιότητα ὑποφέρομε.

Ἄλλὰ πῶς ἐξηγοῦνται ὠρισμένα πράγματα, ποὺ συμβαίνουν σ' αὐτὸν τὸν κόσμο—αἰφνίδια ἀτυχήματα, τραγωδίες, παραρτικὲς θλίψεις—γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι καθόλου ὑπεύθυνος;... Ἐνας καλός, ἐργατικὸς πατέρας τεσσάρων παιδιῶν τυφλώνεται σὲ αὐτοκινητιστικὸ δυστύχημα. Μιά καλὴ φιλόσοφος γυναίκα ὑποφέρει ἀπὸ καρκίνο. Ἐνα εὐσεβὲς παραδειγματικὸ ἄνδρὸννο χάνουν τὸ μόνο τους παιδί. Ἐνας τίμιος ἐπιχειρηματίας καταστρέφεται ἀπὸ ἀθεμίτους ἀνταγωνισμούς. Μιά πόλις παρασύρεται ἀπὸ τὴν πλημμύρα. Ἐνα παιδί πέφτει μέσα σ' ἓνα πηγάδι. Ἐνας ἀθῶος φυλακίζεται. Γιατί;... Γιατί;...

Ποῦ εἶναι ἡ θεία δικαιοσύνη σ' αὐτὲς τίς περιπτώσεις;

Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰώβ: «Διὰ τί ὑποφέρει ὁ δίκαιος;» ἀπάντησε ὁ Silver. «Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ἀνταμοιβὴ ἢ τιμωρία ὑλικῆς μορφῆς. Ἡ καλὴ ζωὴ δὲν σημαίνει πλοῦτη ἢ εὐδαιμονία. Καὶ ἡ κακὴ ζωὴ δὲν σημαίνει φτώχεια ἢ κακοδαιμονία. Οἱ μόνες πραγματικὲς ἀμοιβὲς εἶναι οἱ πνευματικὲς. Ὅπως εἶπε στὸ τέλος ὁ Ἰώβ: «Νῦν ὁ ὀφθαλμὸς

μου ἐώρακέ Σε». Εἶχε ἔλθῃ κοντὰ στὸ Θεό».

Στὴν ἀρχὴ μιὰ τέτοια ἐξήγησις φαίνεται ἰδεαλιστικὴ καὶ ἀπροσγείωτη, σὰν ν' ἀνήκῃ μᾶλλον στὸν ἄμβωνα παρὰ στὴν τύρβη τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ὅταν σκεφθῇ κανεὶς γιὰ μιὰ στιγμή πόσοι ἄνθρωποι εἶναι πλούσιοι σὲ ὅλα τὰ ὑλικά καὶ ἐν τούτοις ἡ καρδιά τους εἶναι δυστυχισμένη· καὶ πόσοι ἄλλοι ἐνῶ εἶναι πᾶμπτωχοι ἀπὸ ἀπόψεως χρημάτων εἶναι ἐν τούτοις ἑκατομμυριούχοι εἰς τὸ πνεῦμα, τότε ἡ ἰδέα τῶν πνευματικῶν ἀμοιβῶν φαίνεται νὰ εἶναι πραγματικότης. Μιά γυναίκα στὴ Νέα Ἰόρκη, σύζυγος ἀνωτάτου ὑπαλλήλου, προσεβλήθη ἀπὸ πολιομυελίτιδα, ἐντελῶς ξαφνικά, ἀπρόοπτα, ἀνεξήγητα, ὅπως πάντα προσβάλλει ἡ πολυμυελίτις. Τὴν εἶχα δὴ λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν προσβολή· ἦταν μιὰ καλοκατωμένη, ζωηρὴ γυναίκα. Ἐπειτα τὴν εἶδα μετὰ τὴν προσβολή στὸ ἀνατηρικὸ της καροτσάκι. Ἦμουν ἔτοιμος νὰ τὴν συλλυπηθῶ, νὰ θρηνησῶ μαζὺ της γιὰ τὴ σκληρὴ της τύχη. Ἀλλὰ τῆς μίλησα ἐπὶ μιὰ ὥρα. Εἶχε ἀποκτήσει μιὰ καινούργια ἄρμονία μὲ τὸ σῶμα. Εὑρίσκει ὁμορφιά ἐκεῖ ὅπου πολὺς κόσμος δὲν ξεύρει κἄν ὅτι ὑπάρχει. Εὑρίσκει νέες ιδέες, νέες ἀξίες, νέα ἐσωτερικὴ ζωὴ. «Ἐχω βρῆ τόσα πολλὰ πράγματα, ποὺ μὲ κάμνουν εὐτυχισμένη», ἔλεγε. «Σᾶς λέγω εἰλικρινά, ἐκέρδισα πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔχασα». Τὴν ρώτησα ἂν θὰ ἤθελε νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν κατάστασι ποὺ ἦταν πρὶν ν' ἀρρωστήσῃ. «Ὁχι, εἶπε, καὶ θησαυρὸ νὰ μοῦ ἔδιναν, θὰ ἔλεγα ὄχι. Δὲ θ' ἄλλαζα αὐτὸ ποὺ ἔχω τώρα αἰσθανθῆ μὲ ὅ,τιδήποτε καλὸ τοῦ κόσμου».

Σκέφθηκα κι' ἐγὼ τὰ λόγια τοῦ Ἰώβ: «Νῦν ὁ ὀφθαλμὸς μου ἐώρακέ Σε».

Ὁ Ἰώβ ἐπέζησε ὕστερα ἀπ' ὅλες του τίς συμφορὰς. Ἐφθασε σὲ πολὺ μεγάλη ἡλικία. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει πάντα ἔτσι. Μερικὰ δυστυχήματα, μερικὲς συμφορὰς φέρουν τὸ θάνατο. Πῶς μπορούμε νὰ τίς κατανοήσωμε; Γιατί καμμιά φορὰ ἡ κατάληξις εἶναι ὁ θάνατος;

Σὲ μιὰ μικρὴ πόλι τῆς Connecticut, τὸν περασμένο χειμῶνα, ἓνας δενδροκόμος

σκοτώθηκε ἐνῶ βοηθοῦσε σὲ μιὰ ἔκτακτη ἀνάγκη ὕστερα ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἀνεμοθύελλα. Μίλησα μὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού τὸν γνώριζαν. Τὸν περιέγραψαν σὰν ἕνα ἔξοχο ἄνθρωπο, ἕνα ἀπὸ τοὺς θεριμούς, προσηνεῖς ἐκείνους ἀνθρώπους, πού καθένας ἀγαπᾷ. Δὲν μιλοῦσαν ἀπλῶς μὲ σέβας. Μποροῦσε νὰ διαβάσῃ κανεὶς στὰ μάτια τοῦ καθενός—τοῦ ὑπαλλήλου τοῦ φωταερίου, τοῦ μπακάλη, τοῦ κτηματία, τοῦ ταχυδρόμου—τὴν εὐλικρίνεια ὅταν ὄλοι τὸν περιέγραφαν ὡς «θαυμάσιο ἄνθρωπο». Μιά μεσόκοπη γυναικίκα εἶπε: «Μόνο μὲ τὸ νὰ τὸν ἐβλεπες καὶ ν' ἄλλοιζες μερικὰ λόγια μαζί του, γινόσουν ἄλλος ἄνθρωπος».

Ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς σκοτώθηκε. Γιατί; Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του δὲν ἤθελαν νὰ γνωρίζουν. Ὅταν τοὺς μίλησα γιὰ τὸ Θεοῦ, μοῦ μίλησαν κι' ἐκείνοι γιὰ τὸ δενδροκόμο. Καὶ θὰ ἤθελαν πολὺ νὰ καταλάβουν τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐνεργεῖ ὁ Θεός. Ἐνας εἶπε: Νὰ αὐτὸς ἦταν ἕνας καλὸς ἄνθρωπος. Γιατί νὰ πεθάνῃ—ἐνῶ τόσοι λωποδύτες, ἀπατεῶνες καὶ ἀχρεῖοι ζοῦν καὶ μάλιστα εὐδοκμοῦν;

Ἔθεσα τὸ ζήτημα αὐτὸ σὲ διαφόρους θεολόγους. Ἐνας μοῦ ἀπήντησε: «Πολλοὶ ἀπὸ μᾶς θεωροῦμε τὴν καλωσύνην σὰν ἕνα εἶδος τραπεζιτικῆ λογαριασμῶ, καὶ τὸ Θεοῦ ὡς ταμιά. Κάμνομε καταθέσεις καλῶν πράξεων καὶ ἔπειτα θέλομε νὰ ἔχωμε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπογράψωμε μιὰ ἐπιταγὴ καὶ νὰ πληρωθοῦμε. Ξεχνοῦμε τελείως τὸν παράγοντα τῆς αἰωνιότητος. Τί ἐγίναν λοιπὸν ἡ αἰωνία ἐννοια τῆς ζωῆς καὶ τὸ αἰώνιο σχέδιο τοῦ Θεοῦ;»

Ἐνας Ρωμαιοκαθολικὸς θεολόγος ἔθεσε τὸ ζήτημα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο: «Ἡ ἐπίγειος ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ περίοδος δοκιμασίας. Ἔτσι ἡ προφανὴς ἀπάντησις στὸ ζήτημα τοῦ ὕλικου πλοῦτου, ἐπιτυχίας καὶ καλῆς τύχης εἶναι: Δὲν μπορείς νὰ τὰ πάρῃς μαζί σου. Ἀλλὰ ὁ πνευματικὸς πλοῦτος ἔχει τὴν ιδιότητα τοῦ αἰωνίου. Γίνεται μέρος τῆς ψυχῆς. Εἶναι ἀδιάφθορος».

Κατόπιν μοῦ εἶπε πὸς ὅταν κνηγοῦμε τὰ ὕλικὰ κέρδη μοιάζομε μὲ τὰ παι-

διὰ πού παίζουν βόλους. Τὰ ὕλικὰ κέρδη μοιάζουν σὰν τὰ κέρδη τῶν παιδικῶν παιχνιδιῶν. Τὰ πνευματικὰ κέρδη εἶναι τὰ ὀριστικά. Καὶ ὅταν βροαδυνᾷ καὶ ἡ μητέρα φωνάζει τὸ παιδί ὅτι εἶναι ὥρα νὰ γυρίσῃ στὸ σπίτι, τότε ἐκεῖνο καταλαβαίνει τί σημασία ἔχουν τὰ κέρδη του, τώρα πού τὸ παιχνίδι ἔχει τελειώσει.

Ναί, ὁ καλὸς ἄνθρωπος σκοτώθηκε μέσα στὴν καταιγίδα. Ἀλλὰ ποιὸς ἀπὸ μᾶς ξεῦρε τί ἐξυτηρετεῖ αὐτὸ τὸ γεγονός μέσα στὰ σχέδια πού υπερβαίνουν τὴ γῆινὴ ὑπαρξί σ' αὐτὸν τὸν κόσμο πού ὁ Χριστὸς ὠνόμασε «τὸ ὑποπόδιον τοῦ Θεοῦ»;

«Μόνο ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος τὰ παίζει ὅλα πάνω στὸ δικό του σχέδιο ζωῆς. Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος «ποντάρει» τὴ ζωὴ του μέσα στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, παρατηρεῖ ὁ Arthur E. Wilson ἀπὸ τὸ Providence τοῦ Rhode Island. «Ἡ οὐσία τῆς πίστεως εἶναι ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἕνα σκοπὸ στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀτομικὴ μας ζωὴ μπορεί νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἔχωμε προκατάληψη μὲ τὴ ζωὴ μας σὰν νὰ εἴχαμε ὡς μόνο μας σκοπὸ τὴ συντήρησι τῆς φυσικῆς μας ζωῆς. Εἶναι εὐκόλο νὰ πέσωμε μέσα σ' αὐτὴν τὴν παγίδα, στὴ σημερινὴ ἐποχὴ τοῦ ἀτομικοῦ φόβου.

Πολλὰ ἄτομα ἔχουν δυσκολία εἰς τὸ νὰ δεχθοῦν τὴν ἰδέα περὶ ἐνὸς σχεδίου τοῦ Θεοῦ. Δὲν θέλουν νὰ βάλουν τὸν ἑαυτό τους μέσα στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Καὶ ἐπιμένουν νὰ νομίζουν, ὅτι ὁ Θεὸς πρέπει νὰ τοὺς προσέξη ἰδιαιτέρως, νὰ κάθεται, θὰ ἔλεγε κανεὶς, στὸν ὄμο τους καὶ νὰ τοὺς ὀδηγῇ σὲ κάθε τους βῆμα, νὰ ἀποτρέπη κάθε ἀτυχία καὶ νὰ τοὺς προσφέρῃ κάθε εἶδος ὕλικῆ ἀπόλαυσι.

«Βέβαια ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς, ὅπως κι' ἐγὼ ἐνδιαφέρομαι γιὰ κάθε μόριο τοῦ σώματός μου. Ἀσφαλῶς ἐνδιαφέρομαι καὶ γιὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 7.792.628 μόριο, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν τὸ παρακολουθῶ προσωπικῶς».

Δημιουργημα κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἕνα πολὺ ἀσήμαντο δημιούργημα, ἂν ὁ Θεὸς ἐπρόκειτο νὰ τὸν ὀδηγῇ σὲ κάθε του

κίνησι. Ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μπο-
ρεῖ νὰ κάμνη τέτοια δημιουργήματα—μα-
ριονέττες, ρομπότ, αὐτόματα. Ἄλλ' ὁ Θε-
ὸς ἐδημιούργησε κάτι τὸ ξεχωριστό, ἓνα
δημιούργημα κατ' εἰκόνα Του, ἐφόσον ὁ
ἄνθρωπος, ὅπως ὁ Θεός, ἔχει τὴν δύναμι
τῆς δημιουργίας, τῆς ἀποφάσεως, τῆς ἐμ-
πνεύσεως καὶ τῆς ἀγάπης.

Ἴσως νὰ εἶναι αὐτὲς οἱ δυνάμεις ποῦ
ζητᾷ ὁ ἄνθρωπος στοὺς δυσκόλους αὐτοὺς
καιροὺς. Ἴσως νὰ ζητᾷ νὰ ἐνωθῆ ἄλλο
μὲ τὸ Θεό, νὰ ζῆ καὶ νὰ ἐνεργῆ σὰν εἰκό-
να τοῦ Θεοῦ, νὰ νοιώθῃ τὸ Θεὸ μέσα του.

Σ' ἓνα λεωφορεῖο τῆς Νέας Ἰόρκης
καθόμουν πίσω ἀπὸ μιὰ μεσόκοπη γυναί-

κα, ἡ ὁποία ἐδιάβαζε τὴν Ἁγία Γραφή.
Ἐσκυρα καὶ τῆς εἶπα: «Τὸ κάμνετε συ-
χνὰ αὐτό;»

«Κάθε μέρα», μοῦ ἀπήντησε. Ὁ ἄνδρας
τῆς μοῦ εἶπε ἦταν βαρεῖα ἄρρωστος καὶ
οἱ δύο τους διάβαζαν μαζὺ τὴ Γραφή.

«Καὶ νομίζετε πῶς ἂν διαβάσετε τὴ
Γραφή θὰ σᾶς βοηθήσῃ ὁ Θεός;» τὴν ρώ-
τησα.

«Ὁχι ἀκριβῶς αὐτό», μοῦ ἀπήντησε.
«Ἐμεῖς θὰ μπορέσωμε καλύτερα νὰ Τὸν
βοηθήσωμε».

Μετάφρ. Γ. Περεῆ.

HOWARD WHITMAN

ΑΠΟΓΕΙΩΣΙΣ

*Κάτω στὴ γῆ, ἐδῶ μέσα μας, ἀρ-
χίζει ὁ δρόμος γιὰ τὸν οὐρανό...*

Π. Μελίτης: «Προγείωσις»
«ΑΚΤΙΝΕΣ» τεύχ. 111.

Ἄν θῆς νὰ ὑψωθείς λίγο πιὸ πάνω
μὲ τῆς ψυχῆς σου τὰ φτερά,
βασιλικά φτερά, γερά φτερά.
Θὰ πρέπει ἀπ' τὴ γῆ νὰ ξεκινήσεις.
Γυαλιά, ἐδῶ, λάσπες κι' ἀγκάθια θὰ πα-
[τήσεις:
κάτ' ἀπὸ λιόπυρα ἢ κόντρα στὸ βορηά...
Κορφὲς δὲν ξέρω δίχως μόχτου ἀνηφοριά.
Ἦψη δὲν ξέρω δίχως κόπους ν' ἀνε-
[βαίνουν

Ξεκούραστα
μονάχα
κατεβαίνουν...

Μὲ Σάντζους κι' Ἀχαιμούς...
ναί, ναί αὐτὰ κι' ἄλλα πολλά:
Ἄγερρον μύλοι...
Αἰθέρια ἀρώματα... μορφὲς τῶν λογι-
[σμῶν...
Μιά, δύο καὶ τρεῖς σκληρὰ θὰ σκιαμα-
[χήσεις.

Θὰ πέσεις
—μιὰ, καὶ δύο, καὶ τρεῖς—
Μὰ πιὸ καλὸς θὰ σηκωθείς
καὶ πᾶν' ἀπ' τὰ μουντά-χάλκινα νέφη
[τοῦ κλοιοῦ
θὰ ὑψωθείς.
Ὡστε, πορεία σὲ ἠλιόπυρα: ἢ κόντρα-φά-
[τσα στὸ βορηά
κι' ἀνηφοριά σ' ἀνηφοριά...

—Φτερά
—π' ἄχ' μένουν μουνδιασμένα.
Πρέπει... καὶ πρέπει... πόσα πρέπει! Ρώ-
[τα ἐμένα.

Κόντρα λοιπὸν καὶ φάτσα στὸ βορηά
κι' ἐμπρὸς
κι' ἐπάνω...
Ἐξαίσιο θᾶναι τ' ὄραμα, ἐξαίσιο θᾶν'
κεῖ πάνω...

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΗΣ

ΙΔΕΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Β'.

Στὸ προηγούμενο ἄρθρο μας, εἶχαμε θέσει τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον μπορεῖ ὁ Χριστιανισμὸς, ἀπὸ τὴν φιλοσοφική του πλευρά, νὰ θεωρηθῆ σύστημα ἰδεοκρατικό. Ἐξεθέσαμε ἀκόμη, μὲ κάθε δυνατὴ συντομία, μερικὰς ἀπὸ τὶς κυριώτερες ἰδεοκρατικὰς ἀπόψεις. Ἐρχόμαστε τώρα στὴν κριτικὴ τῶν ἰδεοκρατικῶν αὐτῶν θέσεων, πού θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ καὶ νὰ διατυπώσωμε ἓνα συμπέρασμα, μιὰν ἀπάντησιν σ' αὐτὸ τὸ βασικὸ μας ἐρώτημα.

Ἀρχίζοντας τὴν κριτικὴ αὐτὴ, θὰ κάνωμε μιὰ κεντρικὴ διάκρισιν. Θὰ ξεχωρίσωμε ἀνάμεσα στίς δύο μεγάλες κατηγορίας τῆς ἰδεοκρατίας. Τὴν γνωσιολογικὴν καὶ τὴν μεταφυσικὴν. Πραγματικὰ, ἐφ' ὅσον ἡ ἰδεοκρατία μένει γνωσιολογικὴ, περιορίζεται δηλαδὴ στὸ πεδίον τῆς γνώσεως, καὶ προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ τίς δυνατότητες καὶ τὰ ὅριά της, ἐφόσον ἐρευνᾷ ὡς ποῦδ σημεῖον, ὡς ποῦδ βαθμὸν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα πού τὸν περιβάλλει, ἢ χριστιανικὴ σκέψις δὲν ἔχει νὰ προβάλῃ καμμία βασικὴ ἀντίρρηση. Ἀντίθετα, θὰ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι ὁ ἰδεαλισμὸς προσέφερε θετικώτατες ὑπηρεσίας στὴν ἔρευνα τοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως, στρέφοντας τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνθρώπου, πού ἦταν κατὰ κάποιον ἀποκλειστικὸν τρόπο ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα, στὸν ἴδιον τὸν γνωρίζοντα ἑαυτὸ του, δηλαδὴ πραγματοποιώντας μιὰ στροφὴν ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον στὸ ὑποκείμενον τῆς γνώσεως.

Ἔτσι, κατὰ τὴν γνώμην μας, καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τυχόν ἀντιρρήσεις στὰ ἐπιμέρους, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀντιταχθῆ ὁ Χριστιανισμὸς στὴν καντιανὴ π.χ. φιλοσοφία, ὅσο τὸ καντιανὸν σύστημα εἶναι, στὴν κεντρικὴν του γραμμὴν, ἀκριβῶς ἓνας

ἀγὼν γιὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἀξίας καὶ τῶν ὁρίων τῆς γνώσεως, μιὰ προσπάθεια νὰ δειχθῆ ὅτι ἡ γνώσις αὐτὴ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενικὸν στοιχεῖον, ἀπὸ τὴν ὅλη συγκρότησιν τῆς νόησεώς μας καὶ ὅτι, ἐπομένως, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀξία πέρα γιὰ πέρα ἀντικειμενικὴ. Αὐτὴ ἡ παραδοχὴ τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς «πράγματος καθ' ἑαυτό», μιᾶς ἀπώτατης πραγματικότητος πού μόνον μιὰ εἰκόνα της μποροῦμε νὰ ἔχωμε, μὰ πού δὲν μποροῦμε νὰ τὴ γνωρίσωμε σὲ ὅλο της τὸ βάθος, στὴν ἐσώτατη οὐσία της, δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀντιχριστιανικόν. Εἶδαμε ἄλλωστε στὸ ἄρθρον μας γιὰ τὸν ὕλισμόν—θίγοντας ἀπλῶς τὸ ζήτημα—ὅτι καὶ ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη κάτι τέτοιον δέχεται, παρ' ὅλο πού οἱ ἀφειρηγίες ἀπὸ τίς ὁποῖες ξεκινᾷ εἶναι ἐντελῶς διαφοροτικῆς ἀπὸ ἐκεῖνες πού χρησιμεύουν ὡς βάσεις ἐξορμήσεως στὴν καντιανὴν φιλοσοφίαν καὶ τίς καταφανεῖς ἀντιθέσεις πού τὴν χωρίζουν ἀπ' αὐτήν. Καὶ μάλιστα φθάνει ὡς τὸ σημεῖον νὰ μὴ μπορῆ νὰ βεβαιώσῃ, μὲ τρόπο πέρα γιὰ πέρα ἐπιστημονικὸν καὶ πειραματικόν, ἂν πραγματικὰ ὑφίσταται αὐτὸ πού λέγεται ἐξωτερικὴ πραγματικότης, δηλαδὴ ὕλη.

Προσοχὴ ὅμως. Ὅλα τὰ πάρα πάνω εἶναι διαπιστώσεις γνωσιολογικῆς. Εἶναι βεβαιώσεις, ὅτι ξέρω ἢ δὲν ξέρω, γνωρίζω ἢ δὲν γνωρίζω, ἢ ἀκόμη ὅτι ξέρω ἐκ τῶν προτέρων ὅτι μπορῶ ἢ δὲν μπορῶ νὰ γνωρίσω. Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἀποφθέγματα ὄντολογικά, μεταφυσικά. Ἀφοροῦν τὴν δυνατότητα καὶ τὸν τρόπο τῆς γνώσεως τοῦ ὄντος, δηλαδὴ ἐκείνου πού ὑπάρχει, ὄχι ὅμως καὶ τὸ ἴδιον τὸ ὄν ἢ τὴν οὐσίαν του. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο δὲν θέλει ἡ χριστιανικὴ σκέψις νὰ ἐπέμβῃ στὸ σημεῖον αὐτό. Πρόκειται γιὰ πρόβλημα

γνώσεως, δηλαδή γιὰ πρόβλημα πού ἀνήκει στὴν ἀρμοδιότητα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Ὅμως, ἂν εἶναι σωστό καὶ ἐπιβεβλημένο νὰ μὴν ἐπέμβῃ ἡ χριστιανικὴ κριτικὴ στὸ γνωσιολογικὸ πεδίο, ἄλλο τόσο ἐπιβεβλημένο εἶναι νὰ ἐνδιαφερθῇ γιὰ τὶς μορφές ἐκεῖνες τῆς ἰδεοκρατίας, πού δὲν μένουν περιορισμένες μέσα στὸ πεδίο αὐτό, ἀλλά, διασπῶντας τὰ ὄριά του, μπαίνουν στὸ μεταφυσικὸ πεδίο, ἐκφράζοντας ἀπόψεις καὶ γνώμες ἐπάνω στὰ ὑψίστα ὄντολογικὰ καὶ μεταφυσικὰ προβλήματα. Καὶ πρέπει νὰ εἰποῦμε, διὰ μιὰ τέτοια μεταπήδησις ἀπὸ τὸν γνωσιολογικὸ τομέα, πού μένει πάντα ἡ ἀφετηρία τῆς ἰδεοκρατίας, στὸν μεταφυσικὸ καὶ ὄντολογικὸ γίνεται, σχεδὸν ἀσυναίσθητα, σὲ ὅλα περὶ που τὰ ἰδεαλιστικὰ συστήματα. Εἶναι ἓνα ἐπικίνδυνο βῆμα. Καὶ ἡ ἰδεοκρατία τὸ ἐπιχειρεῖ μὲ τρόπο πού τὴν παρασύρει σὲ ἓνα βασικὸ σφάλμα. Τὴν ταῦτισι τῆς μεταφυσικῆς μὲ τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως. Πολὺ σωστά γράφει ὁ L. Brunschvicg, ἓνας ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ἐκπροσώπους τῆς ἰδεοκρατίας, ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ τὴν βαθύτερη οὐσία της, ἂν δὲν νοιώσῃ πρῶτα ὅτι ἰδεοκρατία εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ταῦτισις τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως μὲ τὴν μεταφυσικὴν. Ὅμως αὐτὸ εἶναι ἓνα τόλμημα πού ἔχει πολλές συνέπειες γιὰ τὶς σχέσεις τῆς ἰδεοκρατίας μὲ τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν.

Ἔτσι, ξεκινῶντας ἡ ἰδεοκρατία ἀπὸ τὴν γνώμη ὅτι τὴν ὑλικὴν πραγματικότητα πού μᾶς περιβάλλει δὲν μποροῦμε νὰ τὴ γνωρίσωμε σὰν κάτι τὸ ἀντικειμενικόν, τὸ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴ νόησι καὶ τὸ περιοχόμενον τῆς συνειδησέως μας—μιὰ πρότασις γνωσιολογικὴ, πού φυσικὰ μπόρεῖ, ὅχι βέβαια νὰ γίνῃ δεκτὴ σὰν δόγμα, ἀλλὰ πάντως νὰ συζητηθῇ—καταλήγει στὴν διατύπωσι τῆς ὄντολογικῆς προτάσεως, ὅτι ἡ ὑλικὴ αὐτὴ πραγματικότης δὲν ὑπάρχει. Μὲ ἄλλα λόγια: Δὲν μπορῶ νὰ γνωρίσω τὸν ἐξωτερικόν κόσμον σὰν ἀντικείμενον, ἄρα ὁ κόσμος αὐτὸς δὲν ὑφίσταται παρὰ μόνον σὰν παράστασις μέσα στὴ διάνοιά μου.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ ἰδεοκρατία προσ-

παθεῖ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ἱκανοποιῶντας ἕνα κρυφὸ ἐγωϊσμὸ τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου πού δὲν θέλει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆ. Πραγματικά, διὰν δεχθῶ ὅτι ὁ κόσμος ὑπάρχει μόνον μέσα στὴ διάνοιά μου, τότε ὅλες οἱ δυσκολίες καταργοῦνται. Ἄρκει τότε νὰ γνωρίσω τὴν ἐσωτερικὴν μου διάρθρωσι γιὰ νὰ γνωρίσω ταυτόχρονα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα. Ὅμως ἡ ὄντολογικὴ αὐτὴ ἄποψις ὅτι ὁ κόσμος εἶναι μόνον παράστασις, ἔστω καὶ μέσα στὴ συνείδησι ἐνὸς καθολικοῦ, ἀπολύτου Ἐγῶ, εἶναι γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ τελείως ἀπαράδεκτη. Οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ συμφωνήσῃ ὁ χριστιανὸς ἐρευνητής, μὲ τὴν ἄποψιν πού εἶδαμε στὸν Ἐγγελο, ὅτι δηλαδή ἡ φύσις εἶναι μίαν πρώτην μεταμόρφωσιν ἢ μεταμπίεσιν τῆς Ἰδέας, δηλαδή πῶς εἶναι κ' αὐτὴ στὴν οὐσίαν τῆς πνευματικῆς, «ὄρατον πνεῦμα», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Schelling. Γιὰ τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν, ἡ ὕλη δὲν εἶναι εἶδωλον τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ οὐσία ξεχωριστὴ πού δημιουργήθηκε ἐκ τοῦ μηδενός. Καὶ μάλιστα στὴ φύσιν τῆς διαφορητικῆς ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως, ὁ Λόγος πού «ἐγένετο σὰρξ» (1). Καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα χάσμα πού τὸν ξεχωρίζει βασικὰ ἀπὸ τὴν ὀποιαδήποτε μορφὴν ἰδεοκρατίας.

Προσπαθῶντας ἡ ἰδεοκρατία νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὕλη σὰν ἐμφάνισιν τοῦ πνεύματος, ἔκανε τὸ ἴδιον λάθος μὲ τὸν ὕλισμόν, πού προσπαθοῦσε νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πνεῦμα σὰν ἐμφάνισιν τῆς ὕλης. Ὁ ὕλισμὸς ἐπνίξε τὸ πνεῦμα μέσα στὴν ὕλη. Ἡ ἰδεοκρατία ἐπνίξε τὴν ὕλη μέσα στὸ πνεῦμα. Μόνον ὁ Χριστιανισμὸς δέχεται ὕλην καὶ πνεῦμα μαζί σὲ μιαν ἐνότητα ἱεραρχημένη, ὅπου τὸ πνεῦμα ἔχει τὸ προβάδιμα.

★

Μιὰ ἄλλη, ὄντολογικῆς φύσεως διακίρησις τῆς ἰδεοκρατίας εἶναι ὅτι ἀρχὴ τοῦ παντός ἀποτελεῖ ἡ Ἰδέα, τὸ πνεῦμα. Ἐδῶ θὰ ἔλεγε κανεὶς, πῶς βρίσκει ἡ ἰδεοκρατικὴ ἄποψις πέρα γιὰ πέρα σύμφωνη τὴν χριστιανικὴν σκέψιν, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὴ δέ-

(1) Ἰωάν. α' 14.

χεται ὅτι πρωταρχικὴ οὐσία τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν ὁποία πηγάζει κάθε ὕλικὴ ἐμφάνισις καὶ κάθε μορφή ζωῆς, εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ μάλιστα τὸ Πνεῦμα στὴν ἀπόλυτη κατάστασι, τὸ Πνεῦμα ποὺ βρίσκεται πρὶν καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε ὕλικὴ πραγματικότητα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια, πὼς ἔξωτερικὰ τοῦλάχιστον, ἐμφανίζεται μιὰ τέτοια συμφωνία. Ὅμως, γιὰ νὰ εἶναι αὐτὴ ἐσωτερικὴ, πραγματικὴ καὶ ὄχι μόνον ἔξωτερικὴ ὁμοίότης, πρέπει νὰ ἐκπληρώνεται ὁ ἔξῃς ὁρος: Καὶ οἱ δύο πλευρὲς νὰ ἀποδίδουν στὸν ὄρο πνεῦμα τὸ ἴδιο περιεχόμενο. Ἄς δοῦμε ἂν αὐτὸ συμβαίνει ἢ ὄχι.

Ἄς προσέξωμε πρῶτα-πρῶτα, τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία ἡ ἰδεοκρατία μεταχειρίζεται χωρὶς διάκρισι τὴν λέξι Ἰδέα ἢ πνεῦμα, γιὰ νὰ δηλώσῃ τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Κι' εὐθύς ἀμέσως ἄς διακρίνωμε πίσω ἀπὸ τὴ σύγχυσι αὐτῆ τῶν ὄρων τὸ βασικὸ σφάλμα ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω. Τὴν ταύτισι τῆς μεταφυσικῆς μὲ τὴ θεωρία τῆς γνώσεως. Ξεκινᾶμε ἀπὸ τὴν Ἰδέα γιὰ νὰ καταλήξωμε στὸ πνεῦμα καὶ στὸ τέλος νὰ ταυτίσωμε τὰ δύο αὐτὰ πρᾶγματα.

Τί εἶναι ὅμως ἰδέα; Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ποικίλους ὀρισμοὺς ποὺ δίνουν τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, μποροῦμε νὰ εἰποῦμε πὼς ἰδέα εἶναι μιὰ γενικὴ ἔννοια, ἢ ἀκόμη, μιὰ ἀνωτάτη ἔννοια ἐνὸς πράγματος ποὺ τὸ σκεπτόμεθα στὴν τελευταίη, ἰδανικὴ μορφή του. Ἡ ἰδέα μπορεῖ νὰ ἀντιστοιχῇ σὲ μιὰ ἔξωτερικὴ πραγματικότητα, μπορεῖ καὶ ὄχι. Σὲ ὅλες πάντως τὶς περιπτώσεις, εἶναι προῖον τῆς σκέψεως, δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ χωρὶς τὴν σκεπτομένη διάνοια, χωρὶς τὸ ὑποκειμενο ποὺ νοεῖ καὶ ποὺ οἱ ἰδέες ἀπλῶς ρυθμίζουν καὶ κατευθύνουν τὴ σκέψι του.

Σ' αὐτὴ τώρα ἀκριβῶς τὴν ἰδέα, ἡ ἰδεοκρατία, κάνοντας τὸ πῆδημα ἀπ' τὴ θεωρία τῆς σκέψεως καὶ τῆς γνώσεως στὴν μεταφυσικὴ, ἀποδίδει ἀπόλυτη μεταφυσικὴ ὑπαρξι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σκέψι. Ὅπως εἶδαμε ἢ Ἰδέα τοῦ Ἐγγέλου, δηλαδὴ ὁ κόσμος τῆς λογικῆς καὶ τῶν μαθηματικῶν, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας κόσμος τῆς σκέψεως, ἀλλὰ ἓνας κόσμος ποὺ ἔχει πραγματικὴ, μεταφυσικὴ ὑπαρξι. Οἱ νόμοι ποὺ διέπουν τὴν σκέψι, εἶναι νό-

μοι μεταφυσικοί. Λογικὴ καὶ μεταφυσικὴ εἶναι ἐδῶ τὸ ἴδιο πρᾶγμα.

Αὐτὸς ὅμως ὁ τρόπος τῆς σκέψεως δὲν μπορεῖ νὰ δικαιωθῇ ἀπὸ τὸν χριστιανικὸ στοχασμό. Εἶναι πρόδηλο ὅτι ἡ ἰδεοκρατία κάνει σύγχυσι ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἰδέα, ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Δηλαδὴ, ἀνάμεσα στὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπάρχει μέσα στὴν σκέψι μου καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ, πραγματικότητα ἀπόλυτη, ποὺ ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ τὴν σκέψι μου, ποὺ ὑπῆρχε πρὶν ἀπ' αὐτὴ καὶ ποὺ θὰ ὑπάρχῃ, ἔστω καὶ ἂν κάθε μορφή ἀνθρωπίνης σκέψεως ἀφανισθῇ. Τὸ πνεῦμα γιὰ τὴν ἰδεοκρατία, δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ ἰδέα. Ἡ ἰδεοκρατία θεοποιεῖ ἓνα συλλογιστικὸ σχῆμα, δηλαδὴ—ἐκεῖ καταλήγομε—τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ. Ὁ ἰδεαλιστὴς σκέπτεται τὸν Θεό, ἴσως ὁ καλλιτέχνης τὸ καλλιτεχνικὸ του ἰδεώδες καὶ ὄχι σὺν μιὰ πραγματικότητι, ποὺ πρέπει νὰ τῆς ὑποταχθῶμε καὶ νὰ τὴν δεχθῶμε σὲ ὅλες τῆς τὶς συνέπειες. Ὁ Θεὸς τοῦ ἰδεαλισμοῦ ὅσο καὶ ἂν προβάλλεται στὸ φόντο τῆς αἰωνιότητος, δὲν εἶναι ὑπερκόσμιος, ἀλλὰ ἐγκόσμιος. Βρίσκεται μέσα στὴν ἀνθρώπινη σκέψι καὶ ταυτίζεται στὸ τέλος μαζὶ τῆς. Ἐχομε ἔτσι μιὰ θέσι, ποὺ δὲν μπορεῖς εὐκολα νὰ τὴν ξεχωρίσῃς ἀπὸ τὸν ἀθεϊσμό.

★

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἰδεοκρατία δέχεται, καὶ πολὺ σωστά, τὴν ἰδέα σὺν κάτι τὸ ἀπρόσωπο. Ἀκόμη περισσότερο, ὁ Φίχτε μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ ἰδέα δὲν ἔχει συνείδησι τοῦ ἑαυτοῦ τῆς. Τὸ Ἐγὼ ἀποκτᾶ αὐτοσυνείδησι μόνον σὲ ἀντιπαρβολὴ μὲ τὸ μὴ Ἐγὼ. Ἀκόμη ὁ Ἐγγελοσ δέχεται, ὅπως εἶδαμε, διαφόρους βαθμοὺς συνειδητοποιήσεως ἢ αὐτοπραγματοποιήσεως τῆς ἀπολύτου Ἰδέας. Ἔτσι, ὁ Θεὸς τῆς ἰδεοκρατίας ἐμφανίζεται ἀπρόσωπος καὶ ἀτελής, ἐφ' ὅσον αὐτοπραγματοποιεῖται μέσα στὴ φύσι καὶ τὴν ἱστορία. Καὶ τοῦτο, περιττὸ νὰ τὸ εἰποῦμε, ἀποτελεῖ καινούργια καὶ βασικώτατη ἀντίθεσι μὲ τὸν Χριστιανισμό, ποὺ δέχεται ἀρχὴ τοῦ παντός, Θεὸ προσωπικὸ, προαιωνίως τέλει, μὲ προαιωνία συνείδησι τοῦ ἑαυτοῦ

του, Ὁν ἀπόλυτον καὶ αὐταρκες, πὺν δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τελειοποιηθῆ μέσα στὴν δημιουργία, ἀλλὰ δημιουργεῖ μὲ μοναδικὸ κίνητρο τὴν ἀγάπη. Μποροῦμε μάλιστα νὰ εἰποῦμε, ὅτι, στὸ σημεῖο αὐτό, ἡ ἰδεοκρατία βρίσκεται σχετικὰ μὲ τὸν Χριστιανισμό, σὲ διαμετρικὰ ἀντίθετη θέσι ἀπὸ ἐκεῖνη πὺν κατέχει ὁ ὕλισμὸς.

Ἄν προχωρήσωμε ἀκόμη περισσότερο, συναντοῦμε καινούργιες δυσκολίες. Τί θὰ ὀνομάσωμε ἀλήθεια μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἰδεοκρατικῆς θεωρίας, πνεύμα; Τὴν σκέψη τοῦ μεμονωμένου ὑποκειμένου; ἢ καὶ τὸ γενικώτερο; Ἄν ναι, αὐτὸ σημαίνει ὅτι δεχόμαστε πὺς ὁ κόσμος ὑπάρχει σὰν πωράστασις μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου, καὶ τότε ἡ συνέπεια εἶναι πὺς τίποτε τὸ πραγματικὸ δὲν ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό. Εἶναι δηλαδὴ τὸ ἄτομο μόνο του (solipsismus), ἐφ' ὅσον καὶ τὰ ἄλλα ἐγὼ εἶναι σχετικὰ μὲ αὐτὸ ἔξωτερικὰ καὶ γι' αὐτὸ—σύμφωνα πάντοτε μὲ τὴν ἰδεοκρατικὴ θεωρία—δὲν ἔχουν ἀντικειμενικὴ ὑπαρξι. Συμπέρασμα πέρα γιὰ πέρα παράλογο, πὺν ζήτησε νὰ ἀποφύγη ἡ ἀντικειμενικὴ μορφή τῆς ἰδεοκρατίας, θεωρῶντας ὅχι τὸ πνεῦμα τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου, ἀλλὰ ἕνα ὑπερατομικὸ, καθολικὸ, ἀπόλυτο Ἐγὼ, πὺν μέρη του, ἐκφάνσεις του, εἶναι τὰ ἀτομικὰ πνεύματα. Ὅμως, ἐδῶ πάλι γεννᾶται πρόβλημα σχέσεως ἀνάμεσα στὶς μερικώτερες αὐτὲς ἀτομικὲς συνειδήσεις καὶ τὸ γενικώτερο, ἀπόλυτο Ἐγὼ. Καὶ ὁμολογοῦμε πὺς δὲν βλέπομε στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄλλη διέξοδο ἀπὸ τὴν κατάληξι σὲ λύσεις πανθεϊστικῆς, δηλαδὴ ἐντελῶς ἀντίθετες πρὸς τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψι τοῦ κόσμου. Ἡ ἰδεοκρατία ὀδηγεῖ τελικὰ στὸν ἰδεαλιστικὸ πανθεϊσμό.

Τέτοια, ἰσχυροτάτη πανθεϊστικὴ ροπή μπορεῖ νὰ γίνη εὐκόλα ἀντιληπτὴ στὴν ἐγελιανὴ φιλοσοφία, ὅπου καθὼς εἶδαμε, τὸ πᾶν θεωρεῖται σὰν ἔκφανσις τῆς Ἰδέας πὺν προχωρεῖ βαθμιαῖα πρὸς τὴν αὐτοπραγμάτωσί της. Τὸ ἀτομικὸ πνεῦμα πνίγεται ἐδῶ μέσα στὸν ὄκεανὸ τῆς Ἰδέας. Εἶναι ἕνα χωματάκι, πὺν γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀποκτᾶ ἀτομικὴ ὑπαρξι, γιὰ νὰ διαλυθῆ ἄμέσως κατόπιν μέσα στὸ ἄπειρο ὕγρο

στοιχεῖο. Καμμία αἰωνιότης δὲν τὸ περιμένει στὸ τέλος τῆς ἐπιγείου πορείας του. Εἶναι ἕνα μέσον, ἕνα ὄργανον καὶ τίποτε περισσότερο. Νομίζει πὺς εἶναι ἐλεύθερο, ὅμως τὴν ὥρα πὺν ἀκολουθεῖ δικούς του, προσωπικούς σκοπούς, εἴτε τὸ ξέρει εἴτε ὄχι, εἴτε τὸ θέλει εἴτε δὲν τὸ θέλει, ἐξυπηρετεῖ σκοποὺς ἱστορικούς, συμβάλλει στὴν προοδευτικὴ κίνησι καὶ ἐξέλιξι τῆς Ἰδέας. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἱστορία δὲν εἶναι παρὰ ἡ αἰσθητὴ ἔκφανσις, ἡ πρόβολη αὐτῆς τῆς ἐξελίξεως. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐξελικτικὴ αὐτὴ κίνησις εἶναι κίνησις αὐστηρὰ λογικὴ, κίνησις προόδου, ἀνόδου καὶ αὐτοτελειώσεως, πρέπει νὰ καταλήξωμε στὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ ἱστορία ὑπάγεται σὲ ἕνα μεταφυσικὸ νόμο προόδου καὶ φέρεται πρὸς αὐτὴν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν θέλησι τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια, ἡ προοδευτικὴ αὐτὴ κίνησις τῆς ἱστορίας, εἶναι ἀντιθετικὴ. Ὑπάρχει κάποια θέσις γιὰ τὸ κακὸ, τὴν ἀντίστασι. Ὅμως τελικὰ, θέλει δὲν θέλει ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἱστορία, στὴ γενικὴ της γραμμὴ ἀνεβαίνει τὰ σκαλοπάτια τῆς προόδου. Βρισκόμαστε ἔτσι μπροστὰ σὲ ἕνα ἰδεαλιστικὸ ντετερμινισμό, πὺν ἔρχεται σὲ σύγκρουσι μὲ τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψι γιὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερία καὶ τὸν πρωταρχικὸ ρόλο πὺν αὐτὴ παίζει στὴν διαμόρφωσι τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος μὲ τὴν ἐκλογὴ τῆς ἀνάμεσα στὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ κακὸ, ἐκλογὴ πὺν καθορίζει στὴ βᾶσι της τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξι.

★

Ἄκόμη, ἡ ἰδεοκρατικὴ ἄποψις γιὰ τὴν ὕλικη πραγματικότητα ὀδηγεῖ, στὴ συνέπειά της, σὲ μιὰ ὑποτίμησι τῆς δυνάμεως πὺν ἔχει ἡ ὕλη, σὰν ἀνταγωνίστρια καὶ ἀντίπαλος τοῦ πνεύματος. Μειώνεται ἔτσι ἡ δραματικότης τοῦ ἀγῶνος ἀνάμεσα στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα, πὺν πλέκει τὴν ἱστορία ἀτόμων καὶ λαῶν. Καὶ ταυτόχρονα ὑποτιμᾶται ἡ σημασία πὺν ἔχουν οἱ οικονομικοὶ καὶ ἄλλοι ὕλικοι παράγοντες, μέσα στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Τὴν ἱστορία ἐδῶ, γράφει κατὰ κάποιον ἀποκλειστικὸ τρόπο, μόνον τὸ πνεῦμα, ἀφοῦ καὶ οἱ ὕλικοι παράγοντες εἶναι, κατὰ τὴν ἰδεοκρατία, στὴν οὐσία τους πνευματικοί.

Ἔτσι ὁμως, καταλήγομε σὲ ἀπόψεις ὄχι ρεαλιστικές. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ προσπάθεια τῆς ἰδεοκρατίας νὰ ὑπαγάγῃ τὴν πολυσχιδῆ πραγματικότητα ἐκ τῶν προτέρων σὲ ἰδεατὰ σχήματα, ὠδήγησε σὲ μιὰ ἀντίδρασι ἀπὸ τὶς πιδ βίαιες. Στὴν μετὰ πτωσι ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ἰδεοκρατία, στὸν ἀπόλυτο ὕλισμὸ καὶ τὴν μονομερῆ ἄποψι τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, ὅτι τὴν ἱστορία γράφουν μόνον οἱ ὕλικοι παράγοντες. Μὲ τὴν διακήρυξί του, ὅτι δὲν διαμορφώνει τὴν πραγματικότητα ἡ ἐξέλιξις τῆς ἰδέας, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς πραγματικότητος διαμορφώνει τὴν ἰδέα, ὁ Μάρξ, ἐκπρόσωπος τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῆς ἐγελιανῆς σχολῆς, ἐνόμισε πὼς τοποθετοῦσε στὴ φυσικὴ του θέσι τὸ ἐγελιανὸ διαλεκτικὸ σχῆμα, πού τὸ ἔβλεπε τοποθετημένο ἀνάποδα, μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τὰ πόδια ψηλά. Τὸ γεγονὸς αὐτό, τόσο πλούσιο σὲ κοσμοϊστορικὰ συνέπειες, δείχνει μὲ τὸν χαρακτηριστικώτερο τρόπο πού ὀδηγοῦν οἱ ἰδεοκρατικὰ ἀκρότητες.

Μὰ καὶ κάτι ἄλλο βασικὸ γιὰ τὴν χριστιανικὴ σκέψι. Ἄν πραγματικά, ἡ ἱστορία, εἶναι ἀποκάλυψις τῆς κινήσεως, Ἰδέας πρὸς τὴν αὐτοπραγματώσει τῆς, τότε ὁ Χριστιανισμός, ὡς ἱστορικὸ κίνημα, δὲν εἶναι ἡ ἀποκάλυψις, ἀλλὰ μιὰ ἀπὸ τὶς διαδοχικὰς ἀποκαλύψεις τῆς Ἰδέας. Εἶναι καὶ αὐτὸς ἕνας σταθμὸς στὴν πρὸς τὰ ἐπάνω κίνησί τῆς. Τὴν τελικὴ ἄλλωστε ἐπίγνωσι τοῦ ἑαυτοῦ τῆς, ὡς ἀπολύτου πνεύματος, παίρνει ἡ Ἰδέα, σύμφωνα πάντοτε μὲ τὴν ἐγελιανὴ ἰδεοκρατία, ὄχι στὴ θρησκεία, ἀλλὰ στὴ φιλοσοφία. Ἡ φιλοσοφία ἔτσι τοποθετεῖται ψηλότερα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἀποκάλυψι, πρᾶγμα πού φυσικὰ δὲν μπορεῖ νὰ δεχθῆ ὁ χριστιανὸς διανοητῆς.

Παρ' ὅλα τὰ μεγάλα πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα φαίνεται πὼς κινεῖται καὶ τὰ μεγαλειώδη διανοητικὰ κατασκευάσματα, πού προβάλλει μπροστὰ μας ἡ ἰδεοκρατία, δὲν κατορθώνει στὴν οὐσία τῆς νὰ ξεπεράσῃ τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχείο. Εἶναι βαθύτατα διαποτισμένη ἀπὸ ἕναν ἄκρατο ὑποκειμενισμό. Βέβαια προσπαθεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ἀνθρώπινη σκέψι ἀπὸ κάθε ὑποκειμενικὴ τάσι καὶ ἰδιορρυθμία, καὶ νὰ

τὴν παρουσιάσῃ μόνο σὲ ὅ,τι ἔχει ἀντικειμενικὸ. Ὅμως, τὸ πείραμα αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὑποκειμενικὸ στὸ ἀντικειμενικὸ πεδίο, ἐνεργεῖται πάντοτε ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ σκεπτόμενο ὑποκείμενο. Εἶναι μιὰ πρᾶξις νοητικῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ὑποκειμένου, πού προβαίνει ἀπὸ τὶς μερικώτερες ἐννοίες στὶς γενικώτερες, πού ἐμφανίζει τὴ σκέψι τοῦ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς. Ἔτσι ὁμως, τὸ πολὺ πολὺ, μπορεῖ κανεὶς νὰ προσεγγίσῃ σὲ μιὰν ἀντικειμενικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀλήθεια, ποτὲ ὁμως στὴν ἀπόλυτη, μεταφυσικὴ ἀλήθεια. Ἡ ἀνθρώπινη σκέψις, ἔστω καὶ στὴν πιδ ἀντικειμενικὴ μορφή τῆς, εἶναι πάντα ἀνθρώπινη. Τὸ νὰ τῆς ἀποδίδωμε μεταφυσικὴ ὑπαρξί, τὸ νὰ τὴν ὀνομάζωμε ἀπόλυτο Ἐγὼ, ἢ ἀπόλυτη Ἰδέα, εἶναι μιὰ εἰδωλολατρικὴ τάσις ἀπαράδεκτη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ πλευρά.

Ποῦ ἤμπορεῖ νὰ καταλήξῃ ἡ τακτικὴ αὐτή, τὸ βλέπομε πάλι στὸ ἐγελιανὸ σύστημα. Ὅλες αὐτὲς οἱ πολὺ ἔξοχες βέβαια, στὸ λογικὸ τους δέσιμο καὶ τὴν μέθοδό τους θεωρήσεις, κατέληξαν ἐδῶ σὲ ἕνα πολὺ πενιχρὸ ἀποτέλεσμα. Τὴν δικαίωσι τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγάλου φιλοσόφου. Πραγματικὰ ὁ Ἐγελος ὑπεστήριξε ὅτι ἡ τελικὴ ἔκφρασις τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος μέσα στὴν ἱστορία, ἦταν... ἡ προσωπικὴ μοναρχία τῆς ἐποχῆς του!... Καὶ ὅτι, τὴν τελικὴ καὶ πλήρη συνείδησι τοῦ ἑαυτοῦ τῆς ὡς ἀπολύτου πνεύματος, παίρνει ἡ Ἰδέα... μὰ ἀκριβῶς στὴν ἐγελιανὴ φιλοσοφία! Τὸ πρᾶγμα δὲν πρέπει νὰ φανῆ καθόλου περιεργό. Γιατί ὅταν λέω, ὅτι αὐτὴ ἡ ὀλοκληρωσις τῆς συνειδητοποιήσεως τῆς Ἰδέας γίνεται μέσα στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα καὶ τὴν φιλοσοφία, δὲν βλέπω καθόλου τὸν λόγο πού θὰ μὲ ἐμποδίσῃ νὰ πιστέψω πὼς αὐτὸ θὰ γίνῃ στὸ δικό μου πνεῦμα καὶ τὴν δική μου φιλοσοφία.

Μ' ἕναν τέτοιο ὁμως ὑποκειμενισμό εἶναι φανερό, ὅτι ἡ ἰδεοκρατία δὲν μπορεῖ νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασι πραγματικὰ γόνυμη καὶ καρποφόρη στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος. Δὲν ἔχει ἀπόλυτα κριτήρια θεωρήσεως καὶ δράσεως, τῆς λείπει τὸ ἀπόλυτο θεμέλιο, πού χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ

ἀληθινὰ μεγάλη ἀνθρώπινη δημιουργία.

★

Ἄσφαλῶς δὲν παραγνωρίζομε, οὔτε ὑποτιμοῦμε, τὶς ἀγαθὲς ροπὲς ποὺ κλείνει μέσα τῆς ἡ ἰδεοκρατία, καὶ τὶς ἀλήθειες ποὺ περιέχει. Ὅμως αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ ἀλήθειές τῆς, οἱ ἀνακατεμένες μὲ τὴν πλάνη, εἶναι ποὺ κρύβουν τὸ δρόμο πρὸς τὴν μία ἀπόλυτη καὶ ἀκατάλυτη ἀλήθεια ποὺ ἀποζητᾷ σήμερα ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ ὕλισμός τοῦλάχιστον μοναδικούς του τίτλους ἔχει τὶς πλαστογραφίες τοῦ Χαϊκελ. Εἶναι μία θεωρία μὲ ἐξώφθαλμη τὴν ἀνθαιρεσία, τὴν ἀφέλεια καὶ τὴν χονδροειδῆ ἀπόπειρα διαστρεβλώσεως τῶν πραγμάτων. Ἐνῶ, διακηρύξεις σὰν ἐκείνη τοῦ Berdiaeff, ποὺ λέει ὅτι ἡ ἰδεοκρατικὴ φιλοσοφία εἶναι χριστιανικώτερη ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ Μεσαίωνα, ἢ ἀκόμη τὰ ρεύματα ποὺ ἀνεπτύχθησαν στὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Ἰταλία μὲ σκοπὸ νὰ... σώσουν τὴν χριστιανικὴ σκέψι μὲ τὴν βοήθεια τῆς ἰδεοκρατίας, δείχνουν τὸ μέγεθος τῆς συγχύσεως, ποὺ

μπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ γύρω ἀπὸ τὶς ἰδεοκρατικὲς θεωρίες.

Γι' αὐτὸ δὲν θεωροῦμε ἄσκοπο νὰ τολίσωμε τελειώνοντας ὅτι ἡ ἀπάντησις στὸ ἀρχικὸ μας ἐρώτημα εἶναι ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ ἀρνητικὴ. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἰδεοκρατία. Παρ' ὅλο τὸ πνευματικὸ τῆς περικάλυμμα, ἡ ἰδεοκρατία ὑπῆρξε καὶ αὐτὴ στοὺς νεώτερους χρόνους, μία ἀπὸ τὶς μορφὲς τῆς ἀντιχριστιανικῆς ἀρνήσεως. Ὁρισμένες ἀπόψεις τῆς βρίσκονται, σχετικὰ μὲ τὸν Χριστιανισμό, σὲ σημεῖο διαμετρικὰ ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ κατέχουν οἱ ὕλιστικὲς διαπιστώσεις. Ἐλισμὸς καὶ ἰδεοκρατία ὑπῆρξαν δύο ἐπικίνδυνες πλάνες ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες, μετὰ τὴν ἀρνησι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐταλαντεύθη, σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ συνεχεῖς μεταπτώσεις, ἡ νεώτερη φιλοσοφικὴ σκέψις. Καιρὸς εἶναι τώρα, νὰ ξαναβοῆ ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς τὴν ἰσοροπία του σὲ μιὰ ὑγιᾶ σύνθεσι ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλη, σύνθεσι ποὺ μόνον ὁ Χριστιανισμὸς μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ.

Δ. ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ

Π Ο Ρ Ε Ι Α

Ὅλοι ἀντάμα
 στὸ δροσᾶτο πρωῖνὸ
 ν' ἀνεβοῦμε
 στ' ἀχοροδὶνα οὐράνια παλάτια,
 μὲς στὸ φῶς
 μὲς σ' ἀχτίδες χρυσῆς
 νὰ λουστοῦμε
 καὶ μὲ φῶς νὰ γεμίσουν τὰ μάτια.
 Καὶ τ' ἀνέβασμα
 νᾶναι ἐκεῖνο γοργὸ
 μ' ἀρχαγγέλου φτεροῦγες,
 κι' ἡ τρανὴ
 τοῦ θριάμβου ἰαχὴ
 ν' ἀντηχῇ
 στὰ βουνά, στὰ λαγκάδια, στὶς ροῦγες.
 Ὅλοι ἀντάμα
 κι' εἶν' ὁ κόπος λαφρὸς
 κι' εἶν' ὁ ἰδρώτας δροσιὰ ποὺ σταλάζει
 ὅπου δυὸ κι' ὅπου τρεῖς
 ἔξινάμε γιὰ φῶς ποὺ τὴ μέρα μᾶς τάξει.

Κι' ἂν στὸ δρόμο οἱ ἔχθροί μας θὰ στήσουν
 βρόχια, παγίδες,
 κι' ἂν μᾶς βροῦνε σειρήνων φωνές,
 πειρασμῶν καταιγίδες,
 κι' ἂν οὐρλιάζουν τ' ἀγρίμια
 μὲς στὴ νύχτα βραχνῆς συμφωνίες,
 κεραυνοὶ κι' ἂν ξεσποῦν
 φρενιασμένες φριχτὲς ἀρμονίες,
 ὅλοι ἀντάμα
 ἐμεῖς δυνατοὶ
 νὰ παλαίψωμε κόντρα στὴ μπόρα
 ὥσπου ἡ νύχτα νὰ φύγῃ
 καὶ νάρθῃ στὴ γῆ
 τῆς αὐγῆς ἢ φωτόλουστη ὥρα.
 Κι' ἡ πορεία, ὅλοι ἐμεῖς
 ἔξινάμε
 ν' ἀνεβοῦμε ψηλά—δέξ! τί θάμα!—
 νικητὲς
 μ' ἀρχαγγέλων φτερά
 στοῦ φωτὸς τὰ παλάτια ὅλοι ἀντάμα.

ΧΑΡΑ ΚΡΙΣΠΟΥ

ΠΡΟΣΟΧΗ, ΔΗΛΗΤΗΡΙΟΝ !

Μιά μικρή ιστορία. Θα σάς την πω, έτσι, στά γρήγορα, γιατί είναι μάλλον ανακούωσις—μιά άγγελια—καί μάλιστα επείγουσα. Έχω ένα φίλο, τόν Βήτη Ήτα (έπιτρέψτε μου να τόν συστήσω μόνο με τά αρχικά του). Καλός άνθρωπος. Καί κάτι παραπάνω. Πρόθυμος καί σε θυσίες γιά τó κοινό καλό.

Ένα μεσημέρι ήλθε στό γραφείο μου, να ζητήση τήν βοήθειά μου, σε μιά επαγγελματική περιπέτειά του πού τόν κρατούσε σε άγωνία. Έγώ δέν μπορώ να σε βοηθήσω, του είπα, αλλά ίσως ό κύριος... (ας του δώσω τώρα ένα ψευδώνυμο) ό κύριος Δημητριάδης. Σε ξέρει, πρόσθεσα, καί σε έκτιμά πολύ.

Με κύτταξε περίεργα, αλλά μου είπε ότι θα πάη να τόν βρη τόν κύριο Δημητριάδη.

*

Σε λίγες ημέρες έρχεται πάλι καί με βρίσκει ό Βήτη Ήτα. Ηπια καφέ, διάβασε καί τήν έφημερίδα μου. Δέν μου μίλησε όμως τίποτε. Όταν τελείωσα τη δουλειά μου, παραμέρισα τά χαρτιά μου καί τόν ρώτησα έγώ:

—Έ, πήγες στόν κ. Δημητριάδη;

—Πήγα.

—Σε βοήθησε;

—Χμ...

Πάλι τó ίδιο παράξενο κύτταγμα, (δπως καί χθές). Μιά ούδέτερη μάσκα τó πρόσωπό του.

—Βρέ παιδί κάτι κρύβεις... Τί συμβαίνει; Γιά μιλα.

Ξεροκατάπιε... Δίπλωσε τήν έφημερίδα, μου διώρθωσε καί μερικές άταξίες στά μικροπράγματα του γραφείου μου. Έπί τέλους μίλησε:

—Δέν ήθελα να σε στενοχωρήσω, μου λέει, καί γι' αυτό πήγα, όπως μου είπες, στόν κ. Δημητριάδη. Καί του μίλησα γιά τη δουλειά μου αλλά...

—Άλλά;

—Άλλά δέν έδειξε κανένα ενδιαφέρον. Καί—ας τó εξομολογηθώ—φαινεται καί από άλλα προηγούμενα περιστατικά πώς αισθάνεται καί κάποια έχθρότητα εναντίον μου. Μου πέρασε καί μιά ιδέα: Μήπως περιμένη να του δώσω χρήματα; Ξέρω κι έγώ;

Έσπευσα να αναγκαστώ με όλη μου τήν ψυχή. Θα ήταν φοβερό κάτι τέτοιο...

Σε μιά τέτοια δοκιμασία ενός κοινού φίλου!

Στενοχωρήθηκα φυσικά (διψάμε τόσο όλοι μας γιά καλωσύνη, μέσα σ' αυτό τó καμίνι τής ζωής).

Χτύπησε ή πόρτα. Μπήκε ένας γυρολόγος όλο χαμόγελα.

—Θέλετε... γλυκά χιώτικα;

Του απήντησα ξερά ότι «όχι».

Έπιμένει.

—Μαστίχα, φυστίκι, νεραντζάκι, σουκαλάκι... Είναι έξαιρετικά!..

Άντε τώρα να μη θυμώσης!... Τά γλυκά χίου τά ακολουθεί ένα τηλεφώνημα—λάθος, έπειτα ό καφετζής γιά τά πιατελικά του, τó τηλεφώνημα—λάθος επαναλαμβάνεται!..

Έπί τέλους μάς άφησαν ήσύχους, συγκεντρώθηκα καί σκέφθηκα:

... Άλλά πάλι ό κ. Δημητριάδης έχει μερικούς «τίτλους» βρέ άδελφέ, καλωσύνης... Νά, ξεχνάει καί τó σπίτι του άκόμα φροντίζοντας γιά ένα σωρό ξένες έννοιες. Έως τώρα τούλάχιστον...

Σήκωσα τó κεφάλι καί κύτταξα στά μάτια τόν φίλο μου. Είχα μιά έμπνευσι:

—Κάνεις μιά δουλειά;

—Κάνω.

—Νά πās στόν κ. Δημητριάδη. Καί να του πής καθαρά, ότι έχεις τήν εντύπωση ότι δέν ενδιαφέρθηκε γιά τήν τωρινή υπόθεσί σου καί άκόμη ότι έχεις τήν εντύπωση ότι έχει καιρό πού δείχνει κάποια έχθρότητα. Ζήτησε του κάποια καθαρή εξήγησι...

Άνατρίχιασε ό Βήτη Ήτα.

—Νά του τά πω; Του ίδιου...;

—Του ίδιου. Φοβάσαι;

Ό φίλος μου ίσωσε τήν πλάτη του, με κύτταξε αύστηρά καί διεμαρτυρήθη.

—Δέν φοβάμαι κανένα... Άλλά είναι άδύνατο αυτό πού λές. Τί θα ώφελήση να πάω...

—Έ, τότε θα του τó πω έγώ είπα. Καί μάλιστα σήμερα. Δηλαδή θα του πω αυτά πούπες, έσύ, σε μένα, γι' αυτόν.

Ό Βήτη Ήτα σήκωσε ψηλά τά χέρια.

—Πρός Θεού, μή! Τί χρειάζεται; Αυτό πού σου είπα ήταν μιά «έξομολόγησις» δική μου σε σένα...

Άλλωστε έγώ, έγώ δέν του κρατάω κακία, τόν συγχώρησα μ' όλη μου τήν καρδιά...

Άρχισα να κόβω με τόν χαρτοκόπη τά φύλλα ενός περιοδικού καί είπα, με κάποιο πείσμα κι έγώ.

—Συχώρα τότε καὶ μένα πού θά τοῦ τὰ πῶ! Μπορεῖς φίλε μου «ὕπὸ ἐχεμύθειαν» νὰ μοῦ πῆς τὸν πόνο σου, τὴν ἀρρώστεια σου, τὴ φτώχεια σου... Ἄλλὰ νὰ κατηγορῆς... ὑπὸ ἐχεμύθειαν; Ἄ, ἔχομε ἀνάγκη ὄλοι μας, ἀπὸ ἐνα «κούρ» μαθημάτων ἐντιμότητος... (Ἔχω θάρρος μὲ τὸν Βῆτα ᾠτα, νὰ μιλάω ἔτσι).

Ὁ φίλος μου σηκώθηκε ὄρθιος, κούμπωσε ὄλα τὰ κομπιά τὸ σακκακιὸ του μὲ ἀξιοπρέπεια, πήρε τὸ καπέλλο του καὶ μοῦ ἀνεκοίνωσε ἐπίσημα τὴν ἡρωικὴ του ἀπόφασι:

—Τότε προτιμῶ νὰ τοῦ τὸ πῶ ὁ ἴδιος. Βρὲ ἀδερφέ, δὲν εἴμεθα δὰ καὶ ἐχθροί.

Καὶ ἔφυγε.

*

Γιὰ σιγουριά πήρα ἀμέσως στὸ τηλέφωνο τὸν κ. Δημητριάδη, νὰ τὸν προετοιμάσω λιγάκι. «Βομβεῖ» τὸ τηλέφωνό του. Ξαναπέρνω. «Βόμβος βαθὺς καὶ συνεχής» ὅπως λένε οἱ τηλεφωνικὲς ὀδηγίες. Ἐπὶ τέλους τὸν πέτυχα:

—Θ' ἄρθῃ νὰ σὰς βρῆ ὁ Βῆτα ᾠτα... Ἔχει διάφορα παράπονα μαζί σας...

—Παράπονα;

—Δὲν ἐνδιεφέρθητε λέει προχτές.

—Ἔ; Τί; Βρὲ τὸν ἀχάριστο!.. Ἦμουν πνιγμένος στὴ δουλειά, ἡ γυναίκα μου ἀρρωστη μονάχῃ στὸ σπίτι, καὶ ὅμως καθήσαμε, μιά ὥρα νὰ τὰ ποῦμε γιὰ τὴ δουλειά του! Ἐγὼ μάλιστα πρέπει νὰ θυμῶσω, γιατί κάτι εἶχε μέσα του ὁ φίλος μας καὶ δὲν μὲ πρόσεχε. Ἄλλα τοῦ ἔλεγα, ἄλλα μοῦ ἔλεγε. Ἄλλοῦ εἶχε τὸ νοῦ του...

Εἶναι τὰ «προηγούμενα περιστατικά» πού εἶχε πῆ ὁ Βῆτα ᾠτα, σκέφτηκα μόνος μου καὶ ἐπέμεινα στὸν κ. Δημητριάδη:

—Σὰς παρακαλῶ ἀφήστε τον νὰ σὰς τὰ πῆ ἀπὸ «πρῶτο χέρι». Εἶναι καλὸς ἄνθρωπος. Λίγη ἀλυσίδα, λίγη «μπουγάδα στὸ μυαλό» θὰ χρειάζεται ἴσως...

Ἡ ἱστορία συνεχίζεται. Ἦλθε τὴν ἄλλη μέρα ὁ Βῆτα ᾠτα. Χωρὶς ἐκείνη τὴ μάσκα στὸ πρόσωπο. Γελαστός καὶ φρέσκος. Κάθησε ἀναπαυτικὰ καὶ χτύπησε τίς παλάμες σὰ χέρια τῆς πολυθρόνας.

—Πῆγα στὸν κ. Δημητριάδη μοῦ λέει χαρούμενος.

—Καὶ τί ἔγινε;

—Τοῦ ἄνοιξα τὴν καρδιά μου. Τὰ εἶπαμε καὶ ὄλα πήγαν κατ' εὐχὴν. Ἀπλούστατα ἐγὼ εἶχα ἄδικο!... Δὲν ξέρεις πόσο εἶμαι εὐχαριστημένος. Εἶμαι ἀναπαυμένος πού ἐτακτοποιήθηκε αὐτὸ τὸ ζήτημα, εἶπε καὶ ἔσφιξε τὴν παλάμη στὸ στέρνο του.

Παναγύριας κι' ἐγὼ τὸ γεγονός;

—Ἄ, ἔτσι! Χαίρω πολὺ κι' ἐγὼ.

—Εἶμαι ἀναπαυμένος, ἀναπαυμένος...

—Ἔ, τοῦ εἶπα, βάλτε τότε τὴν ὑπόθεσι στὸ ἀρχεῖο, μιά καὶ φυσικὰ τὴν ξέρομε ἐ-

μείς μόνο καὶ κανεὶς ἄλλος.

Στὰ τελευταῖα λόγια μου, ὁ Βῆτα ᾠτα σοῦρωσε τὰ φρύδια καὶ γούρλωσε τὰ μάτια του μὲ συλλογῆ.

—Δὲν εἶναι αὐτὸ ἀλήθεια...

—Τί, μίλησες καὶ σ' ἄλλους γιὰ τὴν «εκακὴ συμπεριφορά» τοῦ κ. Δημητριάδη;

Συλλογίστηκε βαθεῖα σὰν νὰ λογάριάζε.

—Μιά στιγμή, εἶπε μὲ εἰλικρίνεια. Νὰ τοὺς μετρήσω... Τὸ εἶπα στὴ συνάδελφό του, στὴ δεσποινίδα Ε. Ζ. στὸ γραφεῖο. Ἦ καὶ ἔχει δειξέι τόσο ἐνδιαφέρον πάντοτε γιὰ τὴν οἰκογένειά μας... Ἔρει ἄλωστε τὸν κ. Δημητριάδη...

—Χμ... Σ' ἄλλον τὸ εἶπες;

—Γιὰ στάσου... Ναί, στὸν κ.Θ. Αὐτὸς εἶναι συνεργάτης τοῦ κ. Δημητριάδη. Ἄλλὰ ἐνδιαφέρεται καὶ γιὰ μένα πολὺ... Δὲν εἶπε τίποτα ἀλλὰ τὸν εἶδα σκεπτικῶ.

Θὰ τοῦ ἦλθε ἡ ἰδέα ἴσως ὅτι ὁ κ. Δημητριάδης εἶναι... ἀλιθίριος, ἀνάληγος καὶ ἀπάνθρωπος καὶ θὰ προσπαβοῦσε νὰ τὸν «συγχωρήσῃ», σκέφθηκα ἐγὼ μὲ κακεντρέχεια. Στήριξα τὰ δύο χέρια στὶς ἄκρες τοῦ τραπέζιου μου καὶ ἔσκυψα μπροστὰ ἀνήσυχος.

—Ἄλλος τὸ ἔμαθε;

—Ἄ, ναί... Ἦ γυναίκα μου, Δὲν πρόφθασα νὰ τὸ πῶ κι' ἄλλοῦ...

Πάλι σκέφθηκα μὲ κακεντρέχεια καὶ ῥώτησα:

—Καί... ἡ γυναίκα σου, ἀσφαλῶς δὲν θὰ τὸ ἔχει πῆ σὲ κανένα ἄλλον ἔως τώρα...

Μὲ κύτταξε ἀνήσυχος καὶ μουρμούρισε μὲ σοβαρὴ ἀμφιβολία:

—Αὐτὸ εἶναι ζήτημα...

—Οὔτε ἡ δεσποινὶς Ε. Ζ. θὰ τὸ ἔχει πῆ βέβαια πουθενά.

Μὲ ξανακύτταξε πάλι μὲ τὴν ἴδια ἀνησυχία:

—Καὶ αὐτὸ εἶναι ζήτημα... Μὰ πού θέλεις νὰ καταλήγῃς;

Ἔξυσα τὸ κεφάλι μου μὲ τὸ πίσω μέρος τοῦ μολυβιοῦ μου. Τὰ πράγματα δυσκόλευαν.

—Στὸν δυστυχῆ κ. Δημητριάδη, θέλω νὰ καταλήξω, εἶπα... Ποιὸς ξέρει τί θὰ κυκλοφοροῦν τώρα εἰς βάρος του!...

Ὁ Βῆτα ᾠτα εἶναι βέβαια ἄνθρωπος (ὅπως ὄλοι μας) εἶναι ὅμως καλὸς ἄνθρωπος καὶ ἔξυπνος.

Ἔπαμε νὰ σφίγγῃ τὴν παλάμη στὸ στέρνο μὲ «ἀνάπαισι» καὶ ἔφυγε τρεχάτος, σὰν νὰ ἤθελε κάτι νὰ προφθάσῃ.

*

Δὲν σὰς εἶπα ὅτι ὁ φίλος μου Βῆτα ᾠτα εἶναι καλὸς ἄνθρωπος;

Ἦρθε καὶ μὲ βρῆκε, βράδυ, στὸ σπίτι μου. Εἶχα ξαπλώσει κι' ὄλας. Μὲ σήκωσε, μὲ τίς πιτζάμες, μὲ τράθηξε ἀπὸ τὸ χέρι

καὶ ἄρχισε ἀμέσως λαχανιασμένος:

—Ὅτις, βοήθεια! Σ.Ο.Σ!...

—Τί συμβαίνει; Μήπως ἐκείνη ἡ ὑπόθεσις σου πῆρε ἄσχημο δρόμο; Ναυάγησαν οἱ προσπάθειες τοῦ κ. Δημητριάδη γὰρ νὰ διευθετηθῇ;

Κούνησε τὸ κεφάλι ἀρνητικά:

—Τὸ ἀντίθετο... Ἐχάλασε τὸν κόσμο, μὲ βοήθησε μ' ὅλη του τὴν καρδιά καὶ προχωρεῖ καλὰ ἡ ὑπόθεσις (τὰ μάτια του δάκρυσαν)... Πατέρας μου ἀδελφός μου νὰ ἦταν... Ἄχ, αὐτὸ μὲ φαρμακώνει χειρότερα...

Καὶ ἔξευσε τὸν πόνο του:

—Ἄλλο μὲ στενοχωρεῖ. Προσπάθησα ἐν τῷ μεταξῶν νὰ σταματήσω τὸ κακό. Ἀλλὰ ἡ Ε.Ζ. εἶχε πῆ, ὑπὸ ἐχεμύθειαν, σὲ ἕνα συγγενικό της κύκλο αὐτὰ πού τῆς εἶπα γιὰ τὸν κ. Δημητριάδη. Καὶ πῶς τὸ πῆρε ἡ εὐλογημένη!... Ἐγὼ εἶχα πῆ «φοβᾶμαι μήπως ὁ κ. Δημητριάδης θὰ θέλῃ χρήματα γιὰ τὴ δουλειά μου». Καὶ ἐκείνη τὸ πῆρε ὅτι «ζήτησε χρήματα» γιὰ νὰ μὲ ἐξυπηρετήσῃ!... Φαντάσου! Ἐνῶ ὁ κ. Δημητριάδης μὲ ἐξυπηρετήσε ὅπως μὲ ἐξυπηρετήσε... καὶ τόσες ἄλλες φορές, δά... ὄχι νὰ πάρῃ (ἦταν βλασφημία καὶ πού τὸ σκέφθηκε) ἀλλὰ μὲ αὐτοθυσία πού δὲν τὴν περίμενε κανεὶς στὴν ἐποχή μας.

Ἐνῶ ὁ κ. Δημητριάδης μὲ ἀγωνία καὶ συνέχισε:

—Δὲν εἶναι ὅμως μόνο αὐτό. Εἶναι καὶ ὁ κ. Θ. πού ὅπως σοῦ εἶπα, τὸ εἶχε μάθει καὶ αὐτός. Ἀλλὰ αὐτὸς πάλι εἶχε κι' ὄλας ἀκούεις ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ μίᾳ κυρίας, πού εἶναι συγγενῆς τῆς Ε.Ζ., ὅτι «ὁ κ. Δημητριάδης... παίρνει τακτικά χρήματα σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις». Φαντάσου... Ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος... Ἄστα!

Ἀπὸ τὸ μέτωπο τοῦ φίλου μου στάζει ἰδρώτας. Ἐπαιξε τὰ δάκτυλα τῶν χειρῶν

του στὸν ἄερα μὲ ἀπελπίσια:

—Καὶ τὸ χειρότερο δὲν στοῦ εἶπα... Ἡ γυναίκα μου...

—Ἡ γυναίκα σου;

—Ναί, ναί... Ἡ γυναίκα μου ἦταν περισσότερο ἀπρόσεκτη. Εἶχε καὶ τὴν πίκρα τῆς γιὰ τὴν ὑπόθεσί μου... Αὐτὴ δὲ θυμᾶται κὰν σὲ ποιὸς τὸ ἔχει πῆ... Ἀλλὰ ἔμαθε τώρα ἀπὸ ἄλλη πηγή (ἔγινε κύκλος!) τὴν ἴδια εἶδησι γιὰ τὸν κ. Δημητριάδη, βελτιωμένη: Ὅτι... ἀπὸ τὴν τακτικὴ αὐτὴ «ἔχει λίρες, καὶ τίς τοκίζει μάλιστα ἄγρια». Καὶ ἀκόμα, ἔμαθε μιὰ κυρία, φίλη τῆς κυρίας Δημητριάδου, ὅτι ἔφτασε σ' αὐτιὰ τῆς κυρίας Δημητριάδου ὅτι... ὁ ἄντρας τῆς κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν θέσι του ἀπ' αὐτὴ τὴν τακτικὴ... Καὶ ὄλα αὐτὰ ἐνῶ ὁ κ. Δημητριάδης... (ἀναστέναξε πικρὰ ὁ Βῆτα ἦτα). Πού νὰ τοὺς βρῶ ὄλους αὐτοὺς τώρα; Κυκλοφορεῖ στὰ χέρια ἐνὸς πλήθους ἀνθρώπων, μέσα σ' ἕνα φιαλίδιο... ἐχεμυθείας ἕνα θανατηφόρο δηλητήριο... Δὲν σκοτῶνε ἄνθρωπο... Σκοτῶνε τὴν ὑπόληψί του. Καὶ ἴσως εἶναι χειρότερο αὐτό!... Ξέρεις μιὰ ἱστορία; Κατεδίκασαν κάποιον νὰ μαδᾷ μιὰ κόττα περπατώντας στὸ δρόμο καὶ ἔπειτα τὸν ἔστειλαν νὰ μαζέψῃ τὰ πούπουλα. Καὶ φύσαγε καὶ ἄερας... Πού νὰ τοὺς βρῶ ὄλους, πού νὰ τοὺς βρῶ τώρα ὄλους αὐτούς;...

Ἐνῶ ὁ κ. Δημητριάδης μὲ ἀγωνία καὶ συνέχισε:

—Ὅτις θὰ μοῦ κάνῃς μιὰ χάρι; Νά, σκέφθηκα... Δὲ γράφεις αὐτὴ τὴν ἱστορία; Ἔτσι σὺν μιὰ ἀγγελία... «Προσοχή! Ἐπικίνδυνον δηλητήριο... Ἐδόθη καὶ κυκλοφορεῖ, κατὰ λάθος, εἰς τὸ κοινὸν ἐπικίνδυνον δηλητήριο... Προσοχή!».

ΟΥΤΙΣ

«Τὸ σύμπαν ὑπάρχει. Διὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς παρουσιάζεται ὡς γεγονός θαυμαστόν, τὸ ὁποῖον προϋποθέτει μίαν ἄπειρον δύναμιν μέσα εἰς αὐτό. Μίαν ἐνότητα διατηροῦσαν καὶ συνθέτουσαν ὄλους τοὺς κόσμους εἰς ἕνα. Τὸ θαῦμα δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἔλλειψιν συνδυαστικῶν κρίσεων ἀπὸ αἰτίου εἰς αἴτιον, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξιν τῆς ἀλύσεως τῶν φαινομένων. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ ἀπίθμενον μυστήριον, τὸ ἀδιαμφισβήτητον θαῦμα πού γνωρίζομεν, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀνάγει εἰς τὰς ἰδιότητας τοῦ Θεοῦ».

Νεῦτων

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΚΑΙΡΟΣ ΕΙΝΑΙ

Κανείς, βεβχίως δὲν περιμένει ἀπὸ τὰς «Ἀκτινας» νὰ μάθῃ, ὅτι μὲ τὸν Ὀκτώβριον εἰσερχόμεθα πλέον εἰς τὸ φθινόπωρον καὶ ὅτι ἔρχεται σιγά-σιγά ὁ χειμῶν. Ἀλλὰ ἴσως χρειάζεται νὰ ὑπομνησθῇ, εἰς ἀρμοδίου καὶ ἀναρμοδίου, εἰς ἄλλους μας χωρὶς ἐξαιρέσειν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ χειμῶν «δὲν ἔρχεται μόνος». Ἐνσκήπτει μὲ τὰ προβλήματα τοῦ, ἰδιαιτέρως σκληρὰ προβλήματα διὰ λαὸν τόνον βλασφημίου ὅπως ὁ ἑλληνικός. Διὰ τὸν λαὸν τῆς ὑπαίθρου μάλιστα τὰ προβλήματα λαμβάνουν τὴν μορφήν μιᾶς συνεχῶς ἀνανεουμένης δοκιμασίας, τὴν ὁποίαν φέρει ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου καὶ ἔπειτα κάθε χειμῶν ποῦ προστίθεται εἰς τὴν σειράν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐπέρασαν ἔως τώρα, ἀπὸ τῆς ἀπαισίας κατοχῆς καὶ ὕστερα, ὁ ἑλλην ἀγρότης, ὅπως ἄλλως τε καὶ ὁ ἑλλην τῶν πλέων.

Δὲν ξυρόμεν ποῖος ἡμπορεῖ νὰ εἰπῇ, ὅτι τὸ καλοκαίρι τὸ ἐπεράσαμεν, ὡς λαὸς καὶ ὡς ὄργανωμένον κράτος, ἐτοιμαζόμενοι διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ νέου χειμῶνος. Ἀλλ' ἴσως δὲν εἶναι ἀργά, ὥστε τώρα τὴν τελευταίαν ἔστω στιγμήν, νὰ τὸν σκεφθῶμεν τὸν χειμῶνα αὐτόν, λαὸς καὶ συντεταγμένη ἐξουσία, δηλαδὴ πρὸ παντὸς Κυβέρνησις.

Δὲν γνωρίζομεν φυσικά, ποῖα κυβέρνησις μὲ ποῖαν σύνθεσιν καὶ ποῖον πρόγραμμα θὰ ὑπάρχῃ, ὅταν θὰ διαβάζωνται αἱ γραμμαὶ αὐταί. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιναλάθωμεν ὅ,τι τοσάκις ἔχομεν τονίσει—ἔστω καὶ χάριν δημοκρατίας ἐπὶ τέλος—ὡς φροντίσῃ ἢ ὁποιαδήποτε κυβέρνησις, διὰ τὸν χειμῶνα, ὁ ὁποῖος ἔρχεται χωρὶς νὰ περιμένη νὰ τελειώσωμεν πρῶτα τὰς πολιτικὰς συζητήσεις μας. Καιρὸς εἶναι ἐπὶ τέλος κάτι νὰ κάμωμεν!

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΙΟ

Καὶ ἓνα εἰδικώτερον πρόβλημα, τὸ πρόβλημα τοῦ κατεστραμμένου ἑλληνικοῦ χω-

ριοῦ. Δὲν ἀγνοοῦμεν καθόλου τὴν ἐργασίαν ποῦ γίνεται τὴν εὐγενῆ καὶ παντὸς ἐπαίνου ἀξίαν διὰ τὸ ἑλληνικὸ χωριό. Ἡ ἰδιωτικὴ δὲμος πρωτοβουλία πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ μὲ μίαν ὑπεύθυνον, σχεδιασμένην καὶ πανηγυρικῶς ἐκδηλουμένην, μέριμναν ἀπὸ τὸ ἐπίσημον κράτος. Τοῦτο καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἐξῆς σπουδαιότατον: Διότι—καὶ εἰμεθα εἰς θέσιν νὰ τὸ διαθεβιαζώμεν αὐτὸ—εἰς διαφόρους χώρας, ἀλλὰ εἰδικώτερον εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὑπάρχει ἀπὸ πολλὰς χριστιανικὰς ὁργανώσεις κάθε διάθεσις νὰ βοηθήσουν εἰδικῶς τὸ ἑλληνικὸ χωριό. Καὶ χρήματα ὑπάρχουν καὶ σχέδια καὶ πρὸ πάντων ἀνθρώποι, μὲ ἀπίστευτον αὐτοθυσίαν καὶ ἀποφασιστικότητά, ἔομοι νὰ διαθέσουν καὶ δύναμιν καὶ χρόνον καὶ τὴν διεθνή ἐπιρροήν των διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θέτουν δικαίως τὰ ἐρωτήματα: Νὰ βοηθήσωμεν, ἀλλὰ νὰ βοηθήσωμεν τὸ ἔργον τίνας; Μόνον τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας; Καὶ τὸ ἐπίσημον ἑλληνικὸν κράτος; Καὶ ἡ κυβέρνησις; Τί κάμνει ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἢ ὅποια βεβχίως πρέπει νὰ ἔχῃ τὸν πρῶτον λόγον, διὰ νὰ βοηθήσωμεν κατόπιν καὶ ἡμεῖς;

Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτά, τόνον φυσικά ἐρωτήματα ἄλλωστε, ὑπάρχει ἀράγε ἀπάντησις; Ἄν ὑπάρχῃ, θὰ εἰμεθα πολὺ εὐτυχεῖς νὰ τὴν μάθωμεν. Καὶ τότε ὑποσχόμεθα ὅχι μόνον νὰ τὴν ἀνακονίσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ἀλλὰ καὶ νὰ κάμωμεν ὅ,τι ἡμποροῦμεν διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἀπάντησις αὐτὴ γνωστὴ καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔτσι νὰ ἐνθαρρυνθοῦν ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἔχομεν ἱερὸν χρέος νὰ ἐνθαρρύνωμεν εἰς τὰς καλάς των διαθέσεις.

ΠΕΡΙ ΣΟΒΑΡΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Καὶ ἐπειδὴ περὶ φθινοπώρου, ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ ἐθιμοτυπία ζητεῖ νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν σχολείων, θὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ἀκόμη

δέν έχομεν σχολικήν πολιτικήν, τήν γραμμήν ἐπὶ τέλους ἢ ἐποία νὰ εἶναι ὄχι στείγ-ματὰς ἐμπνεύσεως ἀποκύημα ἢ ἀτομικὴ προτίμησις τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ὑπουργοῦ, ἀλλὰ ὑπεύθυνος κατεύθυνσις ἢ ὁποία νὰ διδεται κατόπιν ὠρίμου σκέψεως, συζητήσεως σοβαρᾶς καὶ νὰ ἐρχεται ὡς ἀπῆχθαι τῆς πραγματικῆς θελήσεως τοῦ ἔθνους ὡς ὁλόγητος.

Καὶ ἐρχεται κανεὶς νὰ ἐνθυμηθῇ πάλιν, ὅτι ἐλάκνηρος ἡ Γαλλία τὸ περασμένον θέρος ὀλίγον ἔλειψε νὰ παραδεθῇ εἰς τὴν ἀκυβερσίαν ἐξ αἰτίας τῆς ἐριδος, τῶν συζητήσεων καὶ ἀντεγκλήσεω, διὰ ζητήματα σχολικά. Ἐνῶ ἡμεῖς αὐτὰ τὰ ζητήματα τὰ ἀφήνομεν κατὰ μέρος ὡς ἐντελῶς δευτερεύοντα καὶ λυόμενα εἰς τὸ γόνυτο, διότι, βλέπετε, ἀξία τοῦ ἐνδιαφέροντός μας εἶναι μόνον ἐκεῖνα ποῦ γνωρίζομεν εἶλοι ὅτι μᾶς ἀπασχολοῦν, μᾶς ταλαιπωροῦν καὶ ἀπορροφεῦν ὄλην σχεδὸν τὴν ὑπόστασίν μας. Θὰ ἀλλίξωμεν ἐπὶ τέλει κάποτε νοοτροπίαν καὶ ἀντίληψιν περὶ σοβαρότητος καὶ σοβαρῶν θεμάτων;

ΜΕΤΑΒΟΛΗ

Σήμετα τῶν καιρῶν καὶ τῆς μεταβολῆς ἢ ὁποία γίνεται εἰς τὴν περὶ Χριστιανισμοῦ ἀντίληψιν: Εἰς τὸ Λονδῖνον εἰς τὴν Queens Way ὑπάρχει μία ἐκκλησία τὴν ὁποίαν διάφορα «σύγχρονα μυαλά» καθιέρωσαν ὡς «ἠθικὴν ἐκκλησίαν» (ethical church), διὰ νὰ δηλώσουν, ὅτι εἶναι ἐκκλησία ἀφερωμένη μόνον εἰς τὸ ἦθος καὶ ὄχι εἰς τὴν πίστιν, εἰς τὰ μῆλα δηλαδὴ καὶ ὄχι εἰς τὴν μηλιὰν ποῦ κάμει τὰ

μῆλα. Ἐκαλοῦντο δὲ ἐλα τὰ ἐλεύθερα πνεύματα, νὰ προστρέχουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν διὰ νὰ λαμβάνουν δύναμιν εἰς τὸν ἠθικὸν τῶν ὀπισμόν.

Φίνεται ἔμωσ ὅτι ἡ ἐκκλησία αὐτὴ εἶχε κεράτια, κανεὶς δὲν ἔβλεπε τὸν ἐκυτόν του νὰ κερδίζῃ τίποτε μὲ τὸ περιέργον αὐτὸ ὀπιστάσιον. Καὶ ἰδοὺ τώρα ὅτι ἡ «ἠθικὴ» αὐτὴ ἐκκλησία, ἀφῆσε τὸν χῶρον ἐλεύθερον εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν καὶ μετεβλήθη εἰς μίαν ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἠθους βεβαίως ὡς καρπὸς τῆς πίστεως. «Ἡμεῖς δὲ κηρύττομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον» λέγει μία ἐπιγραφή ποῦ ἐτέθη εἰς τὸν τοίχον τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ δείχνει τὴν μεταβολήν.

Μεταβολὴν... μόνον εἰς ἓνα κτίριον ἀρά γε;

Αἱ ΥΠΟΤΡΟΦΙΑΙ

Καὶ κατὰ περὶ Πανεπιστημίου. Τὸ ζήτημα τῶν υποτροφίῶν ἀπασχλεῖ πολλοὺς ἀναγνώστας μας εἰς τὰ ἐπιστολάς των. Αἱ υποτροφίαι διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐσωτερικὸν ἀποτελοῦν θεσμὸν μεγίστης σπουδαιότητος καὶ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν πρόδοον καὶ διὰ τὴν ἐν δημοκρατικῇ ἰσότητι ἀμιλλαν. Δὲν γίνεται ἔμωσ τίποτε τὸ ἰδιαιτέρως ἀξίον λόγου διὰ τὴν συστηματικότησιν καὶ ἐημιουργεῖται ἢ ἐντύπωσις ὅτι τὸ πᾶν ἔχει παραδεθῆ εἰς τὴν προχειρότητα, τὴν τύχην, ἀν ὄχι καὶ τὴν αὐθαρεσίαν. Εἶναι δίκαια τὰ παράπονα; Πάντως εἶναι εὐλογος ἢ ἀπορία. Καὶ ἡ ἀξίωσις, νὰ τύχῃ ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως τὸ ζήτημα. Z.N.

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΤΟ ΕΤΟΣ ΑΠΟΔΡΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Τώρα ποῦ οἱ ἑορτᾶς τοῦ Ἔτους Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ ἔχουν λήξει, μνησθῆναι καὶ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ὥραία βιοτική ἐμπνευσις δὲν εἰρήνηκε δυστυχῶς τὴν ἀντάξια πραγματοποίησίν τῆς. Γνωρίζομε βίβλια τίς μοιραῖες δυσκολίες καὶ τὰ ἐμπόδια ποῦ παροῦσ ἀζονται σὲ κοθε τέτοια μεγάλη καὶ πλατε ἀ προσπάθεια, σὲν ἀρχὴν προπάντων τῆς ἐφρμογῆς τῆς. Πιστεύομε ὅμως ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τίς δυσκολίας καὶ τὰ

ἐμπόδια αὐτὰ θὰ μπορούσαν νὰ ὑπερηδηθῶν καὶ νὰ λυθῶν μὲ μίαν ἐγνάριση καὶ συστηματικὴν ὀργάνωσιν. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀπέθνητοι ποῦ μᾶς ἤλθον ἦσαν πλὴν λιώτεροι ἀπ' ἑσῶς ἐπαρριμέναμα καὶ ὅτι ἀπὸ αὐτοὺς ἔστω τοὺς λίγους ἐλάχιστοι ἦσαν ἐκείνοι ποῦ πορευθήσαν σὲς ἑορτᾶς (στὴν Κρήτη λ. χ. πῆγες... ἓνας καὶ μοναδικός!) χιρακτῆρ ζεῖ πολὺ ἐνδεικτικὰ τὴν ἐλαττωματικότητα τῆς ὀργανώσεως.

Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμε ὅτι ἡ ἀρεχὴ τῶν ἀποδήμων ἀπὸ τίς ἑορτᾶς ὀφεί-

λεται μόνον στὶς ἀλλεΐψεις καὶ τὶς κακουχίες τῆς μεταβάσεως καὶ τῆς διαμονῆς, πιστεύουμε δὲι τὸ κυριώτερον λόγος τῆς ὀργανώσεως δὲν βρίσκεται στὴν ἀνεπάρκεια τῶν ἀναγκαίων ἀνέσεων, ἀλλὰ στὴν κάποια παρανόηση ἢ πικρὴ μὲληση τοῦ πνευματικοῦ περιεχομένου τοῦ ἔτους τοῦ Ἀποδήμιου. Διότι, ἀν ἐξικρέση κανεὶς ἐλάχιστες καλὰς ἐκδηλώσεις—ὅπως οἱ πρῶτες τῆς τοῦ «Οὐλίποδης Τυράννου» καὶ τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀδρακάμ»—ἐλὴ ἢ ἐλιγὴ ἔκτιση τῶν ἑορτῶν ἐκκαλύφθη, σχιδῶν μονίμως, ἀπὸ... χωρευτικὰς ἐπιθεΐσεις ἢ ἄλλας διαφόρας ἐκδηλώσεις, πού, καὶ καλλιτεχνικὴ ἀξία ἂν εἶχαν, δὲν εἶχεν πᾶντως οἱ περισσότερες, τὸν ἀπαραίτητον Ἑλληνικὸν χαρακτήρα.

Ἄν ἦταν νὰ εἴθουν στὴν Πεντρίδα τὰ ξηνητῆμένα παιδιὰ τῆς, δὲν ἦταν βεβιαία γιὰ νὰ καταρῶνουν πρὸς αὐτοὺς ἐκδηλώσεις, πού τὶς βλέπουν κάθε μέρα—καὶ σὲ ἀνώτερη μάλιστα κριότητα—στὰ μέρη πού τοὺς φιλοξέουν. Ἦρθιν γιὰ νὰ ξαναχαροῦν τὴν Ἑλληνικὴ φύση, νὰ ἐκναζήσουν τὴν Ἑλληνικὴ ζωὴ, νὰ ἐκναοῦν τὸν τοῦς πελλοῦς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καταρῶνουν τὶς πνευματικὰς, κοινωνικὰς καὶ πολιτιστικὰς γενικὰς ἐπιθεΐσεις του καὶ νὰ γεμισοῦν ἀπὸ ἐθνικὴ χιρὰ καὶ περηφάνεια, ἀπὸ αἰσιοδοξία καὶ πίστη, ἀπὸ διείθησι συναρσασίας καὶ συμμετοχῆς στὴν ἀνθρωπικὴ καὶ ἀναγεννητικὴ προσπάθεια τοῦ ἔθνους των. Καὶ τίποτε σγεδὸν ἀπὸ ἐλα αὐτὰ δὲν τὸς δειξίμει στὶς βρατιῆς πηνῆς τους καὶ στὶς γνησιώτερες ἐκδηλώσεις τους, ὀργανωμέναν καὶ ἀπτελεσματικά.

Δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐπικρίνομε κανένα. Ἄναγνωρίζουμε ἀπανταίως τὶς εὐγενεὶς προσπάθειες καὶ τοὺς πρόθυμους μὲχθους πού καταβλήθησαν. Νομίζουμε ὅμως δὲι, πρὸς μένου νὰ καθιερωθῇ ὁ θεοὺς αὐτῶν τῶν ἐπισημῶν ἑορτῶν πρὸς τιμὴν τῶν ἀποδήμιων ἀδελφῶν. θὰ ἦταν χριζιμο νὰ ὁ τοὺς ἔχθωδιν καὶ νὰ μελετήθωιν οἱ παραλῆψεις καὶ τὰ μισονεκτήματα πού περυσιαόθηκιν, ὥστε ν' ἀντιμετωπιθοῦν ἀπτελεσματικώτερον σὲ μέλλον καὶ ὁ ὄρατος θεοὺς ν' ἀντεποκρίνεται περισσότερον στοὺς ὀψηλοὺς σκοποὺς του.

ΤΑ ΑΣΕΜΝΑ

Πολὸ δίκαια καὶ πολὸ σωστά τὰ περᾶνονα καὶ οἱ συστάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνοκευμάτων καὶ Παιδείας γιὰ τὰ ἄσμενα φυλλᾶδια καὶ τὶς ἀνήθικες γινιματογράφους ταίνας. Εἶναι πράγματι ἀνάγκη νὰ μὴ ἔνας φραγμὸς σ' αὐτὸν τὸν ἀσὺδῶτον ἐκτραχηλισμὸ, πού δηλητηριάζει τὶς ψυχὰς τῶν νέων—ἀκρίνη καὶ τῶν μεγάλων—καὶ τὶς ἔθθει στὴν ἀνθικότητα καὶ σὲ ἐγκλημα. Ἡ ἀπαίτηση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου νὰ συμπετέχη σὲ τὸν ἔλεγχον τῶν λεγομένων «θρησκευτικῶν» ταίνων (πὺ δὲν εἶναι παρὰ αὐθιχρετα καὶ ποταπὰ ἀνοσοειρημῆματα) εἶναι τὸ λογώτερον πού ἐπιβάλλεται. Διότι τὸ κακὸ δὲν ἐμφανίζεται μόνο στὰ φυλλᾶδια καὶ σὲ τὸν κινηματογράφον· ἐμφανίζεται,

στὴν ἴδια περίπου ἔντασι, καὶ σὲ θέατρο (ὅπου τώρα γίνεται ἀμιλλα ἐπιθεΐσεως... γινιμῶν «μπαλέτων»!), σὲ ραδιόφωνο, σὲ λεγὸ ἔνα «βαριστέ», σὲ περιοδικὰ καὶ στὶς ἐφημερίδας, ἴσως καὶ ἄλλοι. Καὶ ἂν θέλομε νὰ τὰ καταπολεμήσομε ἀποτελεσματικά, πρέπει νὰ τὸ κτυπήσομε σ' ὄλου τοὺς τομεις καὶ σ' ὄλες τὶς ἐκδηλώσεις του. Ἄς μελετηθῇ λοιπὸν καὶ ἄς ἀντιμετωπιθῇ τὸ ζήτημα πλατύτερα καὶ ριζικώτερα, ἀνάλογα μὲ τὴν σοβαρότητα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἐθνικοῦ κινδύνου πού παρουσιάζει.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Ἡ μελέτη τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ ἡ διαπίστωση τῆς βεβιαῆς καὶ ἀνανεωτικῆς ἐπιδράσεως πού ἀσκει ἐπάνω στὴν Τέχνη τὸ γνησιό θρησκευτικὸ πνεῦμα εἶναι πράγματα γνωστά καὶ οἰκετὰ στοὺς ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ. Εἶναι ὅμως, δυστυχῶς, τόσο σπάνια, ἀδιάφορα ἢ καὶ ἔσα σὲ στήλας τοῦ καθημερινοῦ τύπου, ὥστε κάθε φορὰ, πού ἀκούεται γι' αὐτὰ ἀξιος λόγος, νὰ αἰσθάνεται κανεὶς τὸ καθήκον νὰ τὸν πρὸ βάλῃ καὶ νὰ τὸν ὀποραμίση. Καὶ ἔνας τέτοιος λόγος εἰπῶθηκε τὶς τελευταῖες μέρες σὲ μίαν ἀπογευματινὴν ἐφημερίδα ἀπὸ ἔνα κληγγητὴ τοῦ Πανεπιστημοῦ Ἀθηνῶν, πού ἔχει συστηματικώτερα ἀσχοληθῇ μὲ παρόμοια θέματα Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ γεγονός δὲι ἡ Τήνος, τὸ ἱερὸ νησί τῆς Μεγαλόχαρης, ἐγέννησε μιὰ μεγάλη καὶ λαμπρὴν πλειάδα ἀπὸ ἐξέχοντες καλλιτέχνες, μελετᾶ τὴν ἰλληλεπίδραση Ἐθροκειᾶς καὶ Τέχνης καὶ συμπεραίνει:

«Ὁ λεγόμενος τῶν καλλιτεχνῶν, γλυπτῶν καὶ ζωγράφων, τὸν ὀποιν ἀνέδειξε ἡ Τήνος, ὀφείλεται κατὰ πρῶτιστον λόγον εἰς τὴν θρησκευτικότητα τοῦ νησιοῦ. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ὀφίσταται στυνὴ σχέση. Καὶ αὐτὸ ἐπιδιδῶκουν τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ὀψωσιν τῆς ψυχῆς εἰς ἔνα καθιρῶτερον κόσμον. Διὰ τοῦτο, ὅπως ἡ Τέχνη χρῆσμεῦσι εἰς τὴν Ἐθροκειᾶν ὡς κατ' ἐξοχὴν μέσον ἐξωτερικῶσεως τῶν βιημάτων τῆς, τοιοῦτοτρόπος δέχεται καὶ ἡ ἴδια τὰς ὀψηλοτέρας ἐμπνεύσεις τῆς ἀπὸ τὰ βιῶματα αὐτὰ».

ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ἄξίσει νὰ χαιρετισθῇ μὲ ἰδιαίτερη χιρὰ καὶ τιμὴ τὸ γεγονός δὲι ἡ συμπερῶσεως ἔχει ἦδη ἀποκτήσει μιάν ἀντάξια, στὴν πνευματικὴ τῆς ἱστορία καὶ ζωὴ, Ἐστία Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν. Πρίκειται γιὰ τὸ μέγαρον τῆς Ἐταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, πὺ, κτιομένη εἰδικῶς, διαθέτει ὄλου τοὺς ἀναγκαίους χώρους καὶ τὰ μέσα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν πνευματικῶν σκοπῶν καὶ ἀνγκῶν τῆς Θεσσαλονικῆς. Ὅλοι οἱ τομεις τῆς ζωντανῆς καὶ γόνιμης πνευματικῆς τῆς ζωῆς, ὀ επιστημονικὸς (ἱστορικὸς καὶ λαογραφικὸς), ὀ εὐρῶτερον πνευματικὸς, ὀ λογοτεχνικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς, θὰ ἔχουν ἐκεῖ δχι

ἀπλῶς μιὰ φιλόξενη στέγη, ἀλλὰ καὶ τὴν στοργικὴ θαλπωρῇ, ποῦ θὰ τοὺς ἀναξωστονῇ, θὰ τοὺς ἀνοψώνῃ καὶ θὰ τοὺς ἐξώθῃ σὲ μεγαλύτερες δλοεὰν πνευματικὲς πραγματοποιήσεις. Ἄρκει νὰ πληροφορηθῇ κανεὶς ὅτι, ἐκτός ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὸ μέγαρο τεσάρξει ἐπίσης τὸ Ἐθνικὸν Ἴδρυμα καὶ τὸ Ἑλληνοικὸν Φῶς καὶ ὅτι περιλαμβάνει αἰθούσες διαλέξεων καὶ ἐκθέσεων, ἰδιαίτερη αἰθούσα ἐπιστημονικῶν ἀνκοινώσεων καὶ μιὰ περίφημη βιβλιοθήκη, γιὰ ν' ἀντιληφθῇ τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ κέντρου, ποῦ θὰ προσφέρῃ ἀσφαλῶς πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὴν πνευματικὴ ζωὴ ὄχι μόνο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

ἜΠΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ,

Ἐπειτα ἀπὸ τὶς δυσμενεῖς κριτικὲς—μερικὲς μάλιστα καὶ πολὺ αὐστηρὲς—γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ «Οἰδίποδος Τυράννου» καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὸν ρεαλιστικὸν τρόπο ἀποδόσεως τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν θίασο τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὁμολογοῦμε ὅτι πήγαμε στὴν παράσταση μὲ πολλὰς ἐπιφυλάξεις καὶ πολλὰς ἀνησυχίες. Ἐδυτυχῶς οἱ ἐπιφυλάξεις καὶ οἱ ἀνησυχίες αὐτὲς—οἱ περισσότερες τουλάχιστον—ἐξῆσαν κατὰ τὴν παράσταση, ποῦ ἦταν, χωρὶς ἀμφεβλία, ἀν ὄχι ἄρτια, μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σοβαρὰς καὶ πιὸ φωτεινὰς προσπάθειες ἀναδιώσεως τῆς ἀρχαίας τραγωδίας.

Ἰπάρχουν βέβαια λεπτομερειακὲς ἀντιρρήσεις καὶ δευτερευούσας παρατηρήσεις. Ἄλλὰ σὸ σύνολο πρέπει ἀδίστακτα ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι ἦταν μιὰ σημαντικώτατη ἐπιτυχία. Καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ὁ σκηνοθέτης ἔδωκε τὴν πρωτεύουσα θέση στὸν ποιητικὸν λόγο καὶ ὅτι, ἀντὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ἐφαρμίζεσθαι μέσα στὸν στόμφο καὶ τῆς φιλμοδίας καὶ νὰ χάνεσθαι κάτω ἀπὸ τὸν θόρυβο μιᾶς ἀμφίβολης μουσικῆς, τὸν ἔκαμε ν' ἀκουσθῇ καθαρὰ καὶ κυριαρχικὰ καὶ ν' ἀπηχῆσθαι βαθύτατα στὶς ψυχὰς τῶν ἀνρωατῶν, ἀποτελοῦν μιὰ μεγάλη ἐπίτευξη, ποῦ τὴν ἐνοιῶσθε καὶ τὴ χαίροταν ἔντονα τὸ Κοινόν.

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη, ἐξίσου σημαντικό καὶ βραζικό: χωρὶς καθόλου νὰ χαθῇ ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρας τοῦ ἔργου, διατηρήθηκε συγχρόνως σὲ μιὰ πλαστικὴν ἰσορροπία, τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο, ὄχι μόνο στὴν ἔκφραση τῆς προσωπικότητος τῶν ἡρώων, ἀλλὰ καὶ στὴν ὄλη ἀπόδοση τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πάθους τῆς τραγωδίας. Γι' αὐτὸ ἡ ἐρμηνεία ἦταν ζωντανή, ἔκφραστικὴ καὶ συγκινητικὴ.

Σὲ μιὰ δὺο στιγμὰς τοῦ ἔργου ὁ Οἰδίπους

κατεβαίνει στὴν «ὄρχήστρα» καὶ βρίσκεται ἔτσι πιὸ κοντὰ στοὺς θεατῆς. Οἱ κριτικοὶ κατηγοροῦσαν τὸν σκηνοθέτη γιὰ τὴν καινοτομία αὐτή, ἀλλὰ νομίζουμε ὅτι αὐτὴ ἴσα ἴσα ἡ καινοτομία δίνει παραστατικὰ τὸ νήημα τοῦ ὄλου τρόπου τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἔργου. Δὲν ἔρχεται κοντὰ στοὺς θεατῆς ὁ ἥρωας μόνο τοῦ ἔργου ἔρχεται δλόκληρο τὸ ἔργο.

ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ὡστε λοιπὸν θ' ἀρχίσῃ ἀπὸ φέτος ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τῶν ὑποτροφίῶν γιὰ τοὺς ἀριστούχους μαθητὰς τῶν σχολείων; Ὁμολογοῦμε ὅτι, μὲ τὴν πικρὰν πείρα ποῦ ἔχουμε ἀπὸ ἄλλες περιπτώσεις, εἶδαμε τὶς σχετικὰς ἀνακοινώσεις στὶς ἐφημερίδες μὲ εὐχάριστον... ἐκπλήξη. Ἄς εὐχρηθῶμε πάντως νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ ταχύτερον ὁ κοινωφελέστατος αὐτὸς θεσμὸς καὶ προπάντων νὰ ἐφαρμῶσθαι καλά.

—Θὰ θυμῶσθε βέβαια τὸ λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ... συλλαλητήριον θαυμασμοῦ καὶ ὁμωδίας μπροστὰ στὴν κινηματογραφικὴ ταινία «Κλέφτης ποδηλάτων». Νέες πάλιν θόρυβος γιὰ τὴν ἰδία ταινία ἐξ αἰτίας ἐπιγιόντων τηλεγραφημάτων, ποῦ μᾶς ἀνήγγειλαν ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ταινίας ἔχει ἐκταταίει τῶρα στὴν πραγματικότητα. Ἄλλὰ, ὅπως συνήθως, ἡ πραγματικότης διόρθωσε τὸν... συγγραφέα. Ἐνὸς τὴν ταινία ὁ ἄνθρωπος, πὺ τοῦ ἔκλεψαν τὸ ποδήλατό του, κλέβει σὸ τέλος καὶ ὁ ἴδιος ἔνα ἄλλο, στὴν πραγματικότητά τοῦ παιδί, ποῦ ἔχασε καὶ αὐτὸ τὸ ποδήλατό του, σὸ τέλος... τὸ βρῖσκει! Πόσο πεζὸ καὶ κεινὸ τέλος, θὰ ποῦν ἀπογοητευμένοι οἱ λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες μας!

—Ὅπως εἶναι γνωστὸν, ἡ στήλη αὐτὴ δὲν τρέφει καὶ πολὺ ἀγαθὰς διαθέσεις ἐναντὶ τῶν κριτικῶν μας. Καὶ ὅμως ἡ πρόσφατη περίπτωση ἐνὸς κριτικοῦ, πῦ, μελενοῦ Προδρόμος τῆς Καλλιτεχνικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, δὲν ἔδωκε νὰ πῇ καθαρὰ τὴν δυσμνή του γνώμη γιὰ τὴν ἐρμηνεία ἐνὸς ἔργου τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, μᾶς εἶναι πολὺ συμπαθῆς. Καὶ οὐτε βέβαια μπορούμε νὰ ἐπιδοκίμασουμε τὴν ἐνέργεια τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Θεάτρου, ποῦ ἐκάλεσε τὸν κριτικὸν εἰς.. ἀπολογία καὶ ἐθιμοδύργους θορυβεδέστατο ζήτημα, διότι ἐτόλμησε νὰ ἐκφράσῃ δυσῶρεση γι' αὐτὸν! Ὡστε λοιπὸν, ὅταν κανεὶς προσέρχεται κατὰ ἀπόιον τρόπο τὶς ὑπηρεσίες του σὲ τὸ Ἐθνικὸν Θεᾶτρο, πρέπει νὰ παύσῃ νὰ ἔχη γνώμη γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις του, ἢ—ἀκόμη χειρότερα—πρέπει νὰ ἔχη κατ' ἀνάγκην εὐμενὴ γνώμην;

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

William McDougall: «Aufbaukräfte der Seele» (Δημιουργικαί δυνάμεις τῆς ψυχῆς) Μετάφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Dr Friedebert Becker καὶ Prof. Dr Hans Bender. Ἐκδ. Georg Thieme, Stuttgart 1947.

Ἡ μελέτη τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὸ πρῶτον τῆς λατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὄνειαρ ἀναμφισβητήτως προσφέρει εἰς τὴν ἐποχὴν μας νέας κατακινήσεις. Ὁ γνωστός Ἀγγλος ψυχολόγος McDougall μελετῶν καὶ περὶ κινήσεων ἐπὶ εἴη, διὰ τὸν κληρονομικὸν τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν κλάδον τῆς συγκριτικῆς ψυχολογίας, προσέφερε μὲ τὰς μελέτας του σπουδαίотαν ὁδικόν, μὲ τὸ ὅποιον δεκνύει τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπινου ψυχικοῦ ὀργανισμοῦ.

Αἱ ἐνδοτικῆς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ δημιουργοῦν τὴν κατάστασιν τῶν ὀρμῶν (hormische psychologie) αἱ ὁποῖαι βαδίζουσι παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰσθμῶν καὶ ὀργάνων τοῦ σώματος. Αἱ δυνάμεις αὗται κίττουσιν ἕνα ὀργανισμόν ἑτοιμον εἰς προχωρήσασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθημάτων, τῆς διανοίας, τοῦ χαρακ. ἡθους, τῆς προσωπικότητος (hedonistische psychologie). Τὸ δεῦτερον αὐτὸ στάδιον χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἱκανοποίησιν, πρὸς ἡσυχίαν, ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς. Εἶναι μία τελείως διάφορος ἀντίληψις περὶ τῆς ἡθῶς κατὰ τὸ ἀροῦδόν σχῆμα, τὸ ὅποιον ῥηθῆς ὁ μέγας Ἀγγλος ψυχολόγος, καθηγητῆς ἡΐη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Harvard καὶ τοῦ Duke ἐν Ἀμερικῇ, χαρακτηρίζεται ὡς μονόπλευρον καὶ συνεπῶς μακρὰν τῆς ἀληθείας.

Ἡ τοιαύτη ὀργανώσις τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτρέπει τὴν ἐκδήλωσιν ἐνεργειῶν, αἱ ὁποῖαι κατευθύνονται πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς. Ὁ δὲ καλύτερον διηρηθῶμενος ψυχικὸς ὀργανισμὸς, ἰδριόκεται, ἐπὶ λέξει κατὰ τὸν McDougall, εἰς ἑξέσιν τὸν ἀθρώπον, ὁ ὅποιος κατέχει ἐν ἐπιγνώσει καὶ καλῶς θεμελιωμένην τὴν Πίστιν.

Τὰ ἔργα τοῦ McDougall κυκλωροῦν εὐρύτατα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν εἰς πολλὰς ἐκδόσεις καὶ εἶχον μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς νεωτέρης ψυχολογίας.

Τὸ δὲ ἔργον του «The Energies of Men. A Study of the Fundamentals of Dynamic Psychology» τοῦ ὁποῦ ἡ γερμανικὴ μετάφρασις εἶναι τὸ «Aufbaukräfte der Seele»

εἶναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐργασίας.

Εἶναι ἕνα β. β. ἔργον το ὅποιον κατατοπίζει καὶ εἰσαγάγει εἰς τὴν νεωτέραν ἔρευναν τῆς ψυχολογίας, συγχρότως δὲ πείθει τὸν ἀναγνώστην περὶ τῶν αἰτίων τῆς τόσον σημαντικῆς ἐπιδράσεως εἰς τὴν ἐποχὴν, τοῦ McDougall.

Viktor von Weizsäcker Der Gestaltkreis (Ἡ κυκλικὴ μορφή). Ἐκδ. Georg Thieme, Stuttgart 1950 (4η ἐκδ.).

Ὁ κἀθηγητῆς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Αἰθιοπίας Victor von Weizsäcker ἀπὸ ἐτῶν ἀσχολούμενος μὲ τὴν βιολογίαν τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ παρουσιάζει εἰς τὴν νέαν του ἐργασίαν τὰς βιολογικὰς ἀρχὰς περὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἀντίληψως καὶ τῆς κινήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπὶ τῆ βίωσι τῶν μακροχρόνιων νευρολογικῶν του παρατηρήσεων.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς παλαιὰς ἀντίληψεις περὶ τῆς στατικῆς θέσεως τοῦ κυττάρου καὶ τοῦ ὀργανοῦ ἐν τῷ χώρῳ καὶ χρόνῳ ὁ καθηγητῆς Weizsäcker δέχεται τὴν δυναμικὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν λειτουργικῶν τῶν ὀργανικῶν συζημάτων. Ἡ δυναμικὴ αὕτη ἀντίληψις, ὀφειλομένη εἰς τὸν ἀρχικόν ἐρεθισμόν τοῦ κυττάρου, ὁ ὅποιος δίδει τὴν ζωὴν, εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὸ ὀποκειμένο. Τὸ ὀποκειμένο ἐν τέλει καθορίζει τὴν μορφήν, πού θα λάβῃ ἡ ἡβ ἀντιδρασις εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον. Τὸ ὀποκειμένο μὲ τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν κίνησιν δίδει ἕνα ρυθμόν, ἐφ' ὅσῳ τοπ. θεσίζεται εἰς τὸ περιβάλλον, καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα μιᾶς κυκλικῆς μορφῆς τῆς ζωῆς, κατὰ τὴν ὅποιαν αἰτῆ συνεχῶς ἀνακυκλοῦται. Ἐρεθισμὸς — ὀποκειμένο — παθῶσι τῆς κινήσεως (θάνατος), νέος ἐρεθισμὸς κ.ο.κ. Αἱ δὲ ἀντίσει ψυχικαὶ λειτουργίαι περὶ εἶχον ἐν ἐξυταῖς κινήσιν, ἡ ὅποια ὑπερκατὰ τὸν ὀργανοῦ καὶ τὸν χρόνον.

Τὰ πειράματα ἐπὶ τῶν τραυμάτων καὶ τῆς ἀποθεραπείας τῶν, τὰ πειράματα ἐπίσης ἐπὶ τῆς προσρμογῆς τῶν ἰσθμῶν δεκνύουσαν τὴν δυναμικὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν ζώντων κυττάρων. Ἀλλὰ καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς ψυχικῆς σφαίρας τοῦ ὀποκειμένου δεκνύει τὴν ἀνωτέρα ποιότητα ὀργάνωσιν τοῦ ὀποκειμένου, τὸ ὀποῦτον κατανοεῖ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἀκίνησιν. Ἐντέθεν εἰς τὴν διαλεκτικὴν μεταξὺ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνάγκης, λέγει ὁ von Weizsäcker, ἐπικρατεῖ ἡ ἐλευθερία τοῦ ζωντανοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ μορφή τῆς ζωῆς, τὴν ὅποιαν λομβάνει ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ κίνησις τοῦ ὀποκειμένου, μὲ

τὰ διαδοχικά της στάδια, δεικνύει τὴν κυκλικὴν ἐπέανδρον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς. Αὐτὴ εἶναι ἡ κυκλικὴ μορφή τῆς ζωῆς (Der Gestaltkreis) κατὰ τὸν Weizsäcker. Καὶ δι' αὐτῆς, ἀναζητεῖ τὸ ὑποκειμένου τὴν ἐνότητα, τὴν ἀρχικὴν πηγὴν τῆς Δημιουργίας.

Μὲ τὰ πειράματά του ἐπὶ τῆς βιολογίας, καὶ ἰδιαίτερος ἐπὶ τῆς νευρολογίας, καθὼς καὶ μὲ τὰς κλινικάς του παρατηρήσεις, ὁ καθηγητὴς Victor von Weizsäcker, προσφέρει πολυτιμὸν ὄλικόν διὰ τὸν κλάδον τῆς ἱατρικῆς ἀνθρωπολογίας, ὁ ὅποιος πρὸ πολλοῦ ἔδει γίνεαι γνωστός εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν μὲ σπουδαιότητα προοπτικὴν συμβολῆς εἰς τὴν ἀληθῆ ἀντίληψιν τοῦ ὄντος.

★

Harald Schultz-Hencke: Lehrbuch der analytischen Psychotherapie (Ἐγχειρίδιον ἀναλυτικῆς ψυχοθεραπείας). Εκδ. Georg Thieme, Stuttgart 1951.

Ἡ ψυχοθεραπευτικὴ εἶναι ἕως σχετικῶς νεώτερος κλάδος τῆς ἐπιστήμης, ὁ ὅποιος ὅμως ἐν συστατικῷ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἄλλων συγγενῶν κλάδων τῆς ἱατρικῆς, ἐπιτελεῖ ἀναμνηστικὴν πρόσοδον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Τὸ βιβλίον τοῦ H. Schultz-Hencke μᾶς παρέχει μίαν ἀκριβῆ, πλήρη καὶ πλουσίαν εἰκόνα τῶν νεωτέρων μεθόδων τῆς ἀναλυτικῆς ψυχοθεραπείας τόσο ἐν τῷ θεωρητικῷ, ὅσον καὶ εἰς τὸ πρακτικόν καὶ τὸ τεχνικόν μέρος. Μὲ πλούσιαν πείραν ψυχοθεραπείας ὁ σ. μᾶς παρέχει πλείστα καὶ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα, ἰδιαίτερος νευρωτικῶν ἀτόμων, τὰ ὅποια ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ μέθοδον τῆς ἀναλυτικῆς ψυχοθεραπείας.

Δὲν εἶναι δυνατόν σήμερον νὰ νοιθῆ ψυχοθεραπεία, ἀνδρὸν βασιεῖται αὐτὴ ἐπὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ βίου. Καὶ ἀκόμη περισσότερο, ἀνδρὸν βασιεῖται, ὡς ἐρῶς τονίζει ὁ σ., ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ψυχικοῦ γεγονότος, τοῦ τελοσμένου εἰς τὸν ἐσωτερικόν κόσμον τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ψυχοσωματικῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀλήθειας τῆς ὑπέρβασος τοῦ ψυχικοῦ ὀργανισμοῦ, μακρὰν ἀπὸ τὰς ὀλισθητικὰς καὶ ὀρθολογιστικὰς προκαταλήψεις τοῦ παρελθόντος ἢ τὰ καρτεσιανὰ σχήματα, δὴνηται εἰς τὴν μόρφωσιν μεγίστων ψυχοθεραπευτικῶν διδασκάλων, τὰ ὅποια μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ἱατρικῆς ψυχολογίας προσφέρουν εἰς τὴν τόσον ἀπαράιτητον ψυχοθεραπείαν.

Ὅλα τὰ διεθνή ἱατρικά περιοδικὰ εἰς τὴν κριτικὴν των ἐπὶ τοῦ ὡς ἀνω β. β. β. β. β. συμφωνοῦν ὅτι ὁ σ. ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν σύστασιν ἐὼς τοιοῦτου ἐγχειριδίου ἀναλυτικῆς ψυχοθεραπείας, μετὰ τὴν προσηγομένην δημοσίωσιν τῶν ἔργων του «Der gehemmte Mensch» (ὁ ἀνθρώπος ἐν ἀναστο. ῆ) καὶ «Lehrbuch der Traumanalyse» (ἔγχειρίδιον ἀναλύσεως τοῦ ὄντος).

Ἀναλῶν ἐπισταμένως τὴν νεύρωσιν ὁ σ. καὶ δεχόμενος ὡς βλαβερὰ αἰτίαν τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν τὸ τραῦμα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀναστο-

λήν τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως συνεισφέρει τούτου, ἐδρῶνται εἰς τὸν ἐρῶν ἐρῶν διὰ τὴν ψυχοθεραπευτικὴν ἀνάλυσιν. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦται ὅλας τὰς μεθόδους τῆς ψυχολογίας τοῦ βίου, ἡμεῖς, χωρὶς νὰ μὲν προσκεκολλημένους εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, θεωρεῖ δὲ ὡς τὴν μεγίστην ἐπιτυχίαν τῆς ψυχοθεραπευτικῆς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Χάριν αὐτῶν θὰ ἐργασθῆ μὲ ἐπιμονὴν καὶ ὁμοιογενῆ ὁ ψυχοθεραπευτὴς, ὁ ὅποιος πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ εὖ ἡ βλαβερὸς καὶ ἀσὺς ὑγιὸς ψυχικῆς ζωῆς. Χαρακτηριστικόν εἶναι ὅτι ὁ σ. ὑποδεικνύει πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὴν βοήθειαν τῶν κοινωνικῶν ἐργατῶν πρὸς ψυχοθεραπευτὸν κοῦ σκοποῦ, διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ μίαν καλὴν προσρμογὴν εἰς τὸ οἰκονομικὸν κοινωνικόν περιβάλλον.

Τὸ βιβλίον τοῦ Harald Schultz-Hencke ἀνοίγει τὸν ὁρόν διὰ τὴν διαμόρφωσιν ἀληθοῦς ψυχοθεραπευτικῆς χάριν τοῦ τόσον τραυματιζομένου ἀθρώπου τῆς σήμερον.

Α.Α.Α.

★

J. L. S y n g e: Science: Sense and Nonsense (Ἐπιστήμη: Αἴσθημα καὶ ἀνοησία).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀνοήσθηκε ἀπὸ ἕνα ἀπὸ τοὺς σχολιαστὰς του στὴν Ἀγγλία ὁ σκεπτικὸς στίξ τῆς Ἐπιστήμης. Γιατὶ εἶχε τὸ θάρρος παρ' ἅλη τὴν σημαντικὴν θέσιν ποῦ κατέχει μετὰ τῶν καθηγητῶν τῆς Φυσικῆς τῆς χώρας του, νὰ κάμῃ στίξ ἡμέρας του ἐκείνου ποῦ συνήθως ἡ Ἰστορία τῆς ἐπιστήμης ἐπιχειρεῖ πλὴλὰ χρόνια κατόπιν. Χρειαζέται θάρρος καὶ καθαρὸ ἀπροκατάλητο μάτι νὰ βρεθῆ ἐπιστήμων κύριος γιὰ νὰ ἐκβίση τοὺς λογικοὺς περιορισμοὺς ποῦ ἀκούη καὶ ἡ Φυσικὴ παρουσιάζει στίξ ἡμέρας μας. Ἐσκεπάζει προκλητικὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀσαφῆ λογικὰ σημεῖα, ποῦ περνοῦν ἀνενημόνευτα, τονίζει τίς περιπλοκὰς ἀντιφάσεις καὶ τὴν περιεργὴ θεωρητικὴ πορεία ποῦ ἀπᾶν τῆς σκοταφτεῖ στὸν ὁρόν του ὁ σεβασμὸς καὶ σκεπτικὸς ἐργάτης τῆς ἐπιστήμης. Εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ μᾶς πρόσκλησις, νὰ ἴδωμεν τὴν ἐπιστήμην μὲ λιγώτερη συναισθηματικὴτητα καὶ περισσότερη διανοητικὴ εὐεθερία. Καθὼς μᾶς λέγει, ἡ σύγχρονη θεωρητικὴ φυσικὴ ἐξακολουθῶντας νὰ περᾶ τὸν ὁρόν τῆς ἐκκολάφσεως καὶ τοῦ αὐτοθαυμασμοῦ δὲν μῆκε ἀκόμα στὴν φάσιν τῆς αυτοκριτικῆς τῆς. Βάξει, λοιπόν, ἐρωτήματα γιὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ θεωρητικὰ προβλήματα ποῦ, κατ' αὐτόν, παραμένουν σκοτεινά. Ἐνεκεν ὑγιῆς εἰκονοκλάστῆς, ποῦ τὸ βιβλίον του μπορεῖ νὰ βοηθῆ πολλοὺς νὰ βροῦν τὴν ἰσορροπίαν των, σὲ μίαν ἐποχὴν ποῦ ἀπειλεῖ νὰ ἐπιβλήῃ τὴν ἐπιστήμην ὡς τὴν μόνην καὶ ἀπόλυταν ἀξιωματικὴν ἀλήθειαν — γιὰτὶ θὰ βροῦν ἐκεῖ πολλὰς ἀπὸ τίς ἀντιφάσεις καὶ τοὺς περιορισμοὺς τῆς.

Γ. Η. Φ.

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

Θεοδώρου Π. Ρηγόπουλου: Δεξικολογικὴ διαθεώσις ὀλοκλήρου τοῦ κώδικος Δημοσίου ὑπαλλήλων. Ἀθήναι 1951.

Σάββα Θ. Χρίστη: 25 τοῦ Μάρτη 1951
 Δευκωσία Κύπρου 1951. Τοῦ ἴδιου: «Ἐκκλησία
 καὶ Κομμουνισμός». Δευκωσία Κύπρου 1949.
 Νόρμαν Χάρισον: Ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς.

Μεταφράσις Σπύρου Σωδιάτη. Ἀθήναι
 1951.

Ἄρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη: Δύο
 Θεόδωροι Ἐπισκοποὶ Ἐδρίπου. Ἀθήναι 1951.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ διπλῆ δουλειὰ τῆς ἐπιλογῆς οὖσα καὶ τῆς
 μεταφράσεως τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παγκο-
 σμίου φιλολογίας γίνεται μὲ τρόπο βιοδειγμα-
 τικὸ στὴ Γαλλία.

Ἀπὸ τοὺς νέους συγγραφεὶς ποὺ μεταφράζον-
 ται πρέπει ἱταλίτερα νὰ προσέξουμε τὸν ἱταλὸ
 Carlo Coccioli τῆς μεταπολεμικῆς γενεᾶς. Τὰ
 δύο τοῦ βιβλία «Ὁ χορὸς τῶν παραπλανημέ-
 νων»¹ καὶ «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ»² παρουσιάζ-
 ζουν ἕνα ἡδέροχο ταλέντο καὶ προμηνύουν μίαν
 μελλοντικὴν δόξα.

«Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ» εἶναι ἡ ἱστορία ἑνὸς
 κληρικοῦ ποὺ βαδίζει πρὸς τὸ μαρτύριο καὶ τὴν
 ἀγιότητα. Ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι χρονικὰ τοπο-
 θετημένη στὶς τραγικὰς μέρας ποὺ προηγήθηκαν
 τοῦ τέλους τοῦ πολέμου. Ἀντίρτες καὶ Γερμα-
 νοὶ κάνουν τὸ διάσκομο τῆς ἠρωϊκῆς πορείας
 τοῦ ἱερέως. Ἡ ἀδίκη καταδικη τοῦ καὶ ὁ χρι-
 στιανικὸς τρόπος ποὺ υποδέχεται τὸ θάνατο θὰ
 τοῦ δώσουσι τὸ φωτιστάρανο τοῦ μάρτυρος.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔχει ἐνθουσιάζσει τὴν κριτικὴν.
 Ὁ Μ. Vaussand, εἰδικὸς στὰ ἱταλικά γράμ-
 ματα, ἔγραψε στὸν «Monde» λόγια ἐπαινετικά.
 Ἄρκει νὰ σημειωθῆ μόνον ἡ τόσο κολακευτικὴ
 γιὰ τὸ βιβλίον κρίσις: «ὅτι βρισκταὶ στὴν ἴδια
 γραμμὴ μὲ τὰ μεγάλα μυθιστορήματα τοῦ Ber-
 nanos καὶ τοῦ Graham Greene».

Τὸ γερμανικὸ μυθιστόρημα καλλιεργεῖται ἀπὸ
 τὸν Stefan Andres. Τὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ ποὺ
 εἶδαμε στὰ γαλλικά εἶναι ὁ «Ἰππότης τῆς Δι-
 κασοσύνης»³, μίαν μεσαιωνικὴ ἱστορία ποὺ στὰ
 χέρια τοῦ Andres θὰ κατακτήσῃ τὸ γαλλικὸ
 κοινὸ ὅπως ἔχει ἤδη κατακτήσῃ τὸ γερμανικὸ,
 τὸ ἐλλειπτικὸ καὶ τὸ ἄλλανδικόν.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς Sigrid Undset συνεχίζεται
 καὶ μετὰ τὸ θάνατό της. Οἱ ἐκδόσεις ἀκολου-
 θοῦν ἢ μίαν τὴν ἄλλη. Τὸ «Maternités» κυκλο-
 φορεῖ σὲ νέα ἔκδοσι.

Πρέπει σὺν σημαντικὸ γεγονὸς νὰ σημειωθῆ
 ἡ συμπλήρωσις τῆς μεταφράσεως τῆς μεγάλης
 τετραλογίας «Olav Audunssen» μὲ τὸν τέ-
 ταρτο τόμο ποὺ αὐτὲς τίς μέρας ἐκυκλοφόρησε.

Τὸ μυθιστόρημα ποὺ κυριολογικῶς ἐνθου-
 σιάσει τὴν κριτικὴν εἶναι τὸ «Ἡ πόρινη στήλη»⁴
 τοῦ Ἀγγλοῦ Francis Stuart. Ἐγραψαν γι' αὐ-
 τὸ λόγια ὀχυρισμοῦ ὁ André Rousseau (Fi-
 garo), René Lalon (Nouvelles littéraires),

Albin Beguin (Temoignage Chrétien), Mau-
 rice Nadeaux (Combat), Robert Coiplet (le
 Monde).

Οἱ ἐκδόσεις «Temps Présent» ἀγγέλλουν
 τὴν κυκλοφορίαν στὰ γαλλικά ἄλλου βιβλίου τοῦ
 Stuart «τὸ βάπτισμα τῆς Νύχτας» σὲ μετά-
 φρασί τῆς Γεωργίας Henri.

Τὸ ἀγγλικὸ βιβλίον ποὺ σημεῖωσε τὴ μεγαλ-
 τερὴ ἐπιτυχία τὴν Γαλλία εἶναι τὸ «Κλαίτε,
 χώρα ἀγαπημένη»⁴. Μεταφρασμένο ἀπὸ τὴν
 Denyse Van Morrés κέρδισε τὸ βραβεῖο
 «Denyse - Crairouin» γιὰ τὴν καλύτερη μετά-
 φρασί.

Ἀπὸ τίς βιογραφίαι ποὺ ἀφθονεῖς μεταφρά-
 ζονται πρέπει νὰ προσέξουμε αὐτέας ποὺ
 μᾶς δίνει ὁ ἱταλὸς Romano Guardini. Ὁ
 Guardini μὲ τὸν «B. Pascal» εἰδείθηκε ἀπα-
 ράμιλλος νὰ παρουσιάσῃ μεγάλας μορφάς, τὸ
 ἔργο του ὅμως «ὁ Κύριος» δὲν κατέστησεν ἀνε-
 πέρβλητο ἢ δημοτικότες ποὺ ἀπολαμβάνει εἶναι
 κατὰ τὸ σπουδαίον.

Μὲ τὸν τίτλο «Paul de Tarse» σὲ ἕλιγο κυ-
 κλοφορεῖ σὲ γαλλικὴν μετάφρασί τὸ κλασσικὸ
 ἔργο τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ Joseph Holz-
 ner «Paulus».

«Ἡ Ὀπαρεῖς τοῦ Θεοῦ» τιτλοφορεῖται τὸ περι-
 σπουδαστο βιβλίον τοῦ ἱταλοῦ καθηγητοῦ Michele
 F. Sciaccia ποὺ εἴ'αμα μεταφρασμένο στὶς ἐκ-
 δόσεις «Aubier». Ὁ καθηγητὴς Sciaccia ἐδιδά-
 σκει στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γένοιας καὶ ἐκτιμᾶ-
 ται πολὺ στὸν τόπον του. Διευθύνει δύο φιλοσο-
 φικὰ περιοδικὰ: τὴν «ἐφημερίδα τῆς μεταφυσι-
 κῆς» καὶ τὸ «Humanitas», καὶ καταπλήσσει μὲ
 τὴν ποιικιλίαν τῶν θεμάτων ποὺ δὲν ἀποχωλοῦν.

Δὲν ἔθρηπε νὰ τελειώσουμε τὴν σύντηξη αὐτῆ
 ἐπισκόπησι, χωρὶς νὰ σταθοῦμε σὲ βιβλίον τοῦ
 γνωστοῦ Adlous Huxley «Thèmes et varia-
 tions»⁵. Στὸ βιβλίον αὐτὸ ποὺ ἄρσεν πολὺ στοὺς
 κύκλους τῶν διανοουμένων βρισκοὶ κανεῖς ἡδέ-
 ροχος οὐλ' ἕδερ γιὰ τὸν Γκρέκο, τὸν Γκόγια, τὸν
 Μπαρόχ, γενικὰ τὴ θρησκευτικὴ τέχνη καὶ γιὰ
 ἄγνωστα χριστιανικὰ μνημεῖα στὴν Ἰταλία.

K. DAM.

*Δυσπούμεθα, διότι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι
 νὰ ἀναβάλωμεν τὴν ἀλληλογραφίαν διὰ τὸ
 ἐπόμενονον τεῦχος.*

1. «Le bal des égarés».

2. «Le ciel et la terre» (Plon).

3. «Le chevalier de Justice», Rittes der Gerechtigkeit»

4. «Pleure, ô pays bien aimé», «Cry, Cry, the Be-
 loved Country».

5. Ἐκδόσεις Plon.

Περσιδικόν: «Ἀκτινες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» — Ἐκδ.
 Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτινες». Γραφικαί: Ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθήναι (I) Τηλ. 35-023 — Θεσσαλονίκης: Ἀγ.
 Σοφίας 38 — Πειραιῶς: Τσιμαζοῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67. — Ἰψεύθυνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία:
 Ποικιλίας 5, Ἀθήναι. — Ἐτησίαν συνδρομὴ ὄρχ. 25.000, ἐξωτερικοῦ θαλλ. 3. — Πρωστ. τυπογρα-
 φεῖον: Δ. Πηπκακωισταντινίου, Μαυρομηχάλη 176. — Χειρόγραφον, δημοσ. εὐδμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.